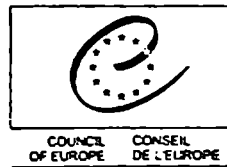

გამოხატვის თავისუფლება

ადამიანის უფლებათა
ევროპული კონვენციის
მე-10 მუხლის განხორციელება

გზამკვლევი

გამოცემა დაფინანსებულია
ევროპის საბჭოს მიერ

**Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights
(in Georgian), 2005**

This book was published with the financial support of the Council of Europe

წინამდებარე გამოცემაში გამოთქმული მოსაზრებები არ შეიძლება ჩაითვალოს მოხსენიებული სამართლებრივი დოკუმენტების ოფიციალურ განმარტებად, რომელსაც სავალდებულო ძალა აქვს ნევრი სახელმწიფოებისათვის, ევროპის საბჭოს სანქსდებო ორგანოებისა თუ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საფუძველზე შექმნილი ნებისმიერი ორგანოსათვის.

ავტორი - მონიკა მაკოვეი

თარგმანი და წინასიტყვაობა – ლაშა ჭელიძე, ბესო ბოხაშვილი, თამარ მამუკელაშვილი
რედაქტირება – ლაშა ჭელიძე

დაიბეჭდა – შპს „პეტიტი“

თარგმანი ქვეყნდება ევროპის საბჭოსთან შეთანხმებით და
მასზე პასუხს აგებს მთარგმნელი

ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიურო საქართველოში

ერეკლე II-ს შესახვევი 7, თბილისი, 0105

ტელ.: 988977/989560; ფაქსი: 989657

ელ-ფოსტა: information.office@coe.ge

ვებ-გვერდი: www.coe.ge

ევროპის საბჭო, 2005 წელი

სარჩევი

წინასიტყვაობა	6
გამოხატვის თავისუფლების დაცვა ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენციის მიხედვით	9
გამოხატვის თავისუფლება და ზნეობა	17
გამოხატვის თავისუფლება და სხვათა რეპუტაცია და უფლებები	18
გამოხატვის თავისუფლება და სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტი და მიუკერძოებლობა	21
ჟურნალისტური წყაროების დაცვა და კანონიერი მიზნები	22
გამოხატვის თავისუფლების დაცვა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მიხედვით	24
ინფორმაციის მოძიება	27
ჰორიზონტალური ეფექტები	28
გამოხატვის თავისუფლების დარღვევათა კატეგორიები და კომიტეტის პრეცედენტული სამართალი	29
გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვები (საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი)	32
ჩარევის დასაშვები მიზნები	34
ა) სხვა პირთა უფლებებისა და რეპუტაციის პატივისცემა	34
ბ) სახელმწიფო უსაფრთხოება	35
გ) საზოგადოებრივი წესრიგი	36
დ) მოსახლეობის ჯანმრთელობა და ზნეობა	37
გამოხატვის თავისუფლების საერთაშორისო პრინციპები	38
პრინციპი 1. მაქსიმალური ღიაობა	38
პრინციპი 2. გამოქვეყნების ვალდებულება	39

პრინციპი 3. ღია მმართველობის დამკვიდრება	40
პრინციპი 4. გამონაკლისები	40
პრინციპი 5. ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა	41
პრინციპი 6. ხარჯები	42
პრინციპი 7. ღია შეხვედრები	42
პრინციპი 8. ღიაობა პრეცედენტული ხდება	43
პრინციპი 9. "მამხილებელთა" დაცვა	43
საქართველოს კანონმდებლობა გამოხატვის თავისუფლების შესახებ	44

შესავალი	51
მე-10 მუხლთან დაკავშირებული ზოგადი მიმოხილვები	54
გამოხატვის თავისუფლების დაცვა — 1-ლი პუნქტი	56
პირის თავისუფლება, ჰქონდეს შეხედულებები	57
ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების თავისუფლება	58
ინფორმაციისა და მოსაზრებების მიღების თავისუფლება	62
პრესის თავისუფლება	62
რადიო და სატელევიზიო მაუწყებლობის თავისუფლება	67
რას იცავს 1-ლი მუხლი? სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი სპეციფიკურ საკითხებთან მიმართებაში	70
გამოხატვის თავისუფლების უფლების განხორციელების შეზღუდვების სისტემა — მე-2 პუნქტი	79
სამი მოთხოვნა, რომლებსაც უნდა აკმაყოფილებდეს კანონიერი ჩარევა გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში	96

გამოხატვის თავისუფლება და ეროვნული უშიშროება/ტერიტორიული მთლიანობა/საზოგადოებრივი უსაფრთხოება	110
გამოხატვის თავისუფლება და უწესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება	125
გამოხატვის თავისუფლება და ზნეობა	131
გამოხატვის თავისუფლება და სხვათა რეპუტაცია და უფლებები	135
გამოხატვის თავისუფლება და სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტი და მიუკერძოებლობა	149
ჟურნალისტური წყაროების დაცვა და კანონიერი მიზნები	153
საქმეთა ჩამონათვალი	156

წინასიტყვაობა

გამოხატვის თავისუფლება ძირითადი უნივერსალური ღირებულებაა, რომელიც საფუძვლად უდევს ადამიანის უფლებებს და განსაზღვრავს პიროვნების ღირსებას. იგი ყველა იმ უფლების ქვაკუთხედს წარმოადგენს, რომელთა დაცვა დემოკრატიულ სახელმწიფოთა პრიორიტეტს განეკუთვნება.

გამოხატვის თავისუფლებას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა სისტემაში, რადგან სწორედ ის განაპირობებს სხვა უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობის შესაძლებლობას.¹

გამოხატვის თავისუფლების მნიშვნელობაზე ხაზგასმით მიუთითებს არა ერთი საერთაშორისო დოკუმენტი. მაგალითად, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლების შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაცი-

ის ადამიანის უფლებათა კომისიის 45 რეზოლუციის (1993) მიხედვით, აღიარებულია, რომ იმ პირთა ადამიანის უფლებათა განმტკიცება და წახალისება, რომლებიც ახორციელებენ აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლებას, ფუნდამენტური მნიშვნელობისაა ადამიანის ღირსების დასაცავად, რომ აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლება დაკავშირებულია ადამიანის ყველა სხვა უფლებასთან და აფართოებს მათ.²

გამოხატვის თავისუფლება აღიარებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ყველა ძირითადი დოკუმენტით. უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია 1948 წლის 10 დეკემბრის ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, რომელიც წარმოადგენს მთელი საერთაშორისო საზოგადოების ერთიან მონაპოვარს და, რომელშიც პირველად იქნა აღიარებული გამოხატვის თავისუფლება. ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დეკლარაციის მე-19 მუხლის მიხედვით:

“ყოველ ადამიანს აქვს აზრისა და მისი თავისუფლად გამოხატვის თავისუფლება. ეს თავისუფლება მოიცავს ადამიანის უფლებას, ჰქონდეს საკუთარი

1 ზ. ადეიშვილი, "მედია და კანონი", თბილისი, 2004, გვ. 11.

2 აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლება, ადამიანის უფლებათა კომისია, რეზოლუცია 1993/45, პრეამბულა.

აზრი და დაუბრკოლებლად მოიძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და იდეები ყოველგარი საშუალებით, მიუხედავად საზღვრებისა.“

გამოხატვის თავისუფლებას აღიარებს და იცავს ევროპის საბჭოს ფარგლებში მოქმედი ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენცია, რომელიც მიღებულ იქნა რომში 1950 წლის 4 ნოემბერს. ადამიანის უფლებათა ვროპული კონვენციის საფუძველზე თავდაპირველად ჩამოყალიბდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო და ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია, რომლებსაც პირველად კაცობრიობის ისტორიაში ჰქონდათ ინდივიდუალური განაცხადების განხილვის უფლებამოსილება. 1998 წლის 1 ნოემბრიდან, როდესაც ძალაში შევიდა მე-11 ოქმი, ეს ორი ორგანო გაუქმდა და მათ ადგილზე შეიქმნა ერთიანი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, რომელიც ფუნქციონირებს მუდმივმოქმედ საფუძველზე.

გამოხატვის თავისუფლება უფრო ფართოდ იქნა განხილული სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტში, რომელიც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენე-

რალური ასამბლეის მიერ იქნა მიღებული 1966 წელს. საერთაშორისო პაქტში ხორცშესხმული უფლებების ეფექტიანი დაცვის მიზნით მიღებულ იქნა ფაკულტატური ოქმი, რომლის საფუძველზეც შეიქმნა ადამიანის უფლებათა კომიტეტი. კომიტეტმა განიხილა და შეიმუშავა მნიშვნელოვანი პრეცედენტული სამართალი გამოხატვის თავისუფლებასთან მიმართებაში, რაც ქვემოთ იქნება განხილული.

ყველა სხვა დანარჩენი საკანონმდებლო გარანტია, რომლებიც საერთაშორისო აქტებში გვხვდება, იმეორებს ზემოხსენებულ დოკუმენტებში ჩამოყალიბებულ დებულებებს გამოხატვის თავისუფლების შესახებ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სტანდარტები გვთავაზობს ზოგადი რეგულირების ფარგლებს, ხოლო პრაქტიკული ძალისხმევა სახელმწიფოებმა უნდა განახორციელონ.

გარდა ზემოხსენებულისა, გამოხატვის თავისუფლებაზე მიუთითებს ევროპის საბჭოს ფარგლებში მიღებული რეკომენდაციები, რეზოლუციები

და დეკლარაციები, რომლებიც მინისტრთა კომიტეტის მიერ იქნა მიღებული სხვადასხვა დროს. მაგალითად, 1982 წლის 29 აპრილის დეკლარაცია გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ აცხადებს, რომ ჭეშმარიტი დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებათა პატივისცემის პრინციპები ქმნის ევროპულ სახელმწიფოთა თანამშრომლობის საფუძველს და, რომ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება ამ პრინციპების ფუნდამენტური ელემენტია.

ხსენებული დეკლარაცია აგრეთვე მიუთითებს, რომ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება აუცილებელია ყოველი ადამიანის სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული და პოლიტიკური განვითარებისთვის და წარმოადგენს სოციალური და კულტურული ჯგუფების, ერებისა და საერთაშორისო თანამეგობრობის ჰარმონიული წინსვლის პირობას; რომ სახელმწიფოებს ეკისრებათ ვალდებულება, ხელყოფისგან დაიცვან გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება და განახორციელონ პოლიტიკა, რომელიც

მიზნად ისახავს შეძლებისდაგვარად მეტად შეუწყონ ხელი მედიასა და ინფორმაციის წყაროების პლურალიზმს და, შესაბამისად, მოსაზრებებისა და შეხედულებების პლურალიზმს, ისინი ძალისხმევას მიმართავენ, დაცულ იქნეს ყველას უფლება, საზღვრების მიუხედავად, გამოხატოს საკუთარი აზრი, მოიძიოს და მიიღოს ინფორმაცია და მოსაზრებები წყაროს მიუხედავად, აგრეთვე, გაავრცელოს ისინი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის დებულებების შესაბამისად.

ზემოხსენებული მიზნების მისაღწევად სახელმწიფოები უნდა თანამშრომლობდნენ, რათა დაიცვან თითოეული ადამიანის გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება.

მედიის გამჭვირვალობის განმტკიცების მიზნით გასატარებელ ღონისძიებათა შესახებ № R (94) 13 რეკომენდაციის განმარტებითი მემორანდუმის 1-ელ პუნქტში ცალსახად არის აღნიშნული, რომ ინფორმაციისა და გამოხატვის თავისუფლება, ისევე როგორც ინფორმაციისა და მოსაზრებების თავისუფალი გავრცელება,

საზღვრების მიუხედავად და საჯარო ხელისუფლების ჩარევის გარეშე, ნებისმიერი ქვემარტივი დემოკრატიისათვის ფუნდამენტურ ღირებულებას წარმოადგენს.

წინამდებარე შესავალში განხილულია ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა, კერძოდ, გამოხატვის თავისუფლების დაცვის ის ძირითადი მექანიზმები, რომლებიც ფუნქციონირებს გაერთიანებული ერების

ორგანიზაციისა და ევროპის საბჭოს ფარგლებში, აგრეთვე საერთაშორისო საზოგადოების მიერ ამ სფეროში აღიარებული პრინციპები, რომლებიც მხედველობაში უნდა მიიღოს სახელმწიფოებმა საკანონმდებლო გარანტიების შემუშავებისას, და საქართველოს კანონმდებლობა, რომელიც უშუალოდ არეგულირებს გამოხატვის თავისუფლებას.

გამოხატვის თავისუფლების დაცვა ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენციის მიხედვით

კონვენციის მე-10 მუხლის თანახმად,

“ყველას აქვს უფლება გამოხატვის თავისუფლებაზე. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების მიერ ჩარევის გარეშე და საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი არ უშლის ხელს სახელმწიფოებს, მოითხოვონ რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ წარმოებათა ლიცენზირება.

ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც იგი აკისრებს მას ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ფორმალობებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან

აცილებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის.”

1976 წლის დეკემბერში ევროპულმა სასამართლომ *Handyside*-ს საქმეში ხაზი გაუსვა დემოკრატიულ საზოგადოებაში გამოხატვის თავისუფლების მნიშვნელობას:

“გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ არსებით საფუძველს, მისი პროგრესისა და თითოეული ადამიანის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად პირობას. მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, იგი გამოიყენება არა მარტო “ინფორმაციისა” და “მოსაზრებების” მიმართ, რომლებსაც ბევრი იზიარებს, ან გულგრილად ეკიდება, არამედ იმათ მიმართაც, რომლებიც შეურაცხმყოფელი, თავზარდამცემი ან შემაშფოთებელია სახელმწიფოს ან მოსახლეობის ნაწილისთვის. ამგვარია მოთხოვნები პლურალიზმისა, შემწყნარებლობისა და ფართო თვალთახედვისა, რომელთა გარეშეც შეუძლებელია დემოკრატიული საზოგადოების არსებობა”.³

აქედან გამომდინარე, აღარ ბადებს რაიმე კითხვას ის ფაქტი, რომ სტრასბურგის სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა საქმეში *Autronic AG v. Switzerland*:⁴

“მე-10 მუხლი გამოიყენება ყველასთან მიმართებაში, იქნება ეს ფიზიკური თუ იურიდიული პირი.”

ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის პირველი პუნქტის მეორე წინადადება გარკვეულ მინიშნებას აკეთებს გამოხატვის თავისუფლების შინაარსზე. იგი ვრცელდება როგორც “გამოხატვის თავისუფლებაზე”, ასევე

ინფორმაციისა და მოსაზრებების მიღებისა და გავრცელების თავისუფლებაზე”.

საქმეში *Lingens v. Austria* განმცხადებელი მსჯავრდებულ იქნა საგაზეთო სტატიების მეშვეობით გარკვეული

3 *Handyside v. the United Kingdom*, განაცხადი № 5493/72, სერია A № 24.

4 *Autronic AG v. Switzerland*, განაცხადი № 12726/87, სერია A № 178.

გამოთქმების გამოყენებისათვის (“დაბალი ხარისხის ოპორტუნიზმი”, “ამორალური”, “უღირსი”) ფედერალური კანცლერის მიმართ. სასამართლომ დაადგინა, რომ

“ფაქტებსა და შეფასებით მსჯელობებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება უნდა გაკეთდეს. ფაქტების არსებობა შეიძლება დემონსტრირებულ იქნეს, მაშინ როდესაც შეფასებითი მსჯელობა არ ექვემდებარება მტკიცებას”.⁵

საქმეში *Leander v. Sweden* ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, თუ რას მოიცავს ინფორმაციის მიღების თავისუფლება, აღიარა რა როგორც იმ ინფორმაციის მიღების უფლებად, რომლის გადაცემის სურვილიც აქვს მის მფლობელს.

“ევროპული სასამართლო აღნიშნავს, რომ ინფორმაციის მიღების თავისუფლება უკრძალავს მთავრობას, შეზღუდოს პირი იმ ინფორმაციის მიღებაში, რომლის მიწოდებაც სხვებს უნდათ ან შესაძლებელია უნდოდეთ მისთვის. მე-10 მუხლი მსგავს გარემოებებში... სახელმწიფოს არ აკისრებს ინფორმაციის გავრცელების პოზიტიურ ვალდებულებას”.⁶

გამოხატვის თავისუფლება გულისხმობს აგრეთვე ინფორმაციის გავრცელების თავისუფლებასაც. საქმეში *Müller and Others v. Switzerland* ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა გამოხატვის თავისუფლებაზე ხელოვნების ნიმუშის სახით. როგორც მან აღნიშნა, მე-10 მუხლი

“... მოიცავს მხატვრული გამოხატვის თავისუფლებას — უპირატესად ინფორმაციისა და მოსაზრებების მიღებისა და გავრცელების ფარგლებში — რაც იძლევა ყველა სახის კულტურული, პოლიტიკური და სოციალური ინფორმაციისა და მოსაზრებების საზოგადოებრივ დონეზე გაცვლის შესაძლებლობას”.⁷

რა თქმა უნდა, არ არის საკმარისი, თავისუფალი იყოს ინფორმაციის მიღება და გავრცელება. აგრეთვე მნიშვნელოვანი ფაქტორია აუცილებელ

ტიქნიკურ საშუალებებზე ხელმისაწვდომობა. როგორც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა ზემოხსენებულ *Autronic AG*-ის საქმეზე,

- 5 *Lingens v. Austria*, განაცხადი № 9815/82, სერია A №103.
- 6 *Leander v. Sweden*, განაცხადი № 9248/81, სერია A № 116.
- 7 *Müller and Others v. Switzerland*, განაცხადი 10737/84, სერია A №133.

მე-10 მუხლი გამოიყენება არა მარტო ინფორმაციის შინაარსთან მიმართებაში, არამედ აგრეთვე გადაცემის ან მიღების საშუალებაზე, რამდენადაც საშუალებაზე დანესებული ნებისმიერი შეზღუდვა გარდაუვლად განაპირობებს ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების უფლების ხელყოფას.⁸

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სტრასბურგის სასამართლომ *Ekin Association*-ის საქმეში დაადგინა, რომ კონვენციის მე-10 მუხლით აღიარებული უფლებები მოქმედებს "საზღვრების მიუხედავად".⁹ ასე რომ, რეგულირების იმ წესების არსებობა, რომლებიც დაკავშირებულია უშუალოდ უცხოურ გამოცემებთან, ევროპული სასამართლოს აზრით, "ენინააღმდეგება კონვენციის მე-10 მუხლის 1-ელ პუნქტს" (პუნქტი 62).

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის თანახმად, გამოხატვისა

და ინფორმაციის თავისუფლება აბსოლუტური არ არის. სახელმწიფოს უფლება აქვს, განახორციელოს მართლზომიერი ჩარევა გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლებაში (მიუხედავად იმ საშუალებისა, რომლითაც შეხედულება, ინფორმაცია და მოსაზრებებია გამოხატული), მხოლოდ მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებული პირობების შესაბამისად. ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს მე-10 მუხლის 1-ლი პუნქტის მესამე წინადადებასა (ეს მუხლი არ უშლის ხელს სახელმწიფოებს, მოითხოვონ რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ წარმოებათა ლიცენზირება) და მე-2 პუნქტს შორის არსებული ურთიერთკავშირი. სასამართლომ განაცხადა, რომ მე-3 წინადადების მიზანს წარმოადგენს:

"ნათლად განსაზღვროს სახელმწიფოების უფლება, ლიცენზირების სისტემის საშუალებით დაარეგულირონ ის საშუალებები, რომლებითაც მაუწყებლობა მონესრიგებულია მათ ტერიტორიებზე, განსაკუთრებით კი ტექნიკური ასპექტები. ტექნიკური ასპექტები უდავოდ მნიშვნელოვანია, მაგრამ ლიცენზიის გაცემა ან მასზე უარის თქმა შესაძლებელია ასევე იყოს პირობითი სხვა თვალსაზრისით, რომელიც მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორცაა: შესაბამისი სამაუწყებლო სადგურის ხასიათი და მიზნები, მისი პო-

8 *Autronic AG v. Switzerland*, განაცხადი № 12726/87, სერია A № 178.

9 2001 წლის 17 ივლისი, პუნქტი 62.

ტენციური აუდიტორია ეროვნულ, რეგიონალურ თუ ადგილობრივ დონეზე, სპეციფიკური აუდიტორიის უფლებები და მოთხოვნები, აგრეთვე ის ვალდებულებები, რომლებიც გამომდინარეობს საერთაშორისო აქტებიდან. აღნიშნულმა შესაძლებელია მიგვიყვანოს ჩარევამდე, რომლის მიზანი გამართლებული იქნება პირველი პუნქტის მესამე წინადადების თანახმად, თუნდაც ეს უკანასკნელი არ შეესაბამებოდეს მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებულ რომელიმე მიზანს. თუმცა, ასეთი ჩარევის შესაბამისობა შეფასებულ უნდა იქნეს მე-2 პუნქტის სხვა მოთხოვნათა კონტექსტში".¹⁰

თუკი ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებული პირობები არ არის შესრულებული, გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვა ჩაითვლება კონვენციის დარღვევად. მართლზომიერი შეზღუდვის შემთხვევები ზუსტად უნდა იქნეს განსაზღვრული კანონში და დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც ისინი მიჩნეულია აუცილებლად დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტით ნებადართული შეზღუდვები, რომელთა დანესებაც შესაძლებელია მოხდეს გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების განხორციელებაზე, იყოფა 3 კატეგორიად:

- შეზღუდვები, რომელთა დანიშნუ-

ლებაა საზოგადოებრივი ინტერესების (ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილების, ჯანმრთელობის ან ზნეობის) დაცვა;

- შეზღუდვები, რომელთა დანიშნულებაა სხვა პირად უფლებათა დაცვა (სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვა, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილება);
- შეზღუდვები, რომლებიც აუცილებელია სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის.

10 Informationsverein Lentia and others-ის საქმეზე გამოტანილი განაჩენი, 1993 წლის 24 ნოემბერი, სერია A № 276, პუნქტი 32.

ზემოხსენებული ჩამონათვალი შესაძლებელია საკმაოდ ვრცლად გამოიყურებოდეს, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ იმისათვის, რათა დასაშვებად ჩაითვალოს, ნებისმიერი შეზღუდვა

კანონით უნდა იყოს განსაზღვრული და აუცილებელი "დემოკრატიულ საზოგადოებაში".

ევროპულმა სასამართლომ ერთმნიშვნელოვნად განმარტა, რომ

"ჩარევის აუცილებლობის დადგენისას ხელშემკვრელი სახელმწიფოები სარგებლობენ შეფასების ზღვრით, მაგრამ აღნიშნული ზღვარი ექვემდებარება ევროპულ ზედამხედველობას და გამომდინარეობს თითოეული შემთხვევიდან. იქ, სადაც ადგილი ჰქონდა მე-10 მუხლის 1-ლი პუნქტით უზრუნველყოფილ უფლებათა და თავისუფლებათა განხორციელებაში ჩარევას, კონტროლი უნდა იყოს მკაცრი მოცემული უფლების მნიშვნელობიდან გამომდინარე; ამ უფლებათა მნიშვნელობა მრავალჯერ იქნა ხაზგასმული სასამართლოს მიერ. მათი შეზღუდვის აუცილებლობა დამაჯერებლად უნდა იქნეს დასაბუთებული".¹¹

გამოხატვის თავისუფლების ნებისმიერი შეზღუდვა, პირობა ან ჩარევის რაიმე ფორმა შეიძლება მხოლოდ გამოყენებულ იქნეს ამ თავისუფლების კონკრეტულ განხორციელებაზე.

გამოხატვის თავისუფლების უფლების შინაარსი არასდროს უნდა იქნეს ხელყოფილი. ამ თვალსაზრისით ევროპული კონვენციის მე-17 მუხლში ნათქვამია:

"წინამდებარე კონვენციაში არაფერი შეიძლება განიმარტოს იმგვარად, რომ გულისხმობდეს რომელიმე სახელმწიფოს, ჯგუფის ან პირის უფლებას, მონაწილეობდეს რაიმე საქმიანობაში ან განახორციელოს რაიმე ქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა და თავისუფლებათა განადგურებას ან ამ უფლებათა და თავისუფლებათა იმაზე მეტად შეზღუდვას, ვიდრე ეს დადგენილია კონვენციით."

¹¹ Autronic AG-ის საქმეზე გამოტანილი განაჩენი, 1990 წლის 22 მაისი, სერია A №178, პუნქტი 61.

სრულიად აშკარაა, რომ ერთი უფლების შინაარსის შეზღუდვა უთანაბრდება აღნიშნული უფლების განადგურებას.

Rommelfanger-ის საქმეზე¹² ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს ეკისრებათ პოზიტიური ვალდებულება, უზრუნველყონ, საჯარო მოხელის მიერ გამოხატვის თავისუფლების განხორციელება არ დაექვემდებაროს ისეთ შეზღუდვებს, რომლებიც ხელყოფს ამ უფლების არსს.

გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებისას შესაძლო ჩარევების (ფორმლობები, პირობები, შეზღუდვები ან სანქციები) დიაპაზონი ძალიან ფართოა. არ არსებობს წინასწარ დადგენილი ფარგლები. სასამართლო თითოეულ კონკრეტულ საქმეზე განიხილავს და იღებს გადაწყვეტილებას, ადგილი აქვს თუ არა ჩარევას, ითვალისწინებს რა ეროვნული ხელისუფლების მიერ გამოყენებული კონკრეტული ზომის შემზღუდველ გავლენას გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაზე. ასეთი ჩარევა შეიძლება იყოს: სისხლის სამართლებრივი მსჯა-

ვრდება¹³ (ჯარიმა ან თავისუფლების აღკვეთა), სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება,¹⁴ პუბლიკაციის აკრძალვა,¹⁵ გაზეთში პირის სურათის გამოქვეყნების აკრძალვა,¹⁶ პუბლიკაციების ან სხვა ნებისმიერ საშუალებათა კონფისკაცია, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება მოსაზრების გამოხატვა ან ინფორმაციის გადაცემა,¹⁷ სამაუწყებლო ლიცენზიის გაცემაზე უარი,¹⁸ ჟურნალისტის პროფესიის განხორციელების აკრძალვა, სასამართლოს ან ხელისუფლების სხვა ორგანოს ბრძანება ჟურნალისტური წყაროების გამჟღავნების თაობაზე და/ან სასჯელის დაკისრება ამის შეუსრულებლობის გამო,¹⁹ სახელმწიფოს მეთაურის განცხადება, რომ საჯარო მოხელე არ იქნება დანიშნული საჯარო თანამდებობაზე მის მიერ გაკეთებული განცხადების გამო²⁰ და ა.შ.

ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, ნებისმიერი ხელშემკვრელი მხარის შიდა ხელისუფლებას შეუძლია ჩაერიოს გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში, როდესაც შესრულებულია სამი ერთობლივი პირობა:

- 12 *Rommelfanger v. the Federal Republic of Germany*, 1989 წ.
- 13 *Barfod v. Denmark*, 1989 წ.; *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Dalban v. Romania*, 1999 წ.
- 14 *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 წ.
- 15 *Sunday Times (No. 2) v. the United Kingdom*, 1991 წ.; *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, 1991 წ.
- 16 *News Verlags GmbH & CoKG v. Austria*, 2000 წ.
- 17 *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 წ.; *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 წ.
- 18 *Autronic AG v. Switzerland*, 1990 წ.
- 19 *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 წ.
- 20 *Wille v. Liechtenstein*, 1999 წ.

- ჩარევა (რაცნიშნავს "ფორმალობებს", "პირობებს", "შეზღუდვებს" ან "სანქციებს") გათვალისწინებული უნდა იყოს კანონით;
- ჩარევა მიზნად უნდა ისახავდეს ერთი ან მეტი შემდეგი ინტერესის ან ღირებულების: ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვას; უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებას; ჯანმრთელობის ან ზნეობის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვას; საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილებასა და სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებას; ჩარევა აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

კონვენციის მე-10 მუხლის ძირითადი როლი ყველა ადამიანის გამოხატვის თავისუფლების დაცვაა. ამდენად, სტრასბურგის სასამართლომ შეიმუშავა მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებული შესაძლო შეზღუდვების მკაცრი იმპლემენტაციის წესები.²¹

არსებითად, სასამართლომ დააწესა სამართლებრივი სტანდარტი, რომ ნებისმიერ ზღვარზე მყოფ საქმეში უპირატესობა უნდა მიეცეს პირის გამოხატვის თავისუფლებას და არა სახელმწიფოს მიერ უფრო მნიშვნელოვანი ინტერესების მტკიცებას.

სახელმწიფოს ჩარევა კანონიერად ჩაითვლება, თუ ევროპული სასამართლო დაადგენს, რომ სამივე მოთხოვნა შესრულებულია. მტკიცების ტვირთი სამივე მოთხოვნის შესრულების შე-სახებ ეკისრება სახელმწიფოს. სასამართლო განიხილავს სამივე პირობას ზემოხსენებული რიგითობის მიხედვით. სასამართლო, დაადგენს რა, რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო სამიდან ერთ-ერთი მოთხოვნის შესრულება მაინც, აღარ განაგრძობს საქმის გან-ხილვას და იღებს გადაწყვეტილებას, რომ შესაბამისი ჩარევა იყო გაუმართლებელი, და, შესაბამისად, ადგილი აქვს გამოხატვის თავისუფლების დარღვევას.

ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა დაიცვან სამივე მოთხოვნა, როდესაც განიხილავენ და გადაწყვეტენ გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებულ საქმეებს.

21 *Sunday Times v. the United Kingdom*, 1979 6.

გარდა ამისა, გამოხატვის თავისუფლებაში ნებისმიერი ჩარევა უნდა ეფუძნებოდეს ეროვნულ კანონმდებლობას. როგორც წესი, ეს ნიშნავს პარლამენტის მიერ მიღებულ და გამოქვეყნებულ დანერგულ კანონს. სწორედ ეროვნულმა პარლამენტმა უნდა გადაწყვიტოს, შესაძლებელია თუ არა ამგვარი შეზღუდვა.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მხოლოდ რამდენიმე საქმეში დაუშვა, რომ საერთო სამართ-

გამოხატვის თავისუფლება და ზნეობა

კონფლიქტს “ზნეობასა” და გამოხატვის თავისუფლებას შორის მივყავართ პროპორციულობის პრინციპის ახალ ინტერპრეტაციამდე. პრინციპში, ამგვარ შემთხვევებში სასამართლო ეროვნულ ხელისუფლებას უტოვებს შეფასების ფართო ზღვარს, რაც გამართლებულია “ზნეობის” სპეციფიკით თითოეულ წევრ სახელმწიფოში ან თუნდაც ერთი და იმავე ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებში.

სასამართლომ მიუთითა ზნეობის ერთიანი ცნების არარსებობაზე

ლის ნორმები ან საერთაშორისო სამართლის პრინციპები წარმოადგენდა გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის სამართლებრივ საფუძველს.²²

ეს მოთხოვნა აგრეთვე მიუთითებს კანონმდებლობის ხარისხზეც, თუნდაც იგი პარლამენტის მიერ იყოს მიღებული. სტრასბურგის სასამართლომ არაერთგზის განაცხადა, რომ კანონი უნდა იყოს საჯარო, ხელმისაწვდომი და განჭვრეტადი.²³

ხელშემკვრელი სახელმწიფოების ტერიტორიის ფარგლებში. ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ ეროვნული სასამართლოები უკეთეს პოზიციაში იმყოფებიან, ვიდრე საერთაშორისო მოსამართლე, მიიღონ გადაწყვეტილება “ზნეობის” საკითხებზე, თავიანთ სახელმწიფოებში რეალობასთან შესაბამისობის მხედველობაში მიღებით.

ეროვნულმა სასამართლოებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ ის ფაქტი, რომ დაუშვებელია გამოხატვის თავისუფლების ზოგადი და/ან მუდ-

22 თუმცაღა, ევროპული სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანის შემდგომ ამ სფეროში მიღებულ იქნა ფორმალური კანონმდებლობა.

23 *Sunday Times v. the United Kingdom*, 1979 წ.

მივი აკრძალვა, თუნდაც ისეთ მგრძნობიარე სფეროებში, როგორცაა ზნეობა. ეროვნულ სასამართლოებს ეძლევათ სახელმძღვანელო მითითებები პროპორციულობის პრინციპის გამოყენებისას: მნიშვნელოვანია გამოხატვის სამიზნე ჯგუფი, მხედველობაშია აგრეთვე მისაღები ბავშვები და ახალგაზრდები; გათვალისწინე-

ბული უნდა იყოს ღონისძიებები, რომლებიც ზღუდავს გამოხატვის ფორმაზე ხელმისაწვდომობას, რაც წარმოადგენს ზრუნვას "ამორალური" ზეგავლენის შემცირებაზე; თვითნებობის თავიდან აცილების მიზნით დადგენილ უნდა იქნეს "ზნეობისათვის" მიყენებული რეალური ზიანი.

გამოხატვის თავისუფლება და სხვათა რეპუტაცია და უფლებები

სხვათა რეპუტაციისა და უფლებების დაცვა არის "კანონიერი მიზანი", რომელზეც ყველაზე ხშირად მიუთითებს ეროვნული ხელისუფლება გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვისას. ყველაზე მეტად იგი გამოიყენება პოლიტიკოსებისა და საჯარო მოხელეების კრიტიკისაგან დასაცავად. სწორედ ამიტომ ამ საკითხთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ განავითარა ფართო პრეცედენტული სამართალი, რომელიც ახდენს გამოხატვის თავისუფლებისათვის, და კერძოდ, პრესისათვის მინიჭებული ძლიერი დაცვის დემონსტრირებას. მედიის პრივილეგირებული როლი გამომდინარეობს სასამართლოს იმ შეხე-

დულებიდან, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია პოლიტიკურ გამოხატვას როგორც საარჩევნო პროცესის, ისე საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე ყოველდღიური საკითხების კუთხით. ენობრივ მხარესთან დაკავშირებით ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დასაშვებად მიიჩნია მკაცრი და უხეში კრიტიკა, ისევე როგორც შეფერადებული გამოთქმები, რამდენადაც ამ უკანასკნელს აქვს უპირატესობა, ყურადღება მიაპყროს პოლემიკურ საკითხებზე.

"დემოკრატიულ საზოგადოებაში" ჩარევის აუცილებლობის მოთხოვნის შეფასებისას სტრასბურგის სასამართ-

ლომ განავითარა მთელი რიგი ძალიან მნიშვნელოვანი პრინციპები. პოლიტიკოსებმა უნდა გამოავლინონ უფრო

მაღალი შემწყნარებლობა მედიის კრიტიკასთან მიმართებაში:

“პრესის თავისუფლება საზოგადოებას აძლევს პოლიტიკური ლიდერების შესახებ მოსაზრებისა და დამოკიდებულების გამოვლენისა და ჩამოყალიბების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას. უფრო ზოგადად, პოლიტიკური დებატების თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების ბირთვის წარმოადგენს, რაც უპირატესია კონვენციის შესაბამისად. დასაშვები კრიტიკის ზღვარი უფრო ფართოა პოლიტიკოსთან, ვიდრე კერძო პირთან მიმართებაში. ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით, პირველი გარდუვალად და შეგნებულად უქვემდებარებს ზედმინეენით განხილვას თავის თითოეულ სიტყვასა თუ ქმედებას ჟურნალისტებისა და მთლიანად საზოგადოების მიერ და იგი უნდა ავლენდეს უფრო ფართო შემწყნარებლობას.”

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ არ გამორიცხა პოლიტიკოსის რეპუტაციის დაცვა, მაგრამ განმარტა, რომ

“ასეთ შემთხვევებში ამგვარი დაცვის მოთხოვნები უნდა შეფასებულ იქნეს პოლიტიკური საკითხების ღია განხილვების ინტერესთან შესაბამისობაში.”

სტრასბურგის სასამართლომ ხაზგასმით მიუთითა განსხვავებაზე “ფაქტებსა” და “შეფასებით მსჯელობებს” შორის და აღნიშნა, რომ “შეფასებითი მსჯელობების” დამტკიცება შეუძლებელია. განმცხადებლის მოსაზრებები კანცლერის პოლიტიკური ქცევის შესახებ წარმოადგენდა მოსაზრებების გამოხატვისა და

გავრცელების უფლებას. ფაქტების არსებობა შეიძლება დამტკიცებულ იქნეს, მაშინ როდესაც შეფასებითი მსჯელობის ნამდვილობა არ ექვემდებარება მტკიცებას. დამტკიცების მოთხოვნა შეფასებით მსჯელობასთან მიმართებაში ხელყოფს შეხედულებების თავი-სუფლების არსს.

ამგვარად, *Dalban*-ის საქმეში ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ

“მიუღებელია, ჟურნალისტს ჩამოერთვას უფლება, გამოხატოს კრიტიკული შეფასებითი მსჯელობები, თუ ვერ შეძლებს მათი ჭეშმარიტების დამტკიცებას”.

თუმცაღა, თვითონ პრესის თავისუფლებაც არ არის აბსოლუტური.²⁴

ევროპული სასამართლოს პრინციპების შესაბამისად, ნებისმიერი შიდა კანონმდებლობა, რომელიც იცავს პოლიტიკოსებს და, ზოგადად მაღალი თანამდებობის პირებს (როგორცაა: პრეზიდენტი, პრემიერ-მინისტრი, მინისტრები, პარლამენტის წევრები და ა.შ.) სპეციალური ან უფრო მძიმე სასჯელით შეურაცხყოფის ან ცილისწამების წინააღმდეგ, და კერძოდ, პრესის მიერ, შეუთავსებელია მე-10 მუხლთან. როდესაც ასეთი დებულებები არსებობს და მათზე მიუთითებენ პოლიტიკოსები, ეროვნულმა სასამართლოებმა თავი უნდა შეიკავონ მათი გამოყენებისაგან. ნაცვლად ამისა, ისინი უნდა დაეყრდნონ ზოგად სამართლებრივ დებულებებს შეურაცხყოფისა და ცილისწამების შესახებ.

უფრო მეტიც, როდესაც პოლიტიკოსების პატივი და რეპუტაცია წინააღმდეგობაში მოდის პრესის თავისუფლებასთან, ეროვნულმა სასამართლოებმა ფრთხილად უნდა გამოიყენონ პროპორ-

ციულობის პრინციპი და გადაწყვიტონ, ჟურნალისტის მსჯავრდება არის თუ არა აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

“სხვათა უფლებები”, კერძოდ, რელიგიური თავისუფლება გამოხატვის თავისუფლების წინააღმდეგ ევროპული სასამართლოს მიერ განხილულ იქნა *Otto-Preminger Institut*-ის საქმეში.²⁵

სასამართლოს წინაშე მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ფილმის კონფისკაცია მიზნად ისახავდა “სხვათა უფლებების”, კერძოდ, რელიგიური გრძნობების პატივისცემის უფლების დაცვასა და “უწესრიგობის თავიდან აცილებას”.

“სხვათა უფლებათა” დაცვის აუცილებლობა ინფორმაციის გავრცელებისა და მიღების თავისუფლების წინააღმდეგ აგრეთვე სასამართლომ განიხილა ტელევიზიით გადაცემული ზოგიერთი რასისტული განცხადების კონტექსტში იმ ერთადერთი მიზნით, რომ საზოგადოებისათვის მიენოღებინათ ინფორმაცია რასისტული შეხედულებების გამავრცელებლების შესახებ.²⁶

24 *Tammer v. Estonia*, 2001 წ.

25 *Otto-Preminger Institut v. Austria*, 1994 წ.

26 *Jersild v. Denmark*, 1994 წ.

გამოხატვის თავისუფლება და სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტი და მიუკერძოებლობა

სტრასბურგის სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკა ამ საკითხთან დაკავშირებით აჩვენებს, რომ, თუმცა სასამართლო ხელისუფლება სარგებლობს სპეციალური დაცვით, იგი არ ფუნქციონირებს ვაკუუმში და, რომ საკითხები მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ შეიძლება წარმოადგენდეს საზოგადოებრივი განხილვის ნაწილს.

ევროპულმა სასამართლომ ცნო, რომ სასამართლო ხელისუფლების წევრები უნდა სარგებლობდნენ საზოგადოებრივი ნდობით და, შესაბამისად, დაცული უნდა იყვნენ ფაქტობრივ საფუძველს მოკლებული დესტრუქციული თავდასხმებისაგან. უფრო მეტიც, რამდენადაც მათ აქვთ დისკრეციის ვალდებულება, მოსამართლეებს არ შეუძლიათ უპასუხონ საჯაროდ სხვადასხვა კრიტიკაზე, რისი უფლებამოსილებაც, მაგალითად, აქვთ პოლიციელებს. შემდგომ სასამართლომ განიხილა სტატიები და აღნიშნა, რომ მოცემული იყო ბევრი დეტალი, მათ შორის ექსპერტთა

დასკვნები, რომლებიც მიუთითებდა ყურნალისტების მიერ სერიოზული გამოძიების ჩატარებაზე, სანამ ამის შესახებ აცნობებდნენ საზოგადოებას. სტატიები წარმოადგენდა ინცესტის შესახებ ფართო საზოგადოებრივი განხილვის ნაწილს, აგრეთვე იმის შესახებ, თუ როგორ მოაგვარა ეს საკითხი სასამართლო ხელისუფლებამ. სათანადოდ შეაფასა რა საზოგადოების უფლება, ინფორმირებული იყოს საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე, ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილება არ იყო "აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში" და, ამდენად, ადგილი ჰქონდა მე-10 მუხლის დარღვევას.

პრინციპში, მოსამართლის კრიტიკა პრესის მიერ ხორციელდება სასამართლო სისტემის არაეფექტურობის, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობისა თუ მიუკერძოებლობის შესახებ დებატების კონტექსტში. ასეთი საკითხები ყოველთვის მნიშვნელოვანია საზოგადოებისათვის და არ უნდა დარჩეს

საზოგადოებრივი განხილვის მიღმა, კერძოდ, იმ ქვეყანაში, რომელშიც ვითარდება დამოუკიდებელი ეფექტიანი სასამართლო ხელისუფლება. სწორედ ამიტომ, ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა აწონონ არსებული ინტერესები და ღირებულებები საქმესთან დაკავშირებით, როდესაც ადგილი აქვს მოსამართლეთა ან სასამართლო ხელისუფლების სხვა მოხელეთა კრიტიკას. სასამართლომ უნდა დაადგინოს ბალანსი შესაბამისი მოსამართლის პატივსა და პრესის თავისუფლებას შორის, გააშუქოს საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხები და გან-

ჟურნალისტური წყაროების დაცვა და კანონიერი მიზნები

გამოხატვის თავისუფლების განსაკუთრებული შემადგენელი ნაწილია ჟურნალისტური წყაროების დაცვა, რაც შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს მე-2 პუნქტში აღნიშნულ რომელიმე კანონიერ მიზანს. *Goodwin*-ის საქმეზე²⁷ გამოტანილი განაჩენი მნიშვნელოვანია ბალანსის დასადგენად, ერთი მხრივ, მართლმსაჯულების ინტერესებსა და სხვათა უფლებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, წყაროების

საზღვროს პრიორიტეტი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

უდავოდ, როდესაც კრიტიკა უპირატესად მიზნად ისახავს სასამართლო ხელისუფლების წევრების შეურაცხყოფას ან ცილისწამებას მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ საზოგადოებრივ განხილვებში წვლილის შეტანის გარეშე, გამოხატვის თავისუფლებისათვის მინიჭებული დაცვა შეიძლება უფრო ვიწრო იყოს. ამ თავში სხვა მნიშვნელოვანი საკითხია სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილების საჯაროდ გაპროტესტების შესაძლებლობა.

დაცვის სურვილს შორის.

"გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ არსებით საფუძველს და, რომ განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა პრესისათვის მინიჭებული დაცვა", სტრასბურგის სასამართლომ შემდგომში განმარტა:

27 *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 წ.

“ჟურნალისტის ინფორმაციის წყაროების დაცვა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა პრესის თავისუფლებისათვის, როგორც ეს ასახულია მთელი რიგი ხელშემკვრელი სახელმწიფოების კანონმდებლობასა და პროფესიული ქცევის კოდექსებში და განმტკიცებულია ჟურნალისტური წყაროების შესახებ რამდენიმე საერთაშორისო დოკუმენტით [...]. ამგვარი დაცვის გარეშე წყაროებს შეიძლება ხელი შეეშალოს, დაეხმარონ პრესას საზოგადოების ინფორმირებაში საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე. შედეგად, პრესის, როგორც საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი დარაჯის, როლი შეიძლება დაკნინდეს და ხელყოფილ იქნეს პრესის უნარი, უზრუნველყოს ზუსტი და სანდო ინფორმაცია.”

Goodwin-ის საქმეზე გამოტანილი განაჩენის შემდეგ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა 2000 წლის 8 მარტს მიიღო R (2000) 7 რეკომენდაცია ჟურნალისტთა უფლების შესახებ, არ გაამჟღავნონ ინფორმაციის წყარო.

იმ ქვეყნებში, სადაც ჟურნალისტური წყაროს სამართლებრივი დაცვა არ ხორციელდება, სასამართლოებმა უნდა უზრუნველყონ იგი როგორც ევროპული კანონმდებლობის ნაწილი, როგორცაა სტრასბურგის სასამართლოს დადგენილება Goodwin-ის საქმე-

ში, და როგორც საერთაშორისო აღიარებული ნორმების ნაწილი. ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა დაიცვან გამოხატვის თავისუფლება, რომელიც მოიცავს ჟურნალისტური წყაროების დაცვის აუცილებლობას ყველა შემთხვევაში, მათ შორის, როდესაც ჟურნალისტები გამოდიან ბრალდებულის ან მოწმის როლში. ამ დროს ეროვნული სასამართლოები უნდა ხელმძღვანელობდნენ პროპორციულობის პრინციპითა და პრესის როლით დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

გამოხატვის თავისუფლების დაცვა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მიხედვით

გამოხატვის თავისუფლების მნიშვნელოვანი გარანტიების უზრუნველყოფის ფორუმს წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია. აზრის, გამოხატვისა და ინფორმაცი-

ის თავისუფლებას იცავს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ფარგლებში მიღებული სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებთან საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლი, რომლის მიხედვით:

- “1. თითოეულ ადამიანს აქვს უფლება, ჰქონდეს მოსაზრებები ვინმეს ჩარევის გარეშე.
2. თითოეულ ადამიანს აქვს უფლება გამოხატვის თავისუფლება ზე; ეს უფლება მოიცავს თავისუფლებას, მიუხედავად საზღვრებისა, მოიძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ყველა სახის ინფორმაცია და მოსაზრებები ზეპირად, წერილობით ან პრესის მეშვეობით, ხელოვნების სახით ან ნებისმიერი სხვა საშუალებით საკუთარი არჩევანისამებრ.
3. ამ მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობა განსაკუთრებულ ვალდებულებებსა და განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას გულისხმობს. შესაბამისად, იგი შეიძლება დაექვემდებაროს გარკვეულ შეზღუდვებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია
 - ა. სხვა პირთა უფლებებისა და რეპუტაციის პატივისცემისათვის;
 - ბ. სახელმწიფო უსაფრთხოების, საზოგადოებრივი წესრიგის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა თუ ზნეობის დასაცავად.”

ხსენებულ მუხლში სიმბოლიზირებულია ადამიანის უფლებათა პირველი თაობის ორი დიდი კატეგორია — სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები, რომლებმაც განაპირობეს საერთაშო-

რისო პაქტის სახელწოდება.

მე-19 მუხლის 1-ლი პუნქტის ფორმულირებულ იქნა ხანგრძლივი დისკუსიების შედეგად, რომელთა დროსაც დომინირებდა ის შეხედულება, რომ

აზრის თავისუფლება და გამოხატვის თავისუფლება ორი სხვადასხვა უფლებაა. აზრის თავისუფლება მიჩნეული იყო კერძო საკითხად, რომელიც გონების სფეროს მიეკუთვნებოდა, ხოლო გამოხატვის თავისუფლება ნარმოადგენდა საზოგადოებრივ ანუ ადამიანთა შორის ურთიერთობების საკითხს. აზრის თავისუფლება, ამდენად, აბსოლუტურად იქნა მიჩნეული, რომელიც, გამოხატვის თავისუფლებისაგან განსხვავებით, არ ექვემდებარებოდა შეზღუდვებს.

ამგვარად, საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის 1-ლი პუნქტი ავალდებულებს მონაწილე სახელმწიფოებს, თავი შეიკავონ აზრის თავისუფლებაში ნებისმიერი ჩარევისაგან, აგრეთვე აუკრძალონ კერძო პირებს ამის განხორციელების საშუალება.

რა თქმა უნდა, ყოველთვის არ არის ადვილი, ერთმანეთისაგან გამიჯნულ იქნეს აზრის თავისუფლებაში დაუშვებელი ჩარევა და მოსაზრებების ჩამოყალიბებაზე ყოველდღიური დასაშვები ზემოქმედება სახელმწიფო პროპაგანდის, კერძო რეკლამირების, პირადი საუბრებისა და სხვა შთაბეჭდილებების მეშვეობით. თუმცაღა, უნდა

აღინიშნოს, რომ ზოგადად მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი ვიმსჯელოთ აზრის თავისუფლების უფლების შეზღუდვაზე, როდესაც პირზე ზემოქმედებას აქვს ადგილი მისი ნების წინააღმდეგ ან სულ მცირე მისი დამილით თანხმობის გარეშე და, როდესაც ხსენებული ხორციელდება ძალადობით, მუქარით ან სხვა მსგავსი დაუშვებელი მეთოდებით.

სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა მე-10 მუხლის მსგავსად, მიუთითებს გამოხატვის თავისუფლებაზე ინფორმაციისა და მოსაზრებების მოძიების, მიღებისა და გავრცელების თავისუფლების აღსანიშნავად. მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი *de facto* იცავს (საზოგადოებრივი) ინფორმაციისა და გამოხატვის თავისუფლების მთლიან სფეროს, ანუ სცდება 1-ლი პუნქტით დაცული (კერძო) მოსაზრებების სფეროს — ინფორმაციისა და მოსაზრებების მოძიებისა და მიღების ან გავრცელების გზით.²⁸

სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-19

28 M. Nowak, CCPR Commentary, Engel 1993, გვ. 340.

მუხლის მე-2 პუნქტი იცავს გამოხატვის თავისუფლებას "ყველა სახის ინფორმაციისა და მოსაზრებებთან" მიმართებაში (განსხვავებით ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისაგან, რომელიც არ მიუთითებს ყველა სახის ინფორმაციაზე). შესაბამისად, უდავოა, რომ თითოეული სუბიექტური მოსაზრება და შეხედულება, შეფასებით მსჯელობას მოკლებული ინფორმაცია, კომერციული რეკლამა, ხელოვნების ნიმუში, პოლიტიკური კომენტარი იმის მიუხედავად, თუ რამდენად კრიტიკულია იგი, პორნოგრაფია და ა.შ., რომელთა გადაცემაც შესაძლებელია, ხვდება საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტის დაცვის სფეროს ქვეშ, რაც შეიძლება დაექვემდებაროს მე-3 პუნქტით გათვალისწინებულ შეზღუდვებს. აქედან გამომდინარე, შეუძლებელია გამოვრიცხოთ ამ მუხლის დაცვის სფეროდან არასასურველი შინაარსის მქონე ინფორმაცია თუ მოსაზრებები, როგორცაა პორნოგრაფია ან უხამსობა, დაცვის სფეროს შეზღუდული ინტერპრეტაციით. ამასთანავე, საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2

პუნქტი იცავს მოსაზრების ან ინფორმაციის ანონიმურ გამოქვეყნებას.²⁹

ინფორმაციისა და მოსაზრებების უბრალო გავრცელება უნდა განსხვავებულ იქნეს იმ ქმედებებისაგან, რომლებიც ეხება ამ მოსაზრებათა აქტიურ განხორციელებას. მაგალითად, ანტისახელმწიფოებრივი ასოციაციის დაფუძნება, ისევე როგორც მთავრობის გადატრიალებისათვის მომზადებისათვის კონკრეტული ძალისხმევა წარმოადგენს სისხლის სამართლებრივ ქმედებებს, რომლებზეც არ ვრცელდება გამოხატვის თავისუფლების დაცვა, საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული ჩარევის მიუხედავად. თუმცაღა, მონაწილე სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ სახელმწიფო უსაფრთხოების უფლება გააფართოვონ იმგვარად, რომ დასჯადი გახადონ და ჩაახშონ მოსაზრებათა უბრალო გამოხატვა, თუნდაც მათი შინაარსი მეტად კრიტიკული იყოს.³⁰

რაც შეეხება გადაცემის ფორმებს, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებთან საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტის გამოყენების სფეროც საკმაოდ ფართოა. ადამიანის

29 იხ. იქვე.

30 იხ. კომიტეტის მიერ მიღებული გადანყვეტილებები ურუგვაის, ზაირისა და მადაგასკარის წინააღმდეგ.

უფლებათა ევროპული კონვენციის მსგავრსად, ეს უფლება გარანტირებულია "მიუხედავად საზღვრებისა".³¹ გარდა ამისა, საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი მიუთითებს არა მარტო ზეპირ, წერილობით ან ბეჭდვით გადაცემაზე, არამედ აგრეთვე ხელოვნების ნიმუშსა და "ნებისმიერ სხვა საშუალებაზე საკუთარი არჩევანისამებრ". ამგვარ დებულებას არ შეიცავს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია. გარდა ცალსახად სიტყვიერი გადაცემის ფორმისა (სიტყვის, წერის, ტელეკომუნიკაციებისა და პრესის თავისუფლება), დაცულია აგრეთვე აკუსტიკური, ვიზუალური, ელექტრონული და სხვა კომუნიკაციის საშუალებები, კერძოდ, რადიო-

ინფორმაციის მოძიება

მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი იცავს არა მარტო აზრის, არამედ აგრეთვე "ინფორმაციის მოძიების, მიღებისა და გავრცელების თავისუფლებას". ინფორმაციის აქტიურად მოძიების უფლებას, რომელიც სცდება პასიური მიღების ფარგლებს, არ ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა ევ-

ტელევიზია, ელექტრონული მედია, ფირი, ფოტოგრაფია, მუსიკა, გრაფიკა და სხვა ხელოვნება და ა.შ.

რაც შეეხება რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ ნარმოებათა ლიცენზირებას, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებათა საერთაშორისო პაქტი არ ითვალისწინებს ამგვარ დებულებას, რამდენადაც მიჩნეულ იქნა, რომ ხსენებულს შეეძლო გამოენვია არა მარტო საშუალების, არამედ აგრეთვე მისი შინაარსის კონტროლი, ხოლო ამგვარი ორგანიზაციული კონტროლი ნებისმიერ შემთხვევაში დასაშვებად განიხილებოდა მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მიზნით.

როპული კონვენცია.

ინფორმაციის მოძიების უფლება მართულია ყველა ზოგადად ხელმისაწვდომი ინფორმაციისაკენ. პირის შესახებ პირადი მონაცემებისა და სხვა სპეციფიკური ინფორმაციის კონტექსტში, შესაძლებელია მივიჩნიოთ, რომ შესაბამის პირს აქვს უფლება, ინფორმირე-

31 ეს მითითება გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების საერთაშორისო ხასიათზე დღეს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს თანამგზავრულ კომუნიკაციებთან მიმართებაში.

ბული იყოს ამგვარ მონაცემებზე, თუ ეს არ ეწინააღმდეგება სახელმწიფო საიდუმლოების ან პირად მონაცემთა ბაზის მნიშვნელოვან ინტერესებს.

უდავოა, რომ ინფორმაციის მოძიების უარყოფითი ასპექტი სულ მცირე იმას გულისხმობს, რომ პირი დაცულია სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მხრიდან ჩარევისაგან ზოგა-

ჰორიზონტალური ეფექტები

ისევე როგორც აზრის თავისუფლება, გამოხატვის თავისუფლება დაცულია არა მარტო სახელმწიფო ხელისუფლების, არამედ აგრეთვე კერძო მხარეების მიერ ჩარევისაგან. ეს დებულება მნიშვნელოვნად განსხვავდება ევროპული კონვენციისაგან, რომელიც იცავს გამოხატვის თავისუფლებას "საჯარო ხელისუფლების მიერ ჩარევის გარეშე". ამდენად, სახელმწიფოები ვალდებული არიან, აღკვეთონ ზედმეტი საშუალებების კონცენტრაცია პოზიტიური ღონისძიებებით, როგორცაა პრესისათვის სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული დახმარების აღმოჩენა. რაც შეეხება ელექტრო-

დად ხელმისაწვდომ ინფორმაციასთან მიმართებაში. მაგალითად, როდესაც უშიშროების ძალები ჟურნალისტს ართმევენ ფირს, რომელიც ასახავს ძალადობრივ შეჯახებას დემონსტრანტებსა და პოლიციას შორის, ან ანადგურებენ მას, ხსენებული უდავოდ წარმოადგენს ინფორმაციის თავისუფლების დარღვევას.³²

ნულ მედიას, იგი უნდა ითვალისწინებდეს საზოგადოებისათვის ადეკვატურ ხელმისაწვდომობას.³³

Hertzberg-ის საქმეში ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა დაადგინა, რომ ფინეთი იყო უმუალოდ პასუხისმგებელი სამაუნყებლო კომპანიისათვის, "რომელშიც სახელმწიფოს ჰქონდა აქციათა ნილის საკონტროლო პაკეტი (90 პროცენტი) და, რომელიც ექვემდებარებოდა მთავრობის სპეციალურ კონტროლს". კომიტეტმა მიიჩნია, რომ სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი უნდა ყოფილიყო გამოყენებული ამ კომპანიის მო-

32 მაგალითისათვის იხ. ავსტრიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის შესახებ, 1987 წლის 16 მარტი, 1987 EuGRZ გვ. 237.

33 M. Nowak, CCPR Commentary, Engel 1993, 44-ე სქოლიო.

ხელეთა მიერ მაუნყებლობის ცენ-
ზურასთან მიმართებაში.³⁴

ჰორიზონტული ეფექტი დამატე-
ბით ხაზგასმულია სპეციალურ ვალდე-

ბულებებსა და პასუხისმგებლობაზე
მითითებით, რომლებიც თან სდევს
გამოხატვისა და ინფორმაციის თავი-
სუფლების განხორციელებას.

გამოხატვის თავისუფლების დარღვევათა კატეგორიები და კომიტეტის პრეცედენტული სამართალი

გამოხატვის თავისუფლების ტიპიუ-
რი შეზღუდვები მიმართულია არა უშუ-
ალოდ განმცხადებლისაკენ, არამედ
უფრო იმ საშუალებისაკენ, რომლითაც
ხორციელდება გამოხატვა: ცენზურა,
გავრცელების აკრძალვა, ბეჭდვითი
მასალის, ფირის ან გრაფიკული
ხელოვნების ნიმუშის კონფისკაცია ან
ჩამორთმევა, აკრძალვები ფილმის
ფილტრაციისას, თეატრალური სპექ-
ტაკლის შესრულებისას, ასამბლეის ან
პარლამენტის წინაშე სიტყვით გამოს-
ვლისას და ა.შ. სამოქალაქო და პოლი-
ტიკურ უფლებებათა საერთაშორისო
პაქტის მე-19 მუხლი აბსოლუტურად არ
კრძალავს ჩარევის არც ერთ ხსენებულ
სახეს. პირიქით, თითოეულ კონკრე-
ტულ შემთხვევაში შესწავლილ უნდა
იქნეს მე-3 პუნქტის შესაბამისად,
ჩარევა დასაშვებია თუ არა მოცემულ
შემთხვევაში.

შეზღუდვათა მეორე კატეგორია
მიმართულია მოცემული საშუალების
იურიდიული გამოხატულებისაკენ, რაც
მიზნად ისახავს არასასურველი გამო-
ხატვის არაპირდაპირ აკრძალვას:
გამომცემლობების, რედაქციების, კი-
ნოსა და ფილმის გამავრცელებელი სა-
წარმოების, თეატრების, რადიომაუნ-
ყებლობისა და ტელესაწარმოთა
სახელმწიფო კონტროლი თითქმის
სახელმწიფო მონოპოლიების
დონემდე, ასოციაციების, გაერ-
თიანებების, რელიგიების, გაფიცვები-
სა და პროფესიული კავშირების აკრ-
ძალვა, პარლამენტისა თუ უნივერ-
სიტეტის დახურვა და ა.შ. ამგვარი
ჩარევა აგრეთვე ექვემდებარება საერ-
თაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2
პუნქტისა და პაქტის შესაბამისი დე-
ბულებების (მე-18, 21-ე, 22-ე, 25-ე
მუხლების) დაცვას და დასაშვებია

34 61/1979, №№ 9.1, 10.2. იხ. აგრეთვე de
Zayas & Møller, 1986 NJIL, 389-ე და
მომდევნო გვერდები.

მხოლოდ მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტის მოქმედების სფეროს ფარგლებში.

შეზღუდვათა მხოლოდ მესამე კატეგორია არის უშუალოდ მიმართული ინდივიდუალური პირისაკენ, რომელიც ეძიებს გამოხატვას (განმცხადებელი, გამომცემელი, მთავარი რედაქტორი, მედია-საწარმოს მფლობელი და ა.შ.). ისინი [შეზღუდვები] იყენებს სანქციებსა და პრევენციულ ზომებს (გაყიდვის აკრძალვა, დაკავება, დეპორტაცია, გაძევება) და აგრესიის სხვადასხვა ფორმებს იმ მიზნით, რომ გარკვეულ პირებს აღეკვეთოთ საჯარო გამოხატვა. რეჟიმის კრიტიკისათვის დაშინებას ან რეპრესია შუძლია აგრეთვე მიგვიყვანოს საერთაშორისო პაქტით გათვალისწინებული სხვა ისეთ უფლებებში სერიოზულ ჩარევამდე, როგორცაა: პირადი თავისუფლება, გადაადგილების თავისუფლება და ფიზიკური უსაფრთხოება და სიცოცხლის უფლება.

ინდივიდუალური განაცხადების შესწავლისას შემუშავებულ პრეცედენტულ სამართალში ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა უპირატესად განიხილა ჩარევის ბოლო კატეგორია, ანუ ის ჩარევები, რომლებიც მიმართუ-

ლია გამოხატვაზე პასუხისმგებელი პირების წინააღმდეგ.³⁵ ურუგვაის წინააღმდეგ მიმართულ მთელ რიგ საქმეებში, რომლებშიც პირები დააკავეს და აწამეს მათი კრიტიკული საქმიანობისათვის პროფესიულ კავშირებში, პოლიტიკურ პარტიებში, მეცნიერებაში, ჟურნალისტიკაში ან სხვა "ხელისუფლების საწინააღმდეგო" საქმიანობისათვის, ხოლო შემდგომში გასამართლებულ იქნენ "ძირგამომთხრელი საქმიანობისათვის" და მიესაჯათ თავისუფლების აღკვეთა, ხსენებულმა განმცხადებლებმა აღიქვეს, *inter alia*, გამოხატვის თავისუფლების დარღვევად. რამდენიმე ადრეულ გადაწყვეტილებაში ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა დაადგინა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებათა საერთაშორისო პაქტის სხვა უფლებათა (კერძოდ, მე-7, მე-9, მე-10 და მე-14 მუხლების) დარღვევა, ხოლო მე-19 მუხლთან მიმართებაში განაცხადა, რომ დაკავება ან მსჯავრდება ბუნდოვნად ფორმულირებული "ძირგამომთხრელი საქმიანობისათვის" სამართალდარღვევისათვის არ შეიძლება გამოართლებულიყო მე-19 მუხლის

35 *ib. de Zayas, Møller & Opsahl, 1985 I, გვ. 54; McGoldrick, 465-ე და მომდევნო გვერდები.*

მე-3 პუნქტში მითითებული რომელიმე შეზღუდვის საფუძველზე.³⁶

მხოლოდ მოგვიანებით მიღებულ გადანყვეტილებებში, რომლებიც ეხებოდა არსებული რეჟიმის კრიტიკისათვის დაკავებასა და სხვა მსგავს რეპრესიულ ზომებს ურუგვაის, მადაგასკარისა და ზაირის ხელისუფლების მიერ, ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა აშკარად განაცხადა, რომ დევნის ხსენებული აქტები პოლიტიკურ ან პროფესიულ კავშირებში საქმიანობის ან პოლიტიკური შეხედულებების საფუძველზე წარმოადგენდა საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტის დარღვევას.³⁷ გარდა ამისა, რამდენიმე ე.წ. "პასპორტის საქმეებზე" ურუგვაის წინააღმდეგ განმცხადებლები ამტკიცებდნენ გამოხატვის თავსუფლების დარღვევას იმის გამო, რომ ურუგვაის მოქალაქეებს, რომლებიც დევნაში იმყოფებოდნენ, უარი ეთქვათ პასპორტის მიცემაზე ან ვადის გაგრძელებაზე. თუმცა, კომიტეტმა არ დაადგინა მე-19 მუხლის დარღვევა.³⁸

კომიტეტმა არსებით განხილვაზე დაუშვებლად მიიჩნია სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო

სო პაქტის ფაკულტატური ოქმის მე-3 მუხლთან *ratione materiae* შეუსაბამობის საფუძველზე სამი განაცხადი, რომლებშიც ამტკიცებდნენ გამოხატვის თავსუფლების დარღვევას. კანადის მემარჯვენე რადიკალური პოლიტიკური პარტიის "Western Guard Party" განაცხადი, რომელსაც აღეკვეთა სატელეფონო მომსახურების გამოყენება ანტისემიტური შეტყობინებების გავრცელებისათვის, უარყოფილ იქნა პაქტის მე-20 მუხლის მე-2 პუნქტის (ომის პროპაგანდისა და სიძულვილის გავლივების აკრძალვა) საფუძველზე.³⁹

და ბოლოს, განაცხადი *L. T.K. v. Finland*, რომელშიც განმცხადებელს შეეფარდა თავისუფლების აღკვეთა სამხედრო სამსახურის შეუსრულებლობისათვის, უარყოფილ იქნა იმ მოსაზრების საფუძველზე, რომ მე-18 და მე-19 მუხლები არ შეიცავს რელიგიური მოტივებით სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლებას და, რომ განმცხადებელი არ იქნა მსჯავრდებული ცალსახად მისი მოსაზრებების გამო.⁴⁰

36 № 8/1977, პუნქტი 16; № 11/1977, პუნქტი 17; № 33/1978, პუნქტი 12; № 44/1979, პუნქტი 15.

37 № 28/1978, პუნქტი 16; № 52/197, პუნქტი 13; № 44/1979, პუნქტი 17; № 124/1982, პუნქტი 12; № 132/1982, პუნქტი 14.

38 № 31/1978; № 77, 108/1981.

39 № 104/1981, პუნქტი 8(ბ).

40 № 185/1984, პუნქტი 5.2.

გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვები (საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი)

სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მიხედვით, მსგავსად სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებისა, გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება შეიძლება შეზღუდულ იქნეს მხოლოდ გარკვეული პირობების დაცვით. ჩარევა⁴¹ უნდა:

- იყოს გათვალისწინებული კანონით;
- ემსახურებოდეს ჩამოთვლილ მიზნებს;
- იყოს აუცილებელი დასახული მიზნის მისაღწევად.

ტერმინი "გათვალისწინებულია კანონით" გულისხმობს, რომ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლებას დაწესებული შეზღუდვები მოცემული უნდა იყოს პარლამენტის მიერ მიღებულ აქტში ფორმალური კუთხით ან ჩვეულებითი სამართლის დაუნერგელი ექვივალენტური ნორმებით და ადეკვატურად მიუთითებდეს სამართალდამცავი ორგანოების მიერ მოცემული ჩარევის დაშვებადობას.⁴² ჩარევა მხოლოდ ადმინისტრაციული დებულების ან ბუნ-

დოვანი კანონით დადგენილი ასიგნების საფუძველზე წარმოადგენს მე-19 მუხლის დარღვევას.

ჩარევა უნდა იყოს აუცილებელი ქვემოთ ჩამოთვლილი ერთ-ერთი მიზნის მისაღწევად. აუცილებლობის მოთხოვნა გულისხმობს, რომ შეზღუდვა უნდა იყოს პროპორციული სიმკაცრისა და ინტენსივობის მხედველობაში მიღებით დასახულ მიზანთან და არ უნდა წარმოადგენდეს წესს. ამდენად, როგორც წესიდან გამონაკლისი, ჩარევა ვინროდ უნდა იყოს ინტერპრეტირებული ეჭვის შემთხვევაში.⁴³ საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლი, განსხვავებით ევროპული კონვენციისაგან, არ მიუთითებს დემოკრატიული საზოგადოების კრიტერიუმზე, თუმცა იგი, მიუხედავად ამისა, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს საერთაშორისო პაქტის სისტემატური ინტერპრეტაციისას. ამდენად, ხსენებული კრიტერიუმი ჩარევის აუცილებლობის შეფასებისას არის არა დემოკრატიის პრინციპი, არამედ ის, ჩარევა არის თუ არა პროპორციული მოცემულ შემთხვევაში.

41 მაშინ როდესაც ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს "ფორმალობებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს", საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი მიუთითებს მხოლოდ "შეზღუდვებზე", რომლებიც, თუმცაღა, შეიძლება აგრეთვე მოიცავდეს ფორმალობებს (მაგალითად, შტამპის ვალდებულება ბეჭდვითი სამუშაოსათვის), პირობებს (მაგალითად, სამაუწყებლო კომპანიის ლიცენზირება) ან სანქციებს (მაგალითად, სისხლის სამართლებრივი ქმედება სხვათა პიროვნების უფლებების დასაცავად). (იხ. M. Nowak, CCPR Commentary, Engel 1993, გვ. 350, სქოლიო 75.)

42 იხ. M. Nowak, CCPR Commentary, Engel 1993, გვ. 351.

43 იხ. იქვე, გვ. 351. პუნქტი 37.

რაც შეეხება ჩარევის მიზნებს, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს უფრო ნაკლებ შეზღუდვებს, ვიდრე ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი. გარდა იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ითვალისწინებს რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ წარმოებათა ლიცენზირებას, კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი მიუთითებს ისეთ მიზნებზე, როგორცაა: ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილება ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნება. შეზღუდვის ყველა ეს საფუძველი შეთავაზებულ იქნა საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის შემუშავების დროს, მაგრამ უარყოფილი იქნა იმის გამო, რომ მეტისმეტად სპეციფიკურად იქნა მიჩნეული.⁴⁴ თუმცადა, ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ჩარევა რომელიმე ხსენებული ინ-

ტერესის დასაცავად აკრძალულია გამონაკლისების გარეშე. პირიქით, თითოეულ შემთხვევაში უნდა დადგინდეს, რომ შეზღუდვა არ არის გამართლებული ჩარევის სხვა მიზნით, როგორცაა, კერძოდ, საზოგადოებრივი უნესრიგის დაცვა. ამის მიუხედავად, დასაშვები ჩარევის საფუძველების შედარებით შეზღუდული ოდენობა მიუთითებს, რომ ეჭვის შემთხვევაში ისინი ვინროდ უნდა იქნეს ინტერპრეტირებული.

გარდა ამისა, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-20 მუხლი, განსხვავებით ევროპული კონვენციისა, შეიცავს დებულებას, რომელიც არა მარტო უფლებამოსილებას აძლევს მონაწილე სახელმწიფოებს ჩაერიონ გამოხატვის თავისუფლებაში ან პოლიტიკური თავისუფლების სხვა უფლებაში, არამედ აგრეთვე აშკარად ავალდებულებს მათ ამის გაკეთებას, კერძოდ: *ომის პროპაგანდისა და სიძულვილის გაღვივების აკრძალვა*.

44 იხ. იქვე.

ჩარევის დასაშვები მიზნები

ა) სხვა პირთა უფლებებისა და რეპუტაციის პატივისცემა

საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს გამოხატვისა და თავისუფლების შეზღუდვას სხვათა უფლებების დასაცავად. ამასთანავე, ევროპული კონვენციის მსგავსად, იგი მიუთითებს “სხვათა რეპუტაციაზე”, რასაც აშკარად იცავს პაქტის მე-17 მუხლის 1-ლი პუნქტი. ხსენებული წამოჭრის კლასიკურ კონფლიქტს ადამიანის უფლებების — გამოხატვის თავისუფლებასა და პიროვნების დაცვას — შორის.⁴⁵ მე-17 მუხლისა და მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტის შედარებიდან გამომდინარეობს, რომ საერთაშორისო პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან, უზრუნველყონ საკანონმდებლო დაცვა არასწორი მტკიცებებით პატივისა და რეპუტაციის განზრახ ხელყოფის წინააღმდეგ. ცილისწამება, რომელიც ეფუძნება სწორ ფაქტებს ან არ ხორციელდება განზრახ, არ ხვდება მე-17 მუხლის დაცვის სფეროში, მაგრამ მისი

შეზღუდვა შესაძლებელია კანონით მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტის შესაბამისად, რამდენადაც იგი აუცილებელია სხვათა რეპუტაციის დასაცავად. თუმცა, ამგვარ შემთხვევაში მკაცრად უნდა იქნეს დაცული პროპორციულობის პრინციპი, რამდენადაც სხვაგვარად შეიძლება ხელყოფილ იქნეს გამოხატვის თავისუფლება.⁴⁶ განსაკუთრებით პოლიტიკურ სფეროში სხვათა რეპუტაციაზე არა ყოველი თავდასხმა უნდა იყოს სანქცირებული, რამდენადაც გამოხატვისა და ინფორმაციის, განსაკუთრებით, მედიის თავისუფლება სხვაგვარად მნიშვნელობას მოკლებული იქნებოდა პოლიტიკური აზრის ჩამოყალიბების პროცესში. უფრო მეტიც, ჭეშმარიტების დამტკიცების მოთხოვნები არ უნდა იყოს მეტისმეტად მაღალი.

სხვა უფლებები, რომელთა დაცვამ შესაძლოა გაამართლოს გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა, მოიცავს, მაგალითად, რელიგიის თავისუფლებას (უხამსი განცხადებების აკრძალვა), დისკრიმინაციის, მათ შორის რასობრივი შუღლის გაღვივების აკრძალვას, და შესაძლოა უმცირესობათა დაცვას.

45 იხ. ზოგადად Berka, *Medienfreiheit und Persönlichkeitsschutz* (1982), ვენა.

46 იხ. Frowein & Peukert, გვ. 234 და 238.

ხსენებული დებულება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ფუნდამენტური უფლებებით ან საერთაშორისო პაქტით გათვალისწინებული უფლებებით. პრაქტიკაში სხვათა გამოხატვის თავისუფლების დაცვა უდიდეს როლს ასრულებს. მაგალითად, კანონმდებლობას შეუძლია შეზღუდოს მედია საშუალების მესაკუთრის გამოხატვის თავისუფლება მისი რედაქტორების გამოხატვის თავისუფლებისა და მსჯავრდების ინტერესებიდან გამომდინარე.⁴⁷ მედია სანარმოს უფლებამოსილების მოცულობას ან მის ფილიალს სახელმწიფოში აქვს უშუალო ზეგავლენა იმ ხარისხზე, თუ როგორ შეიძლება დასაშვები იყოს ჩარევა მისი საკუთრების უფლებებში რედაქტორების გამოხატვის თავისუფლების სასარგებლოდ. ეროვნული კანონმდებელი აღჭურვილია შედარებით ფართო დისკრეციით, შეაფასოს სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-19 მუხლით დაცული ინტერესის სხვადასხვა სფეროები.

სხვათა უფლებებისა და რეპუტაციის დაცვა შეიძლება განხორციელებულ იქნეს სისხლის სამართლებრივი, სამო-

ქალაქო და/ან ადმინისტრაციული სამართლით გათვალისწინებული ზომებით. თუმცა, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება სპეციალურ ზომებს, რომლებსაც ითვალისწინებს კანონმდებლობა მედიის შესახებ, მაგალითად, არასწორი რეპორტაჟის შემთხვევაში პასუხის გაცემის უფლება, მედიის უფლება გააშუქოს დანაშაულში ბრალდებული პირების სასამართლოს მიერ გამართლების ფაქტები, განსაკუთრებულ შემთხვევებში ბეჭდვითი ნამუშევრის შემდგომი ცენზურა ან კონფისკაცია და ა.შ.

ბ) სახელმწიფო უსაფრთხოება

გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვა ეროვნული უსაფრთხოების დაცვის მიზნით დასაშვებია მხოლოდ იმ მნიშვნელოვან შემთხვევებში, როდესაც პოლიტიკური ან სამხედრო საფრთხე ემუქრება მთლიან ერს. მაგალითად, ამ საფუძველზე შეიძლება აკრძალულ იქნეს სამხედრო საიდუმლოების მოპოვება ან გავრცელება. პუბლიკაცია, რომელიც პირდაპირ მოუწოდებს

47 M. Nowak, CCPR Commentary, Engel 1993, პუნქტი 34.

ხელისუფლების ძალადობრივი გზით დამხობას პოლიტიკური მღელვარების დროს, ან ომის პროპაგანდა საერთაშორისო პაქტის მე-20 მუხლის 1-ლი პუნქტის მნიშვნელობისათვის აგრეთვე შეიძლება შეიზღუდოს ამ საფუძვლით.

საქმეში *M.A. v. Italy* კომიტეტმა განმცხადებლის მსჯავრდება ფაშისტური პარტიის აღდგენის მცდელობისათვის დასაშვებად მიიჩნია მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტის შესაბამისად, თუმცაღა, მას არ განუხილავს ხსენებული ზომის აუცილებლობა ჩარევის კონკრეტულ მიზანთან მიმართებაში.⁴⁸

გ) საზოგადოებრივი წესრიგი

საზოგადოებრივი წესრიგი მიჩნეულია როგორც "მომეტებელი საფრთხის მქონე სამოქალაქო სამართლის ცნებად ...".⁴⁹ ამ ტერმინის ქვეშ მოიაზრება "უნესრიგობისა და დანაშაულის თავიდან აცილება". მასში შეიძლება აგრეთვე ვიგულისმოდ "უნივერსალურად აღიარებული ფუნდამენტური პრინციპები, რომლებიც შეესაბამება ადამიანის უფლებათა პატივისცემას, რაზეც დამყარებულია დემოკრა-

ტიული საზოგადოება."⁵⁰

ეს ტერმინი აგრეთვე მოიცავს ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული შეზღუდვების საფუძვლებს, კერძოდ, *საიდუმლო ინფორმაციის მოპოვება და გავცელება და სასამართლო ხელისუფლების მიუკერძოებლობისათვის საფრთხის შექმნა*. გარდა ამისა, საზოგადოებრივი წესრიგის ცნებაში აგრეთვე მოიაზრება უწესრიგობისა და დანაშაულის თავიდან აცილება, ისევე როგორც რასობრივი მძულვარების ნაქეზების აკრძალვა, რასაც ითვალისწინებს მე-20 მუხლის მე-2 პუნქტი. ისინი დასაშვებად მიიჩნევენ გამონაკისა და ინფორმაციის თავისუფლებაში ჩარევის მთელ რიგ ფორმებს. და ბოლოს, გამონაკის თავისუფლების გარკვეული შეზღუდვები უშიშროების ძალების ნევრების ან მოხელეთა მიერ, ისევე როგორც შეზღუდვები *პატიმართა ინფორმაციის თავისუფლებაზე* შეიძლება გამართლებულ იქნეს საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მოტივით.

48 № 117/1981, პუნქტი 13.3.

49 Humphrey, "Meron", გვ. 185.

50 M. Nowak, CCPR Commentary, Engel 1993, გვ. 356.

დ) მოსახლეობის
ჯანმრთელობა და ზნეობა

მონაწილე სახელმწიფოებს მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით შეუძლიათ აკრძალონ შეცდომაში შემყვანი პუბლიკაციები ჯანმრთელობისათვის საშიში ნივთიერებების (ნარკოტიკული ნივთიერება, ნამლები, სანამლაჟი და ა.შ.) ან პრაქტიკის შესახებ. ამასთანავე, ამ მიზნის ქვეშ შეიძლება გამართლებულ იქნეს თამბაქოს, ალკოჰოლის, ნამლის ან ნარკოტიკული ნივთიერების რეკლამირების შეზღუდვა.

საზოგადოებრივი ზნეობის დაცვის მიზნით გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის ტიპიური მაგალითია პორნოგრაფიულ ან უხამს გამოცემათა აკრძალვა ან შეზღუდვა. საქმეში *Hertzberg, et al. v. Finland* კომიტეტმა ხაზგასმით აღნიშნა ის გარემოება, რომ "მოსახლეობის ზნეობა მნიშვნელოვნად განსხვავდება. არ არსებობს უნივერსალური გამოყენების მქონე სტანდარტი. შესაბამისად, ამ თვალსაზრისით ეროვნულ ხელისუფლებას ენიჭება შეფასების გარკვეული

ზღვარი."⁵¹ თუმცაღა, როგორც კომიტეტის სამმა ნევრმა აღნიშნა განსხვავებულ აზრში, მოსახლეობის ზნეობის ცნება შედარებითია და იგი არ უნდა იქნეს გამოყენებული ისეთი სახით, რომელიც "ნაახალისებს ... შეუწყნარებლობას. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება გამოხატვის თავისუფლების დაცვას, როდესაც საქმე ეხება უმცირესობათა შეხედულებებს, მათ შორის ისეთებს, რომლებიც შეურაცხმყოფელი, თავზარდამცემი ან შემამფოთებელია უმრავლესობისათვის".⁵² მოსახლეობის ზნეობის ხსენებული ლიბერალური ინტერპრეტაცია მნიშვნელოვანია არა მარტო გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის თვალსაზრისით, არამედ აგრეთვე იგი წარმოადგენს ზოგად პრინციპს, როდესაც გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება ასრულებს როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლების ფუნქციას.⁵³

51 № 61/1979, პუნქტი 10.3. ამ მიზნით აგრეთვე იხ. *Handyside*-ს საქმეზე სტრასბურგის სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენი, 1976 წლის 7 დეკემბერი, სერია A 3 24, პუნქტი 24.

52 კომიტეტის ნევრების — ოქსალის, ლალაპისა და ტარნოპოლსკის განსხვავებული აზრი, № 61/1979.

53 M. Nowak, *CCPR Commentary*, Engel 1993, გვ. 258.

გამოხატვის თავისუფლების გაგებისათვის მნიშვნელოვანია, განვიხილოთ საერთაშორისო პრინციპები,⁵⁴ რომლებიც შემუშავებულია ორგანიზაცია Article 19-ის მიერ ექსპერტთა ხანგრძლივი მუშაობის შედეგად. ეს პრინციპები ეყრდნობა საერთაშორისო და რეგიონალურ კანონებსა და სტანდარტებს, აგრეთვე განვითარებული სახელმწიფოების პრაქტიკას და ასახავს საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ აღიარებულ პრინციპებს.⁵⁵

კერძოდ, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სტანდარტია საზოგადოების უფლება, იცოდეს, რაც საშუალებას მისცემს ნებისმიერ პირს, მიიღოს ინფორმაცია საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხებთან დაკავშირებით. ეს სტანდარტი აერთიანებს შემდეგ პრინციპებს:

პრინციპი 1. მაქსიმალური ღიაობა

გამოხატვის თავისუფლების უმნიშვნელოვანეს პრინციპს წარმოადგენს ინფორმაციის მაქსიმალური ღიაობა, რომლის თანახმადაც, ყველა ინფორმა-

ცია, რომელსაც ფლობს რომელიმე საჯარო დაწესებულება, ღიაა, გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა. საჯარო დაწესებულება ვალდებულია, გამოაქვეყნოს ინფორმაცია, ხოლო საზოგადოების ყველა წევრს აქვს უფლება, მიიღოს ეს ინფორმაცია. აქვე უნდა ითქვას, რომ ტერმინი “ინფორმაცია” აერთიანებს ყველა სახის ინფორმაციას, რომელსაც ფლობს საჯარო ორგანო, მიუხედავად ფორმისა (იქნება ეს დოკუმენტი, ფირი, ჩანაწერი კასეტაზე თუ სხვა), მისი წყაროსი (საიდან მოდის იგი, საჯარო თუ სხვა ორგანოდან) და ინფორმაციის მიღების თარიღისა.

ტერმინი “საჯარო დაწესებულება” მოიცავს ხელისუფლების ყველა განშტოებასა და დონეს ადგილობრივი მთავრობისა და არჩეული ორგანოების ჩათვლით, ასევე დაწესებულებებს, რომლებიც კანონით დადგენილი მანდატით მუშაობენ, ნაციონალიზირებულ სანარმოებსა და საზოგადოებრივ კორპორაციებს, კვაზი-არასამთავრობო ორგანიზაციებს, იურიდიულ და კერძო ორგანიზაციებს, რომლებიც ასრულებენ საზოგადოებრივ ფუნქციებს

54 ეს პრინციპები მომზადებულია Article 19-ის მიერ შემუშავებულ პრინციპებზე დაყრდნობით, “გამოხატვის თავისუფლების საერთაშორისო სტანდარტები”, თბილისი 2004.

55 იხ. იქვე, გვ. 14.

(როგორცაა: გზების აღდგენა, რკინიგზის შეკეთება და ა.შ.). ამ ჯგუფში შეიძლება მოვიხილოთ კერძო ორგანიზაციებიც, თუ ისინი ფლობენ ინფორმაციას, რომლის გამჟღავნებაც შეამცირებს საფრთხეს, რომელიც ემუქრება საზოგადოებრივ ინტერესებს. გარდა ზემოხსენებულისა, სამთავრობოთაშორისო ორგანიზაციებიც უნდა ემორჩილებოდნენ ინფორმაციის თავისუფლების კანონს, რომელიც ამ დოკუმენტში ჩამოთვლილ პრინციპებზეა დაფუძნებული.

პრინციპი 2.

გამოქვეყნების ვალდებულება

ხსენებული პრინციპის თანახმად, საჯარო დაწესებულებებმა უნდა უზრუნველყონ მნიშვნელოვანი და საზოგადოებისათვის საინტერესო დოკუმენტების გამოქვეყნება და ფართოდ გავრცელება. ისინი ვალდებული არიან, გამოაქვეყნონ შემდეგი სახის ინფორმაცია:

- ოპერატიული ინფორმაცია საჯარო დაწესებულების ფუნქციონირების შესახებ, მისი ხარჯები, მიზნები,

აუდიტორული ანგარიშები, სტანდარტები, მიღწევები.

- ინფორმაცია იმ მოთხოვნების, საჩივრებისა და ქმედებების შესახებ, რაც საზოგადოების წევრებს შეუძლიათ მოიმოქმედონ ამ ორგანიზაციის მისამართით;
- მითითებები იმ პროცედურებზე, რომელთა მეშვეობითაც საზოგადოების წევრებს შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ პოლიტიკის განსაზღვრასა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში;
- ინფორმაციის სახეები, რომელსაც ეს ორგანო ფლობს და მისი შენახვის ფორმა;
- იმ გადაწყვეტილების შინაარსი, რომელიც საზოგადოებას ეხება, ასევე გადაწყვეტილების მიღების მიზეზები და მთავარი მასალა, რომელზე დაყრდნობითაც მომზადდა გადაწყვეტილება.

პრინციპი 3.

ღია მმართველობის დამკვიდრება

დემოკრატიულ საზოგადოებაში საჯარო დაწესებულებებმა აქტიურად უნდა დაუჭირონ მხარი ღია მმართველობის განმტკიცებას. კანონმდებლობა უნდა ითვალისწინებდეს საზოგადოებისათვის განათლების მიწოდებას ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის მეშვეობით. საზოგადოებამ უნდა იცოდეს ინფორმაციის მასშტაბი, რომელიც ღია და ხელმისაწვდომია, ასევე ამ ინფორმაციის მიღების პროცედურა და ფორმები.

გარდა ზემოხსენებულისა, კანონმა უნდა უზრუნველყოს ისეთი მექანიზმების შექმნა, რომლებიც აღმოფხვრის 'საიდუმლოს' დამკვიდრებულ წესს. ოფიციალურმა ორგანომ, რომელიც პასუხისმგებელია საზოგადოებრივ განათლებაზე, დიდი როლი უნდა ითამაშოს მთავრობის ღიაობის საკითხის განმტკიცებაში. აგრეთვე ნახალისებულ უნდა იქნენ საჯარო დაწესებულებები, რათა მათ მიიღონ შიდა ქცევის კოდექსები ინფორმაციის გამჭვირვალობისა და ხელმისაწვდომობის უფლებაზე.

პრინციპი 4. გამონაკლისები

საჯარო დაწესებულება ვალდებულია, დააკმაყოფილოს ინფორმაციის მოთხოვნა, თუ ვერ დაამტკიცებს, რომ ეს ინფორმაცია გამონაკლისებს განეკუთვნება. გამონაკლისები ნათლად და ვინროდ უნდა იყოს ფორმულირებული და ექვემდებარებდეს შეზღუდვის სამნაწილიან ტესტს:

- ინფორმაცია უნდა უკავშირდებოდეს კანონში ჩამოთვლილ კანონიერ მიზნებს.

კანონში სრულად უნდა იქნეს წარმოდგენილი ის კანონიერი მიზნები, რომლებიც ამართლებს ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვას. გამონაკლისები ძალიან ვინროდ უნდა იყოს ფორმულირებული და შემოიფარგლებოდეს ისეთი საკითხებით, როგორიცაა: ეროვნული უსაფრთხოება, კომერციული და სხვა სახის საიდუმლოება და ა.შ. თუმცადა, გამონაკლისების სტანდარტი გარკვეული დროის შემდეგ შეიძლება შეიცვალოს. მაგალითად, ეროვნული უსაფრთხოებისათვის მნიშვნელობის მქონედ კლასიფიცირებულ

ინფორმაციას შეიძლება დროთა განმავლობაში აღარ ჰქონდეს ასეთი ხასიათი.

- ამ ინფორმაციის გამჟღავნება საფრთხეს უნდა უქმნიდეს და არსებით ზიანს აყენებდეს მოცემულ კანონიერ მიზანს.

ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვისათვის საკმარისი არ არის მხოლოდ იმაზე მითითება, რომ იგი ხვდება კანონში ჩამოთვლილი მიზნების სპექტრში. საჯარო დანესებულებამ ასევე უნდა დაამტკიცოს, რომ ინფორმაციის გამჟღავნება არსებით ზიანს მიაყენებს კანონიერ მიზნებს.

- ზიანის, რომელიც ადგება მიზანს, უნდა იყოს უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე ინფორმაციის მიღების საზოგადოებრივი ინტერესი.

მაშინაც კი, როდესაც ინფორმაციის საჯაროობა არსებით ზიანს აყენებს დასახულ კანონიერ მიზანს, უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს ამ ინფორმაციის თავისუფლება, თუ ინფორმაციის საჯაროობის ინტერესი ზიანს გადაწონის. როცა საზოგადოებრივი ინტერესი უფრო მნიშვნელოვანია, კანონმა უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციის ლიაობა.

პრინციპი 5.

ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა

ინფორმაციის მოთხოვნის განხილვა უნდა მოხდეს სწრაფად და სამართლიანად. უარის მიღების შემთხვევაში ყველასათვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს დამოუკიდებელი გასაჩივრების მექანიზმები.

ინფორმაციის მოთხოვნის პროცესი სამი სხვადასხვაგვარი ტიპის ორგანოში შეიძლება წარმოებდეს: საჯარო დანესებულებაში, დამოუკიდებელ ადმინისტრაციულ ორგანოებსა და სასამართლოში. კანონმა ზუსტად უნდა განსაზღვროს ინფორმაციის მოთხოვნისა და განხილვის პროცესის ვადები, ასევე უნდა დაადგინოს, რომ უარის შემთხვევაში სავალდებულოა წერილობითი დასაბუთების გაცემა.

რაც შეეხება გასაჩივრების მექანიზმებს, სახელმწიფოში უნდა არსებობდეს გასაჩივრების ორგანო, რომელიც განიხილავს თავდაპირველ გადაწყვეტილებას.

თუკი საჯარო დაწესებულება უარს ეტყვის მოქალაქეს ინფორმაციის გაცემაზე, კანონმა მოქალაქეს უნდა მისცეს უფლება, საჩივრით მიმართოს დამოუკიდებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს. ეს შეიძლება იყოს როგორც უკვე არსებული ორგანო, როგორცაა ომბუდსმენი ან ადამიანის უფლებათა კომისია, ისე სპეციალურად ამ მიზნისათვის შექმნილი ორგანო. ეს ორგანოები აღჭურვილი უნდა იყვნენ შესაბამისი უფლებამოსილებით და აკმაყოფილებდნენ გარკვეულ სტანდარტებს.

პრინციპი 6. ხარჯები

ხსენებული პრინციპის შესაბამისად, ინფორმაციის მოთხოვნის დროს პირს არ უნდა შეექმნას დაბრკოლება მაღალი გადასახადების გამო. საჯარო დაწესებულებისგან ინფორმაციის მიღების ფასი არ უნდა იყოს იმდენად მაღალი, რომ დაბრკოლდეს ინფორმაციის გამოთხოვა და მიწოდება. რამეთუ ინფორმაციის ღიაობა თავისი მნიშვნელობით დიდად აღემატება იმ რესურსების ღირე-

ბულებას, რომლებიც იხარჯება ამ უფლების უზრუნველსაყოფად.

პრინციპი 7. ღია შეხვედრები

საჯარო დაწესებულებების შეხვედრები საზოგადოებისათვის ღია უნდა იყოს. ინფორმაციის თავისუფლებაში შედის საზოგადოების უფლება, იყოს ინფორმირებული მთავრობის ქმედების შესახებ და მიიღოს მონაწილეობა გადანყვეტილების მიღების პროცესში. ინფორმაციის თავისუფლების კანონმდებლობამ, თავის მხრივ, უნდა დაამკვიდროს პრეზუმფცია, რომ მმართველი ორგანოების ყველა შეხვედრა საზოგადოებისათვის ღია უნდა იყოს.

გამონაკლის შემთხვევებში შეხვედრები შეიძლება დახურული იყოს, მაგრამ მხოლოდ დადგენილი პროცედურის თანახმად და იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს დახურვის მიზეზი. დახურული შეხვედრის შესახებ გადანყვეტილება უნდა ეცნობოს საზოგადოებას. შეხვედრის დახურვის მიზეზი შეიძლება იყოს საზოგადოების ჯანმრთელობა და უსაფრთხოება, სამართალდამცველთა საქმიანობა ან

გამოძიება, კომერციული საკითხები, ეროვნული უსაფრთხოება და ა.შ.

პრინციპი 8.

ლიაობა პრეცედენტული ხდება

კანონები, რომლებიც ეწინააღმდეგება მაქსიმალური ლიაობის პრინციპს, უნდა შესწორდეს ან გაუქმდეს. სხვა კანონების ინტერპრეტაცია უნდა მოხდეს ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ საკანონმდებლო ნორმების მიხედვით იმგვარად, რომ დაკმაყოფილდეს ინფორმაციის თავისუფლების პირობები. სხვა კანონმდებლობა, რომელიც ეხება საზოგადოების ხელთ არსებულ ინფორმაციას, უნდა დაექვემდებაროს ინფორმაციის თავისუფლების კანონმდებლობაში ჩამოთვლილ პრინციპებს.

რაც შეეხება შეზღუდვებს, გამოაკლისების რეჟიმი, რომელსაც უზრუნველყოფს ინფორმაციის თავისუფლების კანონმდებლობა, უნდა იყოს ამომწურავი და სხვა კანონებით არ უნდა ხდებოდეს მათი გავრცელება.

პრინციპი 9.

“მამხილებელთა” დაცვა

ხსენებული პრინციპის მიხედვით, პირები, რომლებიც ამხელენ დანაშაულებრივ ქმედებას, დაცული უნდა იყვნენ სამართლებრივი, ადმინისტრაციული ან სამსახურებრივი სანქციებისაგან. მოცემულ შემთხვევაში “დანაშაული” გულისხმობს მთელ რიგ კრიმინალურ ქმედებებს, როგორცაა: კანონიერი ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმა, მართლმსაჯულების შეცდომაში შეყვანა, საჯარო დანებებულების მართვისას სერიოზული დარღვევა და ა.შ.

თუ საზოგადოებრივი ინტერესი მოითხოვს ინფორმაციის გამჟავნებას, დაცვა ხელმისაწვდომი უნდა იყოს როგორც ინდივიდებთან, ისე მედია-სთან მიმართებაში.

ყოველივე ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, ნათელია, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია ამ პრინციპების არსებობა, რომლებიც ეყრდნობა საერთაშორისო და რეგიონალურ სამართლებრივ სტანდარტებსა და განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკას. ისინი წარ-

მოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ფუძემდებლურ პრინციპებს. შესაბამისად, მათი პრაქტიკული

გამოყენება მნიშვნელოვანწილად შეუწყობს ხელს გამოხატვის თავისუფლების განმტკიცებას.

საქართველოს კანონმდებლობა გამოხატვის თავისუფლების შესახებ

საქართველოს კონსტიტუცია მიღებულ იქნა პარლამენტის მიერ 1995 წლის 24 აგვისტოს. კონსტიტუციის მიღება უმნიშვნელოვანეს მოვლენად არის მიჩნეული საქართველოს ისტორიაში, რამეთუ სწორედ იგი დაედო საფუძვლად ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური გარემოს განვითარებას, აგრეთვე მთელი რიგი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მქონე რეფორმების ჩატარებას.⁵⁶

კონსტიტუციის მიღებისა და საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების რატიფიცირების საფუძველზე

საქართველოში პირველად შეიქმნა გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით თანამედროვე დასავლურ ფასეულობებზე დაფუძნებული საკანონმდებლო ჩარჩოს ჩამოყალიბების შესაძლებლობა.⁵⁷

კონსტიტუციის მეორე თავი მიმოიხილავს ადამიანის უფლებებსა და ძირითად თავისუფლებებს. თვითონ კონსტიტუცია ხაზგასმით მიუთითებს, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ამ უფლებებს. კონსტიტუციის მე-7 მუხლის თანახმად,

“სახელმწიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს, როგორც წარუვალ და უზენაეს ადამიანურ ფასეულობებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახელმწიფო შეზღუდულია ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლით.”

გამოხატვის თავისუფლება კონსტიტუციის რამდენიმე მუხლით არის

განმტკიცებული. მაგალითად, მე-19 მუხლი უზრუნველყოფს სიტყვის,

56 მედიის შესახებ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების კანონმდებლობის პარმონიზაცია ევროპულ სტანდარტებთან, ბაქო 2004 წ., გვ. 78.

57 ზ. ადეიშვილი, "მედია და კანონი", თბილისი 2004 წ., გვ. 11.

აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლებას თითოეული ადამიანისათვის.

კონსტიტუციის 24-ე მუხლის შესაბამისად,

"1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით.

2. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები თავისუფალია. ცენზურა დაუშვებელია.

3. სახელმწიფოს ან ცალკეულ პირებს არა აქვთ მასობრივი ინფორმაციის ან მისი გავრცელების საშუალებათა მონოპოლიზაციის უფლება.

4. ამ მუხლის პირველ და მეორე პუნქტებში ჩამოთვლილ უფლებათა განხორციელება შესაძლებელია კანონით შეიზღუდოს ისეთი პირობებით, რომლებიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის განმუქავების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად."

კონსტიტუციის 23-ე მუხლი მიუთითებს ინტელექტუალური შემოქმედების თავისუფლებაზე:

"1. ინტელექტუალური შემოქმედების თავისუფლება უზრუნველყოფილია. ინტელექტუალური საკუთრების უფლება ხელშეუვალია.

2. შემოქმედებით პროცესში ჩარევა, შემოქმედებითი საქმიანობის სფეროში ცენზურა დაუშვებელია.

3. შემოქმედებითი ნაწარმოების დაყადაღება და გავრცელების აკრძალვა დაუშვებელია, თუ მისი გავრცელება არ ლახავს სხვა ადამიანის კანონიერ უფლებებს."

გარდა ამისა, კონსტიტუცია არეგულირებს პოზიტიური ვალდებულებების საკითხსაც, რომლებიც უშუალოდ ეხება ინფორმაციის თავისუფლებას. კერძოდ, 41-ე მუხლის მიხედვით,

"1. საქართველოს ყოველ მოქალაქეს უფლება აქვს კანონით დადგენილი წესით გაეცნოს სახელმწიფო დანესებულებაში მასზე არსებულ ინფორმაციას, აგრეთვე იქ არსებულ ოფიციალურ დოკუმენტებს, თუ ისინი არ შეიცავენ სახელმწიფო, პროფესიულ ან კომერციულ საიდუმლოებას.

2. ოფიციალურ ჩანაწერებში არსებული ინფორმაცია, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანის ჯანმრთელობასთან, მის ფინანსებთან ან სხვა კერძო საკითხებთან, არავისთვის არ უნდა იყოს ხელმისაწვდომი თვით ამ ადამიანის თანხმობის გარეშე, გარდა კანონით დადგენილი შემთხვევებისა, როდესაც ეს აუცილებელია სახელმწიფო უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, ჯანმრთელობის, სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად."

კონსტიტუციაში ხორცშესხმული დებულებების ანალიზი გვაძლევს იმის საშუალებას, დავასკვნათ, რომ ისინი სრულად შეესაბამება პლურალისტური დემოკრატიის მოთხოვნებს, სადაც აღიარებულია კანონის უზენაესობა.

საქართველოში გამოხატვის თავისუფლება რეგულირებულია კანონით "სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ" (შემდგომში "კანონი"),

რომელიც მიღებულ იქნა 2004 წლის 24 ივნისს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს კანონი მნიშვნელოვან დემოკრატიულ ღირებულებას წარმოადგენს ხსენებული თავისუფლების დაცვის თვალსაზრისით. მასში ასახულია თითქმის ყველა ის ძირითადი პრინციპები და სტანდარტები, რომლებიც შექმნილია საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ

და, რომლებიც არსებითია დემოკრატიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისათვის.

კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას წარუვალ და უზენაეს

“ყველას, ადმინისტრაციული ორგანოს გარდა, აქვს გამოხატვის თავისუფლება, რაც გულისხმობს

ა) აზრის აბსოლუტურ თავისუფლებას;

ბ) პოლიტიკური სიტყვისა და დებატების თავისუფლებას;

გ) ნებისმიერი ფორმის ინფორმაციისა და იდეების მოძიების, მიღების, შექმნის, შენახვის, დამუშავებისა და გავრცელების უფლებას;

დ) ცენზურის დაუშვებლობას, მედიის სარედაქციო დამოუკიდებლობასა და პლურალიზმს, ჟურნალისტიკის უფლებას, დაიცვას ინფორმაციის ნყაროს საიდუმლოება და საკუთარი სინდისის შესაბამისად მიიღოს სარედაქციო გადაწყვეტილებები; ...“

კანონი საკმაოდ ფართოდ მიმოიხილავს იმ სფეროებს, რომლებსაც მოიცავს გამოხატვის თავისუფლება. გარდა ამისა, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ კანონი ერთმანეთისაგან განასხვავებს განცხადებას — ინფორმაციას, რომელიც განმცხადებელმა საჯაროდ გაავრცელა ან მესამე პირს გააცნო, და აზრს — შეფასებით მსჯელობას, თვალსაზრისს, რომელიც ასახავს რომე-

ადამიანურ ფასეულობად მიიჩნევს, რასაც აღიარებს სახელმწიფო (მუხლი 3). კანონის მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით,

ლიმე პიროვნების, მოვლენის ან საგნის მიმართ დამოკიდებულებას და არ წარმოადგენს ფაქტის დადასტურებას ან უარყოფას (მუხლი 1).

კანონი ერთგვარად განსხვავებულიად აყალიბებს იმ საფუძვლებს, როდესაც შესაძლებელია სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა. აქ მთელი აქცენტი გაკეთებულია კანონზე. კერძოდ, გარდა იმისა, რომ

შეზღუდვა გათვალისწინებული უნდა იყოს კანონით, იგი [კანონი] უნდა იყოს ნათელი და განჭვრეტადი, ვინროდ მიზანმიმართული. ამასთანავე, შეზღუდვით დაცული სიკეთე უნდა აღემატებოდეს შეზღუდვით მიყენებულ ზიანს (მუხლი 8). ამგვარ დებულებებს არ ითვალისწინებს რომელიმე საერთაშორისო აქტი, თუმცა ამ აზრს ცალსახად ავითარებს ადამიანის უფლებათა სფეროში მოქმედი ხელშეკრულებების საფუძველზე შემუშავებული პრეცედენტული სამართალი. კერძოდ, ეს პრინციპები მოცემულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებში.

გარდა ზემოხსენებულისა, კანონი აგრეთვე ითვალისწინებს, რომ გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდველი კანონი უნდა იყოს: ა) პირდაპირ მიმართული კანონიერი მიზნების განხორციელებისაკენ; ბ) კრიტიკულად აუცილებელი დემოკრატიული საზოგადოების არსებობისათვის; გ) არადისკრიმინაციული; დ) პროპორციულად შემზღუდველი. კანონი არ აკონკ-

რეტებს, თუ რა შეიძლება ჩაითვალოს ლეგიტიმურ მიზნებად. თუმცაღა, მაგალითად, კონსტიტუციის 24-ე მუხლი მიუთითებს იმ კანონიერ მიზნებზე, როდესაც დასაშვებია სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა.

ზოგიერთ შემთხვევაში შესაძლებელია სიტყვისა და გამოხატვის შინაარსობრივი რეგულირება, როდესაც ეს ეხება ცილისწამებას, უხამსობას, პირისპირ შეურაცხყოფას, დანაშაულის ჩადენისაკენ ნაქეზებას, მუქარას, სახელმწიფო, კომერციულ, პირად ან პროფესიულ საიდუმლოებას; რეკლამას, ტელეშოპინგს ან სპონსორობას; სამხედრო მოსამსახურის, ადმინისტრაციული ორგანოს, აგრეთვე მისი თანამდებობის პირის, წევრის ან თანამშრომლის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას; თავისუფლებათა კვეთილი ან თავისუფლებათა შეზღუდული პირის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას; ქმედუნარი ან შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას (მუხლი 9).

კანონში ასახვას ჰპოვებს აგრეთვე ის საერთაშორისო პრინციპი, რომე-

ლიც ეხება საიდუმლოების დაცვას. კერძოდ, მე-11 მუხლის თანახმად, პროფესიული საიდუმლოების წყარო დაცულია აბსოლუტური პრივილეგიით და არავის აქვს უფლება, მოითხოვოს ამ წყაროს გამხელა. სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვის შესახებ სასამართლო დავისას მოპასუხეს არ შეიძლება დაეკისროს კონფიდენციალური ინფორმაციის წყაროს გამხელის ვალდებულება.

ყოველივე ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, უდავოა, რომ საქართველოს კანონი "სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ" აერთიანებს ამ სფეროში არსებულ საერთაშორისო პრინციპებს, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება დემოკრატიული საზოგადოებისათვის.

შესავალი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია გამოხატვის უმნიშვნელოვანესი ფორმაა, რომელიც მიანიშნებს ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოთა ერთგულებაზე დემოკრატიის, მშვიდობისა და სამართლიანობის ღირებულებებსა და მათი საშუალებით მოცემულ საზოგადოებებში მცხოვრებ ადამიანთა ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების პატივისცემასთან მიმართებაში.¹

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციას (შემდგომში „კონვენცია“) ხელი მოეწერა რომში 1950 წლის 4 ნოემბერს. ბოლო ორმოცდაათი წლის განმავლობაში კონვენცია განვითარდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსა და ევროპული კომისიის მიერ² მისი ტექსტების ინტერპრეტაციითა და ევროპის საბჭოს საქმიანობით. საბჭომ მიიღო დამატებითი ოქმები, რომლებმაც გააფართოვა კონვენციის მოქმედების სფერო, რეზოლუციები და რეკომენდაციები, რომლებმაც განავი-

თარა და წევრ სახელმწიფოებს შესთავაზა ქცევის სტანდარტები და დააწესა სანქციები იმ სახელმწიფოებზე, რომლებიც არ ასრულებენ კონვენციის დებულებებს.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე თითქმის ყველა სახელმწიფომ კონვენციის ინტერპრეტაცია მოახდინა ეროვნულ კანონმდებლობაში. ამგვარად, კონვენცია შიდა სამართლებრივი სისტემის ნაწილია და სავალდებულოა შიდა სასამართლოებისა და საჯარო ხელისუფლების ყველა ორგანოსათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებულ სახელმწიფოებში ყველა პირს წარმოეშვება უფლებები და მოვალეობები კონვენციიდან იმგვარად, რომ მათ შეუძლიათ პირდაპირ მიუთითონ მის ტექსტსა და პრეცედენტულ სამართალზე, რაც გამოყენებულ უნდა იქნეს ეროვნული სასამართლოების მიერ. გარდა ამისა, ეროვნული ხელისუფლება, მათ შორის სასამართლოები, კონვენციას უნდა ანიჭებდნენ უპირატე-

- 1 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესავალი - ტექსტების კრებული, ევროპის საბჭო, 1994 წ.
- 2 მე-11 ოქმის შესაბამისად, ადრემოქმედი ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია და ევროპული სასამართლო გაერთიანდა ერთ ორგანოდ და ჩამოყალიბდა მუდმივმოქმედი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო.

სობას ეროვნულ კანონმდებლობასთან შედარებით, რომელიც ეწინააღმდეგება კონვენციასა და მის პრეცედენტულ სამართალს.

კონვენციის ტექსტი არ უნდა იქნეს წაკითხული პრეცედენტული სამართლისაგან განცალკევებით. კონვენცია ფუნქციონირებს საერთო სამართლის სისტემის ფარგლებში. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს (შემდგომში „სასამართლო“) განაჩენები ხსნის და განმარტავს ტექსტს. ისინი სავალდებულო პრეცედენტებია, რომელთა სამართლებრივი სტატუსი იძულებით სამართლებრივ ნორმებში მდგომარეობს. ამდენად, მოახდენენ რა კონვენციის რატიფიცირებას, ყველა ხელმომწერი სახელმწიფოს ეროვნული ხელისუფლების ორგანოებმა, მათ შორის იმათ, რომლებშიც დამკვიდრებულია სამოქალაქო (კონტინენტური) სისტემა, სასამართლოს გადანყვეტილებები უნდა აღიარონ სავალდებულო კანონად. სწორედ ამიტომ წინამდებარე სახელმძღვანელო ფართოდ მიმოიხილავს ევროპული სასამართლოს პრაქტიკას. ამ თვალსაზრისით გაცნობიე-

რებულ უნდა იქნეს, რომ დღეისათვის თვით ტრადიციულად სამოქალაქო სამართლებრივი სისტემებიც კი მისდევნენ შერეული სამოქალაქო და საერთო სამართლის სისტემის პრაქტიკას იქ, სადაც სასამართლო პრაქტიკას ენიჭება პარლამენტის მიერ მიღებული კანონების თანაბარი ღირებულება.

კონვენციის ტექსტის ინტერპრეტაცია დინამიური და ევოლუციურია, რაც კონვენციას ხდის ცოცხალ ინსტრუმენტად, რომელიც ინტერპრეტირებულ უნდა იყოს დღევანდელი გარემოებების კუთხით. შესაბამისად, სასამართლო განიცდის (და უნდა განიცდიდეს) ევროპის წევრ სახელმწიფოებში ზოგადად აღიარებული სტანდარტებისა და განვითარებული მოვლენების ზეგავლენას.

კონვენციის მთლიანი სქემა გულისხმობს, რომ თავდაპირველი და ძირითადი პასუხისმგებლობა მასში ჩამოყალიბებული უფლებებისათვის ეკისრებათ მაღალ ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს. სასამართლო ზედამხედველობას უწევს სახელმწიფოთა ქმედებებს, ახორციელებს რა გადასინჯვის უფლებამოსილებას. ამგვარად,

შეფასების შიდა ზღვარი ხორციელდება ევროპულ ზედამხედველობასთან ერთად. შეფასების ზღვრის დოქტრინა განსხვავებულად გამოიყენება და სახელმწიფოებისათვის მინიჭებული დისკრეციის ხარისხი განსხვავდება კონტექსტის შესაბამისად. სახელმწიფოს ენიჭება მნიშვნელოვანი დისკრეცია მე-15 მუხლიდან გამომდინარე საგანგებო მდგომარეობის შემთხვევებში, აგრეთვე მაშინ, როდესაც ხელშემკვრელ მხარეებს შორის მცირე საერთო საფუძველი არსებობს, თუმცა დისკრე-

ცია უკიდურესად შემცირებულია მთელ რიგ სფეროებში, როგორცაა გამოხატვის თავისუფლების დაცვა.

ნინამდებარე სახელმძღვანელო მიზნად ისახავს მოსამართლეთა დახმარებას ყველა დონეზე, რათა უზრუნველყონ გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებული ყველა საქმის განხილვა სახელმწიფოთა მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესაბამისად, კონვენციის მე-10 მუხლის მიხედვით, როგორც ეს განავითარა სტრასბურგის სასამართლომ.

მე-10 მუხლთან დაკავშირებული ზოგადი მიმოხილვები

ეფექტიანი პოლიტიკური დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებებისადმი პატივისცემის კონტექსტში, რაც ნახსენებია კონვენციის პრეამბულაში, გამოხატვის თავისუფლება არა მარტო მნიშვნელოვანი უფლებაა, არამედ იგი არსებით როლს ასრულებს კონვენციით გათვალისწინებული სხვა უფლებების დაცვის თვალსაზრისით. არ არსებობს თავისუფალი ქვეყანა, არ არსებობს დემოკრატია გამოხატვის თავისუფლების უფლების ფართო გარანტიის გარეშე, რომელსაც იცავენ დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოები. ეს ზოგადი მსჯელობა ცალსახაა.³

გამოხატვის თავისუფლება თავისთავად უფლებაა, ისევე როგორც კონვენციით გათვალისწინებული სხვა

უფლებების, მაგალითად, გაერთიანების თავისუფლების, შემადგენელი ნაწილი. ამავედროულად გამოხატვის თავისუფლება შეიძლება წინააღმდეგობაში მოვიდეს კონვენციით გათვალისწინებულ სხვა ისეთ უფლებებთან, როგორიცაა: სამართლიანი სასამართლოს უფლება, პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლება, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება. როდესაც წარმოიშობა ამგვარი კონფლიქტები, სასამართლო ადგენს ბალანსს, რათა დაადგინოს ერთი უფლების უპირატესობა მეორესთან მიმართებაში. კონფლიქტური ინტერესების, რომელთაგან ერთ-ერთი გამოხატვის თავისუფლებაა, ბალანსი ითვალისწინებს სხვა უფლების მნიშვნელობას. სასამართლომ არაერთგზის განაცხადა, რომ

“გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ არსებით საფუძველს, მისი პროგრესისა და თითოეული ინდივიდის თვითგანვითარების არსებით პირობას.”⁴

და

3 ჯოჰენ აბრ. ფროვეინი, „გამოხატვის თავისუფლება ევროპული კონვენციის შესაბამისად“, მონიტორინგი/ინფორმაცია (97) 3, ევროპის საბჭო.

4 *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Sener v. Turkey*, 2000 წ.; *Thoma v. Luxembourg*, 2001 წ.; *Maronek v. Slovakia*, 2001 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ. და ა.შ. წინამდებარე ნაშრომში ციტირებული საქმეების ნუსხა მოცემულია 153-ე-156-ე გვერდებზე.

“პრესა ასრულებს უმნიშვნელოვანეს როლს სახელმწიფოში, სადაც აღიარებულია კანონის უზენაესობა.”⁵

დემოკრატიული პოლიტიკური პროცესი და თითოეული ადამიანის განვითარება წარმოადგენს პირობებს, რომელთათვისაც არსებითი მნიშვნელობისაა გამოხატვის თავისუფლების დაცვა. პრინციპული საკითხია, რომ მე-10 მუხლით გათვალისწინებულ დაცვას ექვემდებარება ნებისმიერი ინდივიდის, ჯგუფისა თუ მედიის მიერ გავრცელებული გამოხატვის ნებისმიერი ფორმა, მიუხედავად მისი შინაარსისა. შინაარსზე დაფუძნებული ერთადერთი შეზღუდვა, რომელიც გამოიყენა კომისიამ, ეხება რასიზმის იდეების ნახალისებასა და ნაციისტური იდეოლოგიის გავრცელებას, აგრეთვე ნაქეზებას სიძულვილისა და რასობრივი დისკრიმინაციისაკენ. კომისიამ, კონვენციის მე-17 მუხლზე დაყრდნობით, დაადგინა, რომ გამოხატვის თავისუფლება არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმ მიზნით, რომ მიგვიყვანოს კონვენციით ბოძებული უფლებებისა და თავისუფლებების განადგურებამდე.⁶ ამგვარი გადაწყ-

ვეტილებები იყენებს შემწყნარებლობის პარადოქსის თეორიას: აბსოლუტურმა შემწყნარებლობამ შეიძლება მიგვიყვანოს შუენწყნარებლობის ნახალისებელი იდეების შემწყნარებლობამდე, რასაც, თავის მხრივ, შეუძლია შემწყნარებლობის განადგურება.

სახელმწიფოები ვალდებული არიან, გაამართლონ ნებისმიერი ჩარევა გამოხატვის ნებისმიერ ფორმაში. იმისათვის, რათა განისაზღვროს მოცულობა, რომლის ფარგლებშიც გამოხატვის კონკრეტული ფორმა უნდა იქნეს დაცული, სასამართლო განიხილავს გამოხატვის ტიპს (პოლიტიკური, კომერციული, შემოქმედებითი და სხვა), გამოხატვის გავრცელების საშუალებებს (პერსონალური, ბეჭდვითი მედია, ტელევიზია და ა.შ.) და მის აუდიტორიას (უფროსები, ბავშვები, მთელი საზოგადოება, კონკრეტული ჯგუფი). ამ კრიტერიუმების თანახმად, გამოხატვის „სიმართლესაც“ კი სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს.

5 *Castells v. Spain*, 1992 წ.; *Prager and Oberschlick v. Austria*, 1995 წ.
6 *Kühnen v. the Federal Republic of Germany*, 1988 წ.; *D.I. v. Germany*, 1996 წ.

გადანყვეტილებების მიღებისას სტრასბურგის სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ეროვნულ კონსტიტუციურ პრაქტიკაზე, მათ შორის, შეერთებული შტატების კონსტიტუციურ პრაქტიკაზე, რომელიც ითვალისწინებს გამოხატვის თავისუფლების ძლიერ დაცვას. თუმცაღა, შიდა გადანყვეტილებები, თუნდაც იურიდიული ძალის მქონე, შეზღუდული გამოყენებისაა ისეთი საერთაშორისო ორგანოსათვის, როგორცაა ევროპული სასამართლო, რომელიც იყენებს საერთაშორისო შეთანხმებას და ახდენს მის განმარტებას. ზოგიერთ შემთხვევაში კომისიამ და სასამართ-

ლომ მიუთითეს სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტსა თუ სხვა საერთაშორისო დოკუმენტებზე, რომლებიც იცავს გამოხატვის თავისუფლებას.

კონვენციის მე-10 მუხლი ჩამოყალიბებულია ორ პუნქტად:

- ▶ პირველი პუნქტი განსაზღვრავს დაცულ თავისუფლებებს.
- ▶ მეორე აყალიბებს იმ გარემოებებს, როდესაც სახელმწიფოს შეუძლია კანონიერად ჩაერიოს გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში.

გამოხატვის თავისუფლების დაცვა — 1-ლი პუნქტი

მე-10 მუხლის 1-ლი პუნქტი

“ყველას აქვს უფლება გამოხატვის თავისუფლებაზე. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების მიერ ჩარევის გარეშე და საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი არ უშლის ხელს სახელმწიფოებს, მოითხოვონ რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ ნარმოებათა ლიცენზირება”.

1-ლი პუნქტი ითვალისწინებს პირის გამოხატვის თავისუფლების უფლების სამ კომპონენტს:

- ▶ თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები;
- ▶ თავისუფლებას, გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები; და
- ▶ თავისუფლებას, მიიღოს ინფორმაცია და მოსაზრებები.

ეს თავისუფლებები განხორციელებულ უნდა იქნეს თავისუფლად, საჯარო ხელისუფლების მიერ ჩარევის გარეშე⁷ და საზღვრების მიუხედავად.

პირის თავისუფლება, ჰქონდეს შეხედულებები

პირის თავისუფლება, ჰქონდეს შეხედულებები მე-10 მუხლით გარანტირებული სხვა თავისუფლებების წინაპირობაა და იგი თითქმის სარგებლობს აბსოლუტური დაცვით იმ თვალსაზრისით, რომ მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებული შესაძლო შეზღუდ-

ვები მასთან მიმართებაში არ გამოიყენება. როგორც მინისტრთა კომიტეტმა განაცხადა, „ამ უფლების ნებისმიერი შეზღუდვა შეუთავსებელი იქნება დემოკრატიული საზოგადოების შინაარსთან“.⁸

სახელმწიფოები არ უნდა ეცადნენ, რომ მოახდინონ იდეოლოგიური ზემოქმედება თავიანთ მოქალაქეებზე და განასხვავონ ინდივიდები იმ შეხედულებების საფუძველზე, რომლებიც მათ გააჩნიათ. გარდა ამისა, სახელმწიფოს მიერ ერთმხრივი ინფორმაციის ნახალისება შეიძლება წარმოადგენდეს სერიოზულ და მიუღებელ დაბრკოლებას პირის თავისუფლებასთან მიმართებაში, ჰქონდეს შეხედულებები.

თავისუფლების ქვეშ, ჰქონდეს შეხედულებები, პირები აგრეთვე დაცული არიან შესაძლო ნეგატიური შედეგებისაგან იმ შემთხვევებში, როდესაც კონკრეტული შეხედულებები მიენერებათ მათ ადრინდელი საჯარო განცხადებების შემდეგ.

პირის თავისუფლება, ჰქონდეს შეხედულებები, მოიცავს ნეგატიურ თავისუფლებას, იძულებით არ გაამჟღავნოს სხვისი შეხედულებები.⁹

7 გარდა მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.
8 მინისტრთა კომიტეტის მოხსენება, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის თეორია და პრაქტიკა, ვან დაიკი და ვან ჰუფი, კლუვერი, 1990წ., გვ. 413.
9 *Vogt v. Germany*, 1995 წ.

ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების თავისუფლება

ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების თავისუფლება უმნიშვნელოვანესია პოლიტიკური ცხოვრებისა და ქვეყნის დემოკრატიული წყობისათვის. ჭეშმარიტად თავისუფალი არჩევნები შეუძლებელია ამ თავისუფ-

ლების გარეშე. გარდა ამისა, ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების თავისუფლების სრული განხორციელება დასაშვებად მიიჩნევა მთავრობის თავისუფალ კრიტიკას, რაც მთავარი მანიშნებელია თავისუფალი და დემოკრატიული მთავრობისა. როგორც სასამართლომ დაადგინა 1976 წელს:

“სასამართლოს საზედამხედველო ფუნქცია ვალდებულებას აკისრებს, მნიშვნელოვანი ყურადღება მიაქციოს „დემოკრატიული საზოგადოებისათვის“ დამახასიათებელ პრინციპებს. გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ არსებით საფუძველს, მისი პროგრესისა და თითოეული ადამიანის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად პირობას.”¹⁰

მთავრობის კრიტიკის თავისუფლება აშკარად იქნა ხაზგასმული სასამართლოს მიერ 1986 წელს:

“პრესას აკისრია ვალდებულება, გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები როგორც პოლიტიკურ, ასევე საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე სხვა საკითხებზე. ამასთან, არა მარტო პრესას აქვს ასეთი ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების ამოცანა, არამედ საზოგადოებას ასევე გააჩნია მათი მიღების უფლება.”¹¹

10 *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 წ.

11 *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Sener v. Turkey*, 2000 წ.; *Thoma v. Luxembourg*, 2001 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ. და სხვა

აშკარაა, რომ ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების თავისუფლება ავსებს ინფორმაციისა და

მოსაზრებების მიღების თავისუფლებას. ეს ეხება როგორც ბეჭდვით, ასევე სამაუწყებლო მედიას. ამ უკანასკნელ-

თან მიმართებაში სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ ჩარევა ინფორმაციის გადამცემსა და მიმღებს შორის, რამდენადაც ორივე მხარეს უფლება აქვს, უშუალო კონტაქტი დაამყაროს ერთმანეთთან საკუთარი სურვილისამებრ.¹²

მე-10 მუხლით აგრეთვე გარანტირებულია ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების თავისუფლება ეკონომიკურ საკითხებზე (რომელიც ცნობილია როგორც *კომერციული სიტყვა*). თუმცა, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ხელისუფლების ორგანოებს შეფასების უფრო ფარ-

თო ზღვარი აქვს ეკონომიკურ საკითხებთან მიმართებაში.¹³

სასამართლო მიიჩნევს, რომ შემოქმედებით ხელოვნებასა და გამოხატულებას, ისევე როგორც მის გავრცელებას, უდიდესი ნვლილი შეაქვს მოსაზრებებისა და შეხედულებების გაცვლაში. ისინი დემოკრატიული საზოგადოების უმნიშვნელოვანეს კომპონენტებს წარმოადგენენ. ევროპულმა კომისიამ, განაცხადა რა, რომ შემოქმედებითი თავისუფლება და მისი თავისუფალი გავრცელება შეზღუდულია მხოლოდ არადემოკრატიულ საზოგადოებებში, აღნიშნა:

"თავისი შემოქმედებითი სამუშაოს მეშვეობით ხელოვანი გამოხატავს სამყაროს არა მხოლოდ პირად ხედვას, არამედ ასევე თავის შეხედულებას იმ საზოგადოების შესახებ, რომელშიც ცხოვრობს. ამ თვალსაზრისით ხელოვნება არა მარტო ეხმარება საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებას, არამედ აგრეთვე წარმოადგენს მის გამოხატვას და შეუძლია დაანახოს საზოგადოებას დღის უმთავრესი საკითხები."¹⁴

განსხვავება ფაქტებსა და შეხედულებებს შორის

რამდენადაც განხილული თავისუფლება მიუთითებს როგორც ინფორმა-

ციის, ასევე მოსაზრებების გავრცელებაზე, მიზანშეწონილია სასამართლოს მიერ გაკეთებული განსხვავების განხილვა მოცემულ საწყის ეტაპზე. ერთმანეთისაგან განასხვავა რა ინფორმა-

- 12 *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*, 1990 წ.; *Casado Coca v. Spain*, 1994 წ.
- 13 *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. the Federal Republic of Germany*, 1989 წ.
- 14 *Otto-Preminger Institut v. Austria*, 1994 წ.

ცია (ფაქტები) და შეხედულებები ლომ განაცხადა, რომ (შეფასებითი მსჯელობა), სასამართ-

“ფაქტების არსებობა შეიძლება დამტკიცებულ იქნეს, მაშინ როდესაც შეფასებითი მსჯელობის ნამდვილობა არ ექვემდებარება მტკიცებას. ... რაც შეეხება შეფასებით მსჯელობას, ამ მოთხოვნის შესრულება შეუძლებელია და იგი თავისთავად ხელყოფს შეხედულებების თავისუფლებას, რაც წარმოადგენს კონვენციის მე-10 მუხლით გათვალისწინებული უფლების ფუნდამენტურ ნაწილს”.¹⁵

თუმცა შეხედულებები წარმოადგენს მოსაზრებებს ან პიროვნულ შეფასებებს მოვლენისა თუ სიტუაციის შესახებ და არ ექვემდებარება იმის მტკიცებას, სიმართლეს შეესაბამება თუ მცდარია, ის საბაზისო ფაქტები,

რომლებსაც ეფუძნება შეხედულება, შესაძლებელია დამტკიცებულ იქნეს, შეესაბამება თუ არა სიმართლეს. ამავდროულად, *Dalban*-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა:

“მიუღებელი იქნება, ჟურნალისტს ჩამოერთვას უფლება, გამოხატოს კრიტიკული შეფასებითი მსჯელობები, თუ ვერ შეძლებს მათი ჭეშმარიტების დამტკიცებას”.¹⁶

შესაბამისად, იმ ინფორმაციასა თუ მონაცემებთან ერთად, რომელთა დამტკიცება შესაძლებელია, მე-10 მუხლი აგრეთვე იცავს შეხედულებებს, კრიტიკას ან მსჯელობას, რომლებიც არ ექვემდებარება მტკიცებას, შეესა-

ბამება თუ არა სინამდვილეს. გარდა ამისა, შეფასებითი მსჯელობა, რომელიც გამოხატულია, კერძოდ, პოლიტიკურ სფეროში, სარგებლობს სპეციალური დაცვით, რაც წარმოადგენს შეხედულებათა პლურალიზმის მოთ-

15 *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Jerusalem v. Austria*, 2001 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ.

16 *Dalban v. Romania*, 1999 წ.

ხოვნას და არსებითი მნიშვნელობისაა დემოკრატიული საზოგადოებისათვის. განსხვავება ფაქტებსა და შეხედულებებს შორის და მათი ჭეშმარიტების დამტკიცების მოთხოვნის აკრძალვა ამ უკანასკნელთან მიმართებაში ძალიან მნიშვნელოვანი ხდება შიდა სასამართლებრივ სისტემაში, რაც კვლავ მოითხოვს ჭეშმარიტების დამტკიცე-

ბას „შეურაცხყოფის“ დანაშაულისათვის, რომელიც ეხება მოსაზრებებისა და შეხედულებების გამოხატვას. გარდა ამისა, ფაქტებთან მიმართებაშიც კი სასამართლომ აღიარა კეთილსინდისიერების დაცვა, დაუტოვა რა მედიას „დასაშვები ადგილი შეცდომისათვის“. მაგალითად, *Dalban*-ის საქმეში¹⁷ სასამართლომ აღნიშნა:

“შეუძლებელია იმის მტკიცება, რომ სტატიებში აღწერილი მოვლენები აბსოლუტურად არასწორი იყო და მიზნად ისახავდა GS-ის წინააღმდეგ ცილისმნამებლური კამპანიის წამოწყებას...”

ძირითადად, კეთილსინდისიერი დაცვა ხორციელდება სიმართლის დამტკიცების გზით. როდესაც ჟურნალისტს ან პუბლიკაციას აქვს კანონიერი მიზანი, საკითხი საზოგადოებრივი მნიშვნელობისაა და გონივრული ძალისხმევა იქნა გამოჩენილი ფაქტების დასამ-

ტკიცებლად, პრესას არ უნდა დაეკისროს პასუხისმგებლობა, თუნდაც შესაბამისი ფაქტები არასწორი აღმოჩნდეს. თუმცაღა, შეფასებით მსჯელობებს უნდა ამყარებდეს საკმარისი ფაქტობრივი საფუძველი. როგორც სასამართლომ აღნიშნა,

*“მაშინაც კი, როდესაც განცხადება უთანაბრდება შეფასებით მსჯელობას, ჩარევის პროპორციულობა შეიძლება დამოკიდებული იყოს იმაზე, არსებობს თუ არა საკმარისი ფაქტობრივი საფუძველი სადავო განცხადებისათვის, რამდენადაც თვით შეფასებითი მსჯელობაც კი რაიმე ფაქტობრივი საფუძველის გარეშე შეიძლება იყოს გადაჭარბებული”.*¹⁸

17 იხ. იქვე.

18 *Jerusalem v. Austria*, 2001 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ.

ინფორმაციისა და მოსაზრებების მიღების თავისუფლება

ინფორმაციის მიღების თავისუფლება მოიცავს ინფორმაციის შეგროვებისა და ინფორმაციის მოპოვების უფლებას ყველა შესაძლო კანონიერი არხის მეშვეობით. ინფორმაციის მიღების თავისუფლება აგრეთვე მოიცავს საერთაშორისო სატელევიზიო მაუნციბლობას.¹⁹

რამდენადაც ინფორმაციისა და შეხედულებების მიღების თავისუფლება მედიას უკავშირდება იმ თვალსაზრისით, რომ აძლევს საზოგადოებისათვის ამგვარი ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების უფლებას, სასამართლო ამ თავისუფლებაში აგრეთვე მოიაზრებს საზოგადოების უფლებას, იყოს ადეკვატურად ინფორმირებული, კერძოდ, საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე.

პრესის თავისუფლება

თუმცა მე-10 მუხლი აშკარად არ მიუთითებს პრესის თავისუფლებაზე, სასამართლომ განავითარა ფართო

პრეცედენტული სამართალი, რომელიც ითვალისწინებს მთელ რიგ პრინციპებსა და წესებს, რომლებიც პრესას აძლევს სპეციალურ სტატუსს მე-10 მუხლით გათვალისწინებული თავისუფლებებით სარგებლობისას. სწორედ ამიტომ ვფიქრობთ, რომ პრესის თავისუფლება საჭიროებს დამატებით კომენტარებს მე-10 მუხლის მოქმედების სფეროს შესაბამისად. შემდგომ მოსაზრებას პრესის თავისუფლების სპეციალური განხილვის თაობაზე ითვალისწინებს ეროვნული პრაქტიკა: უმეტესწილად, საჯარო ხელისუფლების მხრიდან გამოხატვის თავისუფლების უფლების დარღვევის მსხვერპლს წარმოადგენენ ჟურნალისტები, ვიდრე სხვა პირები.

პრესის, როგორც საზოგადოებრივი დარაჯის, როლზე პირველად ხაზგასმით მიუთითა სასამართლომ *Lingens*-ის საქმეში.²⁰ საგაზეთო სტატიაში ჟურნალისტმა გააკრიტიკა ავსტრიის ფედერალური კანცლერი კონკრეტული პოლიტიკური ნაბიჯისათვის, რომელიც მოიცავდა განცხადებას კოალიციის თაობაზე იმ პარტიასთან, რომელსაც მართავდა ნაციონალური წარსულის მქონე

19 *Autronic AG v. Switzerland*, 1990 წ.

20 *Lingens v. Austria*, 1986 წ.

პირი. ჟურნალისტმა (ბ-ნმა ლინგენსმა) კანცლერის საქციელს უწოდა „ამორალური“, „უღირსი“, რითაც განასახიერებდა „დაბალი ხარისხის ოპორტუნიზმს“.

კანცლერის მიერ აღძრული კერძო ბრალდების შემდეგ ავსტრიის სასამართლოებმა მიიჩნიეს, რომ ეს განცხადებები იყო ცილისმწამებლური და ჟურნალისტს დააკისრეს ჯარიმა. ბრალეულობის საკითხის განხილვისას სასამართლოებმა ასევე დაადგინეს, რომ ჟურნალისტმა ვერ შეძლო თავისი ბრალდებების დამტკიცება.

“... ეს პრინციპები განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, რამდენადაც საკითხი პრესას ეხება. მიუხედავად იმისა, რომ პრესამ არ უნდა გადალახოს ის ზღვარი, რომელიც დადგენილია, *inter alia*, „სხვათა რეპუტაციის დასაცავად“, ამავე დროს მას აკისრია ვალდებულება, გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები როგორც პოლიტიკურ, ასევე იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც წარმოადგენენ საზოგადოებრივ ინტერესს სხვა სფეროში. ამასთან, არა მარტო პრესას აქვს ასეთი ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების ამოცანა, არამედ საზოგადოებას ასევე გააჩნია მათი მიღების უფლება [...]. ამ თვალსაზრისით სასამართლოს არ შეუძლია დაეთანხმოს ვენის სააპელაციო სასამართლოს მიერ განაჩენში გამოთქმულ მოსაზრებას, იმ მიზნით, რომ პრესის ამოცანა არის ინფორმაციის გავრცელება, რომლის ინტერპრეტაცია ძირითადად მკითხველზეა დამოკიდებული...”

ამ უკანასკნელ საკითხთან დაკავშირებით, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული სასამართლოების დამოკიდებულება იყო არასწორი, რამდენადაც შეხედულებები (შეფასებითი მსჯელობა) არ შეიძლება დემონსტრირებულ იქნეს და არ ექვემდებარება მტკიცებას.²¹ ჟურნალისტის მსჯავრდების საფუძვლების შეფასებისას სასამართლომ ხაზი გაუსვა პოლიტიკური დებატების დროს პრესის თავისუფლების მნიშვნელობას:

21 ქვემოთ იხ. გვ. 62

იმავე განაჩენში სასამართლომ აღნიშნა, რომ პრესის თავისუფლება საზოგადოებას აძლევს პოლიტიკური ლიდერების შესახებ მოსაზრებისა და დამოკიდებულების გამოვლენისა და ჩამოყალიბების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას და, შესაბამისად, პოლიტიკური დებატების თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების ბირთვის წარმოადგენს. სწორედ ამიტომ, სასამართლო პრესისათვის ითვალისწინებს მე-10 მუხლით გარანტირებულ ძალიან ძლიერ დაცვას პოლიტიკური დებატებისას.

პრესის თავისუფლება აგრეთვე სარგებლობს სპეციალური სტატუსით, როდესაც სახეზეა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე სხვა საკითხები. *Thorgeirson*-ის საქმეში²² განმცხადებელმა (ბ-ნმა თორგეირსონმა) პრესაში გააკეთა რამდენიმე განცხადება პოლიციაში ფართოდ გავრცელებული სისასტიკის შესახებ ისლანდიაში. მან

პოლიციის მოხელეები მოიხსენია „ფორმიან მხეცებად“, „ადამიანებად, რომლებიც დაქვეითებული არიან ახალშობილი ბავშვის გონებრივ დონემდე მუდმივად ყელში ნაჭერით, რასაც პოლიციელები და დამრტყმელები სწავლობენ და იყენებენ სასტიკი თვითნებობით“, ხოლო პოლიციის ძალები, რომლებიც თავს იცავდნენ, დაადანაშაულა იმაში, რომ მათი ქმედებები ეფუძნებოდა „დაშინებას, თაღლითობას, კანონსაწინააღმდეგო ქმედებებს, ცრურწმენებს, მოუფიქრებლობასა და სისულელეს“. შიდა სამართლებრივ დონეზე ბ-ნი თორგეირსონი გასამართლებულ იქნა და დაეკისრა ჯარიმა პოლიციის დაუკონკრეტებელი წევრების ცილისწამებისათვის. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელმა წამოჭრა პოლიციის სისასტიკის საკითხი თავის ქვეყანაში და, რომ

“... პრესას აკისრია ვალდებულება, გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებთან დაკავშირებით.”

სასამართლომ შემდგომში განაცხადა:

22 *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, 1992 წ.

“პრეცედენტულ სამართალში არ არსებობს მითითება, რომ განსხვავებულ იქნეს ... პოლიტიკური დისკუსია და დისკუსია საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხების ირგვლივ”.

და ბოლოს, სასამართლომ მსჯავრდება მიიჩნია

“ისეთად, რომელსაც შეეძლო ხელი შეეშალა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხების საჯარო განხილვისათვის”.

Maronek-ის საქმეში სასამართლომ სლოვაკეთის საბინაო პოლიტიკა იმ პერიოდში, როდესაც სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ბინები თითქმის დენაციონალიზებული იყო, საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხად მიიჩნია და განმცხადებლის გამოხატვის თავისუფლებას მისცა უფრო ძლიერი დაცვა.²³ სხვა მაგალითები შეიძლება მოინახოს თურქეთის წინააღმდეგ ბევრ საქმეში, რომლებშიც სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში არსებული კონფლიქტი და სხვა მასთან დაკავშირებული საკითხები, მათ შორის „სეპარატისტული პროპაგანდა“ თუ ფედერალიზაციის საკითხი, წამოჭრილი წერილობითი თუ ზეპირი ფორმით, წარმოადგენდა საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებს.²⁴

ცალსახად, სასამართლო პრესის თავისუფლებას აძლევს ძლიერ დაცვას, როდესაც საჯაროდ განიხილება საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხები, ვიდრე პოლიტიკური.

პრესის თავისუფლების კონტექსტში მეორე მნიშვნელოვანი საკითხია ჭორებისა და ვარაუდების გამოქვეყნება, რომელთა დამტკიცებაც უზრუნველყოფს არ შეუძლიათ. როგორც ზემოთ აღინიშნა,²⁵ სასამართლომ განაცხადა, რომ შეფასებითი მსჯელობა არ ექვემდებარება დამტკიცების მოთხოვნას. Thorgeirson-ის საქმეში²⁶ ბრალდებები პოლიციის წინააღმდეგ შეგროვებულ იქნა სხვადასხვა წყაროდან; ძირითადად, სტატია ახსენებდა ჭორებს, რომლებიც საზოგადოებიდან მომდინარეობდა. თუმცა მოპასუხე

23 *Maronek v. Slovakia*, 2001 წ.

24 *Sürek and Özdemir v. Turkey*, 1999 წ.; *Sener v. Turkey*, 2000 წ.; *Özgür Gündem v. Turkey*, 2000 წ.

25 ზემოთ იხ. გვ. 61.

26 ზემოთ იხ. გვ. 62.

სახელმწიფო ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლის სტატიები მოკლებული იყო ობიექტურ და ფაქტობრივ საფუძველს, რამდენადაც მას არ შეეძლო დაემტკიცებინა ბრალდებათა სიმართლე, სასამართლომ დაადგინა, რომ სიმართლის დამტკიცების მოთხოვნა არაგონივრული და შეუძლებელიც კი იყო და განაცხადა, რომ პრესა ვერ შეძლებდა რაიმეს გამოქვეყნებას, თუ მას მოსთხოვდნენ მხოლოდ

მთლიანად დამტკიცებული ფაქტების გამოქვეყნებას. უდავოა, რომ სასამართლოს მოსაზრებები მოთავსებულ იქნა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხების თაობაზე საჯარო განხილვების კონტექსტში.

სასამართლომ განიხილა მედიაში სხვა პირების მიერ გაკეთებული განცხადებების გავრცელების საკითხი. *Jersild*-ისა და *Thoma*-ს საქმეებში სასამართლომ განაცხადა, რომ

“*ჟურნალისტის დასჯა სხვა პირის მიერ გაკეთებული განცხადების გავრცელებაში დახმარებისათვის ... სერიოზულად დააბრკოლებდა პრესას, ნვლილი შეეტანა საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხების განხილვაში და არ უნდა იყოს გათვალისწინებული, თუ არ არსებობს განსაკუთრებით ცალსახა მიზეზები ამისათვის*”.²⁷

შემდგომში, *Thoma*-ს საქმეში, რომელშიც მთავრობამ დაადანაშაულა განმცხადებელი ჟურნალისტი, რომ მან

თავი არ შეიკავა განცხადებების ციტირებისაგან, სასამართლომ დაადგინა:

“ზოგადი მოთხოვნა ჟურნალისტებისადმი, რომელიც გულისხმობს სისტემატურად და ფორმალურად თავი შეიკავონ ისეთი ხასიათის ციტირებისაგან, რომელმაც შესაძლოა შეურაცხყოფა მიაყენოს ვინმეს, გამოიწვიოს მისი აღშფოთება და რეპუტაციის შელახვა, შეუთავსებელია პრესის ფუნქციასთან — გაავრცელოს ინფორმაცია მიმდინარე მოვლენებზე, არსებულ შეხედულებებსა და მოსაზრებებზე”.

27 *Jersild v. Denmark*, 1994 წ.; *Thoma v. Luxembourg*, 2001 წ.

ჟურნალისტიკის ინფორმაციის წყაროები ასევე დაცულია მე-10 მუხლის შესაბამისად. სასამართლომ განმარტა, რომ ჟურნალისტიკის ინფორმა-

ციის წყაროების დაცვა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა პრესის თავისუფლებისათვის. *Goodwin*-ის საქმეში²⁸ სასამართლომ დაასკვნა:

“ამგვარი დაცვის გარეშე წყაროებს შეიძლება ხელი შეეშალოს, დაეხმარონ პრესას საზოგადოების ინფორმირებაში საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე. შედეგად, პრესის, როგორც საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი დარაჯის, როლი შეიძლება დაკნინდეს და ხელყოფილ იქნეს პრესის უნარი, უზრუნველყოს ზუსტი და სანდო ინფორმაცია”.

რადიო და სატელევიზიო მაუწყებლობის თავისუფლება

1-ლი პუნქტის ბოლო წინადადების შესაბამისად, ინფორმაციისა და მოსაზრებების მიღებისა და გავრცელების უფლება „არ უშლის ხელს სახელმწიფოებს, მოითხოვონ რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ წარმოებათა ლიცენზირება.“ ეს დებულება გათვა-

ლისწინებულ იქნა კონვენციის მოსამზადებელი სამუშაოების სანყის ეტაპზე, რაც განაპირობა ტექნიკურმა მიზეზებმა: არსებული სიხშირეების შეზღუდულმა რაოდენობამ და იმ ფაქტმა, რომ იმ დროს უმეტეს ევროპულ ქვეყნებს ჰქონდათ მონოპოლია ტელე-რადიომაუწყებლობაზე. თუმცა, მაუწყებლობის ტექნიკის პროგრესმა ეს მიზეზები გააქარწყლა. *Informationsverein Lentia*-ს საქმეში²⁹ სასამართლომ დაადგინა:

“ბოლო ათწლეულებში მიღწეული ტექნიკური პროგრესის შემდეგ ამ შეზღუდვების გამართლება არ შეიძლება არსებულ სიხშირეებსა და არხებზე მითითებით”.

28 *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 წ.
29 *Informationsverein Lentia and Others v. Austria*, 1993 წ.

თანამგზავრულმა გადაცემებმა და საკაბელო ტელევიზიამ განაპირობა არსებულ სიხშირეთა ფაქტიურად შეუზღუდავი რაოდენობა. ამ კონტექსტში სახელმწიფოს უფლებამ, ლიცენზია მისცეს მედია სანარმოებს, შეიძინა ახალი არსი და მიზანი, კერძოდ, ინფორმაციის პლურალიზმისა და თავისუფლების გარანტია საზოგადოებრივი მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით.³⁰

სასამართლომ დაადგინა, რომ შიდა ხელისუფლების სალიცენზიო სისტემის რეგულირების უფლებამოსილება არ შეიძლება განხორციელებულ იქნეს სხვა მიზნებით, გარდა ტექნიკურისა, და ისეთი სახით, რომელიც წარმოადგენს ჩარევას გამოხატვის თავისუფლებაში მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნების სანინაალმდეგოდ. *Groppera*-ს საქმეში³¹ სასამართლომ დაადგინა:

"... კონვენციის მე-10 მუხლის 1-ლი პუნქტის მესამე წინადადების მიზანია, განმარტოს, რომ სახელმწიფოებს აქვთ კონტროლის განხორციელების უფლებამოსილება იმ საშუალებათა სალიცენზიო სისტემის მეშვეობით, რომლებითაც ხორციელდება მაუწყებლობა მათ ტერიტორიებზე, კერძოდ, ტექნიკური ასპექტების თვალსაზრისით. თუმცაღა, ის არ ითვალისწინებს, რომ სალიცენზიო ღონისძიებები სხვაგვარად არ უნდა დაექვემდებაროს მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნებს, რამეთუ ეს მიგვიყვანდა მთლიანად მე-10 მუხლის მიზნისა და დანიშნულების სანინაალმდეგო შედეგამდე".

Autronic -ის საქმეში³² სასამართლომ დაადგინა, რომ მოწყობილობა სამაუწყებლო ინფორმაციის მიღებისათვის, როგორცაა თანამგზავრული თეფშები, არ ხვდება პირველი პუნქტის ბოლო წინადადებით გათვალისწინებული შეზღუდვის ქვეშ. *Tele 1 Privatfernseh-*

gesellschaft MBH -ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა, რომ ავსტრიამ დაარღვია მე-10 მუხლი იმის გამო, რომ არ არსებობდა რაიმე სამართლებრივი საფუძველი, რაც ნებისმიერ სადგურს, გარდა ავსტრიის სამაუწყებლო კორპორაციისა, მისცემდა სატელევიზიო გა-

30 *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, 1995 წ.; *Informationsverein Lentia and Others v. Austria*, 1993 წ.

31 *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*, 1990 წ.

32 *Autronic AG v. Switzerland*, 1990 წ.

დამცემის დაყენებისა და ფუნქციონირების ლიცენზიას.³³

სახელმწიფომ მე-10 მუხლის საწინააღმდეგოდ მიიჩნია სახელმწიფო მონოპოლიები აუდიოვიზუალური მედიის სფეროში, უპირატესად იმიტომ, რომ შეუძლებელი იყო საინფორმაციო წყაროების პლურალიზმის უზრუნველყოფა. ასეთი მონოპოლია არ არის აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში და მისი გამართლება შესაძლებელია მხოლოდ მწვავე სოციალური საჭიროებით. თუმცაღა, თანამედროვე საზოგადოებებში სამაუწყებლო კომუნიკაციების მეთოდების მულტიპლიკაციამ და ტრანსსასაზღვრო ტელევიზიის ზრდამ შეუძლებელი გახადა მონოპოლიების არსებობის გამართლება. პირიქით, საზოგადოებრივი მოთხოვნების მრავალფეროვნება არ შეიძლება დაკმაყოფილებულ იქნეს მხოლოდ ერთი სამაუწყებ-

ლო კომპანიის მიერ.³⁴

მე-10 მუხლი ასევე იცავს აუდიოვიზუალური მედიის კომერციულ რეკლამას, თუმცა ხელისუფლების ორგანოები სარგებლობენ შეფასების ფართო ზღვრით მასზე შეზღუდვის დაწესების აუცილებლობასთან მიმართებაში.³⁵ პრინციპში, რეკლამა უნდა მომზადებულ იქნეს პასუხისმგებლობის გრძნობით საზოგადოების წინაშე და განსაკუთრებით იქნეს გათვალისწინებული ზნეობრივი ღირებულებები, რომლებიც წარმოადგენს ნებისმიერი დემოკრატიის საფუძველს. ბავშვებისადმი განკუთვნილი ნებისმიერი რეკლამა არ უნდა შეიცავდეს ინფორმაციას, რომელსაც შეუძლია მათი ინტერესებისათვის ზიანის მიყენება და უნდა ითვალისწინებდეს მათ ფიზიკურ, სულიერ და ზნეობრივ განვითარებას.

33 *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH v. Austria*, 2001 წ.

34 *Informationverein Lentia and Others v. Austria*, 1993 წ.

35 *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. the Federal Republic of Germany*, 1989 წ.

რას იცავს 1-ლი მუხლი? სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი სპეციფიკურ საკითხებთან მიმართებაში

მე-10 მუხლით დაცული „გამოხატვა“ არ იზღუდება ზეპირი თუ წერილობითი ფორმით გამოთქმული სიტყვებით, არამედ ვრცელდება ნახატებზე,³⁶ გამოსახულებებსა³⁷ და ქმედებებზე, რომლებიც მიზნად ისახავს მოსაზრების გამოხატვას ან ინფორმაციის წარმოდგენას. ზოგიერთ შემთხვევაში მე-10 მუხლის ფარგლებში შესაძლოა მოექცეს ჩაცმულობის ფორმაც.³⁸

გარდა ამისა, მე-10 მუხლი იცავს არა მარტო ინფორმაციისა და მოსაზრებების არსს, არამედ ასევე ფორმას.³⁹ ამგვარად, დაბეჭდილი დოკუმენტაცია,⁴⁰ რადიომაუწყებლობა,⁴¹ ნახატები,⁴² ფილმები⁴³ ან ელექტრონული საინფორმაციო სისტემები აგრეთვე დაცულია ამ მუხლით. აქედან გამომდინარეობს, რომ მე-10 მუხლი მოიცავს ინფორმაციისა და მოსაზრებების წარმობასა და კომუნიკაციას, გადაცემას ან გავრცელებას, ხოლო სასამართლო ინფორმირებული უნდა იყოს ამგვარ საშუალებათა სწრაფი განვითარების თაობაზე ბევრ სფეროში.

გამოხატვის თავისუფლება მოიცავს პირის ნეგატიურ თავისუფლებას, არ ილაპარაკოს. კომისიამ უფლების ამ ტიპზე მიუთითა საქმეში *K. v. Austria*, იცავდა რა განმცხადებელს თვითინკრიმინირების წინააღმდეგ სისხლის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით.

მე-10 მუხლისათვის დამახასიათებელია გამოხატვის დაცვა, რომელიც დაზიანების საფრთხეს უქმნის ან რეალურად აყენებს ზიანს სხვათა ინტერესებს. ჩვეულებისამებრ, შეხედულებებს, რომლებსაც იზიარებს უმრავლესობა ან დიდი ჯგუფები, არ ემუქრება სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის საფრთხე. სწორედ ამიტომ მე-10 მუხლით გათვალისწინებული დაცვა აგრეთვე ვრცელდება პატარა ჯგუფების ან ცალკეული პირების მიერ გამოხატულ ინფორმაციასა და მოსაზრებებზე, თუნდაც ასეთი გამოხატვა თავზარდამცემი იყოს უმრავლესობისათვის.

ინდივიდუალურ მოსაზრებათა შემწყნარებლობა დემოკრატიული

- 36 *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 წ.
- 37 *Chorherr v. Austria*, 1993 წ.
- 38 *Stevens v. the United Kingdom*, 1986 წ.
- 39 *Oberschlick v. Austria*, 1991 წ.; *Thoma v. Luxembourg*, 2001 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ.; *Nikula v. Finland*, 2002 წ.
- 40 *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 წ.
- 41 *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*, 1990 წ.
- 42 *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 წ.
- 43 *Otto-Preminger Institut v. Austria*, 1994 წ.

პოლიტიკური სისტემის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. უარყო რა უმრავლესობის ტირანია, ჯონ სტიუარტ მილმა განაცხადა:

“თუ მთელი კაცობრიობა, ერთის გამოკლებით, ერთი და იმავე შეხედულების იქნებოდა, კაცობრიობა არ იქნებოდა უფრო მეტად გამართლებულული ამ ერთი პირის გაჩუმებაში, ვიდრე ის ერთი პირი, თუ მას ექნებოდა ძალაუფლება, იქნებოდა გამართლებული, თუ გააჩუმებდა კაცობრიობას”.⁴⁴

ამ თვალსაზრისით სასამართლომ განაცხადა, რომ მე-10 მუხლი იცავს არა გარტო იმ

“ინფორმაციასა და მოსაზრებებს, რომლებსაც ბევრი იზიარებს ან გულგრილად ეკიდება, არამედ იმათაც, რომლებიც შეურაცხმყოფელი, თავზარდამცემი ან შემაშფოთებელია. ამგვარია მოთხოვნები პლურალიზმისა, შემწყნარებლობისა და ფართო თვალთახედვისა, რომელთა გარეშეც შეუძლებელია დემოკრატიული საზოგადოების არსებობა”.⁴⁵

აგრეთვე დაცულია მკაცრი ან გაზვიადებული ენით გამოხატული შეხედულებები; დაცვის ხარისხი დამოკიდებულია კრიტიკის კონტექსტსა და მიზანზე. საჯარო პოლემიკის ან საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე პოლიტიკური დებატებისას, საარჩევნო კამპანიის დროს ან, როდესაც კრიტიკა მიმართულია მთავრობისაკენ, პოლიტიკოსებისა თუ საჯარო ხელისუფლებისაკენ, მძაფრი სიტყვები და მკაცრი კრიტიკა სავსებით

მოსალოდნელია, რის მიმართაც სასამართლო უფრო მეტ შემწყნარებლობას იჩენს. ასე მაგალითად, *Thorgeirson*-ის საქმეში⁴⁶ სასამართლომ დაადგინა, რომ, თუმცა სტატიები შეიცავდა ძალიან მკაცრ ტერმინებს — პოლიციის მოხელეები მოხსენიებული იყვნენ „ადამიანებად, რომლებიც დაქვეითებული არიან ახალშობილი ბავშვის გონებრივ დონემდე მუდმივად ყელში ნაჭერით, რასაც პოლიციელები და დამრტყმელები სწავლობენ და

44 *On Liberty* (1859 წ.), Penguin Classics, 1985 წ., გვ. 76

45 *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 წ.; *Sunday Times v. the United Kingdom*, 1979 წ.; *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Oberschlick v. Austria*, 1991 წ.; *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, 1992 წ.; *Jersild v. Denmark*, 1994 წ.; *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 წ.; *De Haes and Gijssels v. Belgium*, 1997 წ.; *Dalban v. Romania*, 1999 წ.; *Arslan v. Turkey*, 1999 წ.; *Thoma v. Luxembourg*, 2001 წ.; *Jerusalem v. Austria*, 2001 წ.; *Maronek v. Slovakia*, 2001 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ.

46 *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, 1992 წ.

იყენებენ სასტიკი თვითნებობით“, ხოლო პოლიციის ძალები, რომლებიც თავს იცავდნენ, დაადანაშაულა იმაში, რომ მათი ქმედებები ეფუძნებოდა „დაშინებას, თაღლითობას, კანონსა-წინააღმდეგო ქმედებებს, ცრურწმენებს, მოუფიქრებლობასა და სისულელეს“ — ენობრივი მხარე არ შეიძლება მიჩნეულიყო გადამეტებულად, რამეთუ იგი მიზნად ისახავდა პოლიციის რეფორმის დაჩქარებას. ანალოგიურად, *Jersild*-ის საქმეში⁴⁷ მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი, რომ ინტერვი-

უს, რომელიც შეიცავდა რასისტულ განცხადებებს, ადგილი ჰქონდა სერიოზულ საინფორმაციო პროგრამაში, რამდენადაც ეს უკანასკნელი მიზნად ისახავდა, მიეწოდებინა ინფორმაცია სერიოზული აუდიტორიისათვის იმ მოვლენების შესახებ, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა საზოგადოებაში ან საზღვარგარეთ. *Dalban*-ის საქმეში, რომელშიც ყურნალისტმა პოლიტიკოსს ბრალი დასდო კორუფციისა და სახელმწიფო სახსრების არასწორი განკარგვისათვის, სასამართლომ დაადგინა, რომ

“ყურნალისტური თავისუფლება ასევე მოიცავს მოვლენების რამდენადმე გაზვიადებულად ან, თუნდაც, პროვოკაციულად ასახვას”.⁴⁸

Arslan-ის საქმეში განმცხადებელმა გააკრიტიკა თურქეთის ხელისუფლების მოქმედება ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთში ისეთი სიტყვებით, რომლებიც სასამართლომ მიიჩნია „ცალსახა მტრობად“, რომელიც „აძლევს გარკვეულ სიმძაფრეს ამ კრიტიკას“. თუმცა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება მთავრობის კრიტიკისათვის იყო არაპროპორციული და არ იყო აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.⁴⁹

ძალადობრივი ტერმინების გამოყენება უფრო მეტად არის დაცული, როდესაც იგი წარმოადგენს პასუხს პროვოკაციაზე. *Lopes Gomes da Silva*-ს საქმეში ყურნალისტმა გააკრიტიკა ბ-ნ რესენდეს, მუნიციპალური არჩევნების კანდიდატის, პოლიტიკური მოსაზრებები და უწოდა მას „უცნაური“, „უზნეო“ და „უხეში“. კრიტიკა მოჰყვა ბ-ნ რესენდეს განცხადებებს, რომლებითაც ძალიან გამომწვევად მოიხსენა მთელი რიგი პოლიტიკური ფიგურე-

47 *Jersild v. Denmark*, 1994 წ.

48 *Dalban v. Romania*, 1999 წ. ამგვარადვე, *Prager and Oberschlick v. Austria*, 1995 წ.; *Dichand and Others v. Austria*, 2002 წ.

49 *Arslan v. Turkey*, 1999 წ.

ბი, მათ შორის გააკრიტიკა მათი ფიზიკური მონაცემები (მაგალითად, საფრანგეთის ყოფილ პრემიერ-მინისტრს უწოდა „მოტვლეპილთავიანი

ებრაელი“). სასამართლომ დაადგინა, რომ ჟურნალისტის მსჯავრდება არ-ღვევდა მე-10 მუხლს, და აღნიშნა, რომ

“ბ-ნ რესენდეს მიერ გამოხატული და, ამავდროულად, სადავო სარედაქციო სტატიის რეპროდუცირებული მოსაზრებები თავისთავად ფორმულირებულია გამომწვევი სახით, პროვოკაციულად და ნაკლებად პოლემიკურად. გონივრული იქნებოდა, დაგვესვენა, რომ განმცხადებლის სტატიის სტილზე ზეგავლენა მოახდინა ბ-ნ რესენდეს სტატიამ”.⁵⁰

Oberschlick (No. 2)-ის საქმეში ჟურნალისტმა ბ-ნი ჰაიდერი (ავსტრიის თავისუფლების პარტიის ლიდერი და გუბერნატორი) მოიხსენია „იდიოტად“ („... ის არ არის ნაცისტი ... თუმცა, ის არის იდიოტი“) ჰაიდერის განცხადებების შემდეგ, რომ მეორე მსოფლიო ომში გერმანელი ჯარისკაცები იბრძოდნენ მშვიდობისა და თავისუფლებისათვის. სასამართლომ დაადგინა, რომ ბ-ნ ჰაიდერის სიტყვა თავისთავად პროვოკაციული იყო და, ამდენად, სიტყვა „იდიოტი“ არ იყო არაპროპორციული იმ აღშფოთებასთან, რაც შეგნებულად გამოიწვია ბ-ნმა ჰაიდერმა.⁵¹ ძალადობისაკენ ნაქეზება ხვდება

მე-10 მუხლით გათვალისწინებული დაცვის მიღმა, როდესაც მიზანმიმართული და პირდაპირი ფორმულირება მოუწოდებს ძალადობისაკენ და, როდესაც არსებობს რეალური შესაძლებლობა, რომ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ძალადობას. *Sürek (No. 3)*-ის საქმეში სტატიის, რომელიც ქურთების ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას მოიხსენიებდა როგორც „თურქეთის რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების წინააღმდეგ მიმართულ ომს“, ნათქვამი იყო: „ჩვენ გვინდა წამოვიწყოთ ტოტალური განმათავისუფლებელ ბრძოლა“. სასამართლოს აზრით,

50 *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, 2000 წ.

51 *Oberschlick v. Austria (No. 2)*, 1997 წ.

“სადავო სტატია უკავშირებდებოდა ქურთთა მუშათა პარტიას (PKK) და გამოხატავდა მოწოდებას შეიარაღებული ძალების, როგორც ქურთისტანის ეროვნული დამოუკიდებლობის მიღწევის საშუალების, გამოყენებისაკენ”.

სასამართლომ შემდგომში აღნიშნა, რომ სტატია გამოქვეყნებული იყო სერიოზული მღელვარების კონტექსტში უშიშროების ძალებსა და PKK-ის წევრებს შორის, რამაც გამოიწვია დიდ-

ძალი მსხვერპლი და საგანგებო მდგომარეობის შემოღება თურქეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთის მნიშვნელოვან ნაწილში. ამ კონტექსტში

“სტატიის შინაარსი უნდა განხილულ იქნეს იმგვარად, რომ იგი შეიძლება წარმოადგენდეს ნაქეზებას შემდგომი ძალადობისაკენ რეგიონში. ფაქტიურად, მკითხველისათვის მიწოდებული ინფორმაცია იმაში გამოიხატა, რომ ძალადობის გამოყენება თავდაცვის აუცილებელი და გამართლებული ღონისძიებაა აგრესორის წინააღმდეგ”.

ამ შეფასების შემდეგ სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება არ ეწინააღმდეგებოდა მე-10 მუხლს.⁵² ამის საწინააღმდეგოდ, *Süreş (No. 4)*-ის საქმეში, რომელშიც სადავო სტატიები თურქეთს მოიხსენიებდა როგორც „ნამდვილ ტერორისტსა“ და „მტერს“, სასამართლომ დაადგინა, რომ თურქეთის ხელისუფლების მკაცრი კრიტიკა ... უფრო მეტად

ასახავს გართულებულ დამოკიდებულებას კონფლიქტის ერთ მხარესთან, ვიდრე ძალადობისაკენ მოწოდებას. ... მთლიანობაში, სტატიების შინაარსი არ შეიძლება გაგებულ იქნეს იმგვარად, რომ წარმოადგენს შემდგომი ძალადობისაკენ ნაქეზებას.

სასამართლომ აგრეთვე აღნიშნა, რომ საზოგადოებას აქვს უფლება,

“სხვადასხვა კუთხით იყოს ინფორმირებული ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთში არსებული ვითარების შესახებ, იმისდა მიუხედავად, თუ რამდენად არასასიამოვნო შეიძლება აღმოჩნდეს მისთვის”.⁵³

52 *Süreş v. Turkey* (No. 3), 1999 წ.

53 *Süreş v. Turkey* (No. 4), 1999 წ.

სასამართლომ დაასკვნა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება და გასამართლება ეწინააღმდეგებოდა მე-10

მუხლს. ანალოგიურად, *Karataş*-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა:

“თუმცა ლექსების ზოგიერთი ნაწყვეტი თითქოსდა აგრესიული ტონით ჩანდა დაწერილი და ძალადობის გამოყენებისაკენ მოუწოდებდა ... ის ფაქტი, რომ თავისი ხასიათით ისინი შემოქმედებითი და შეზღუდული ზემოქმედების მქონე იყო, ნაკლებად წარმოადგენდა მოწოდებას ამბოხებისაკენ, ვიდრე ღრმა მწუხარების გამოხატვას რთული პოლიტიკური მდგომარეობის საპირისპიროდ”.⁵⁴

ნაციონალური იდეოლოგიის წამახალისებელი სიტყვა, რომელიც უარყოფს ჰოლოკასტს და მოუწოდებს სიძულვილისა და რასობრივი დისკრიმინაციისაკენ, ხვდება მე-10 მუხლის დაცვის ფარგლებს გარეთ.

Kühnen-ის საქმეში განმცხადებელი ხელმძღვანელობდა ორგანიზაციას, რომელიც ცდილობდა გერმანიაში აკრძალული ნაციონალურ-სოციალისტური პარტიის პოლიტიკურ არენაზე დაბრუნებას. მან დაწერა და გაავრცელა პუბლიკაციები, რომლებითაც მოუწოდებდა ბრძოლისაკენ სოციალისტური და დამოუკიდებელი დიდი გერმანიისათვის, აცხადებდა რა, რომ მისი ორგანიზაცია გამოდიოდა „კაპიტალიზმის,

კომუნიზმის, სიონიზმის, უცხოელ მუშათა მასების საშუალებით გაუცხოვების, გარემოს განადგურების წინააღმდეგ“ და მხარს უჭერდა „გერმანულ ერთიანობას, სოციალურ სამართლიანობას, რასობრივ სიამაყეს, ხალხის საზოგადოებასა და ამხანაგობას“. სხვა პუბლიკაციაში აცხადებდა, რომ, „ვინც ამ მიზანს ემსახურება, შეუძლია საქმიანობის განხორციელება, ვინც დააბრკოლებს, მის წინააღმდეგ დაიწყება ბრძოლა და საბოლოოდ განადგურდება“.

მე-10 მუხლზე დაყრდნობით ბ-ნი კუჰნენი უჩიოდა გერმანიის სასამართლოებს მისი მსჯავრდებისათვის. კომისიამ საჩივარი დაუშვებლად ცნო, მიუთითა რა კონვენციის მე-17 მუხლზე,

54 *Karataş v. Turkey*, 1999 წ.

რომელიც კრძალავს ნებისმიერ ქმედებას, „რომელიც მიზნად ისახავს კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა და თავისუფლებათა განადგურებას“. კომისიამ აღნიშნა, რომ გამოხატვის თავისუფლება არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების განადგურებისათვის. მისი აზრით, განმცხადებლის წინადადებები, რომლებიც ქადაგებდა ნაციონალურ სოციალიზმს, მიზნად ისახავდა თავისუფლებისა და დემოკრატიის ძირითადი წესრიგის ხელყოფას, ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის პრეამბულით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღირებულებას: კონვენციით გათვალისწინებული ძირითადი თავისუფლებების „განმტკიცება საუკეთესო სამუალებით ხდება... ეფექტიანი დემოკრატიული პოლიტიკით“. უფრო მეტიც, კომისიამ დაადგინა, რომ განმცხადებლის პოლიტიკა აშკარად შეიცავდა რასობრივი და რელიგიური დისკრიმინაციის ელემენტებს. შესაბამისად, კომისიამ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებელი ცდილობდა, გამოეყენებინა მე-10 მუხლით გათვალისწინებული ინფორმაციის თავისუფლება, როგორც საფუძველი იმ ქმედე-

ბებისათვის, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის ტექსტსა და არსს, და, რომლებიც, აღიარების შემთხვევაში, ხელს შეუწყობდა კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების განადგურებას.⁵⁵

ჰოლოკასტის,⁵⁶ როგორც საზოგადოებრივი განხილვის საკითხის, უარყოფა, ამავედროულად, უარყოფდა დაცვას მე-10 მუხლის შესაბამისად. საქმეში *D.I. v. Germany* განმცხადებელი, ისტორიკოსი, დაჯარიმებულ იქნა საზოგადოებრივ შეკრებაზე გაკეთებული განცხადებებისათვის, რომლებშიც მან უარყო აუშვითცში გაზის კამერების არსებობა, განაცხადა რა, რომ ხსენებული გაზის კამერები წარმოადგენდა ომამდე აშენებულ სატყუარებს, რისთვისაც გერმანელმა გადასახადის გადამხდელებმა დაახლოებით 16 მილიარდი გერმანული მარკა გადაიხადეს. კომისიამ საჩივარი არსებით განხილვაზე დაუშვებლად მიიჩნია, აღნიშნა რა, რომ განმცხადებლის განცხადებები ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის პრეამბულაში ჩამოყალიბებული მშვიდობისა და სამართლიანობის პრინციპებს და მხარს უჭერდა რასობრივ და რელიგიურ დისკრიმინაციას.⁵⁷

55 *Kühnen v. the Federal Republic of Germany*, 1988 წ.

56 ტერმინი „ჰოლოკასტი“ (*Holocaust*) ნიშნავს „ნაცისტური გერმანიისა და მისი კოლაბორაციონისტების მიერ ევროპელი ებრაელების სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებულ სისტემატურ დევნასა და განადგურებას 1933-1945 წლებში. ძირითადი მსხვერპლი იყო ებრაელი ერი - 6 მილიონი ებრაელი იქნა მოკლული; განადგურებისა თუ დასახიჩრების სამიზნეს აგრეთვე წარმოადგენდნენ ბოშები, ინვალიდები და პოლონელები რასობრივი, ეთნიკური თუ ეროვნული საფუძველების გამო. მილიონობით ჰომოსექსუალისტი, იეჰოვას მოწმე, ომის საბჭოთა ტყვე და პოლიტიკური დისიდენტი დაექვემდებარა საშინელ წამებას და მოკლული იქნა ნაცისტური ტირანიის მიერ“. <http://www.ushmm.org/education/foreducators/guidelines/>.

57 *D.I. v. Germany*, 1996 წ. ანალოგიური გადაწყვეტილებები: *Honsik v. Austria*, 1995 წ. და *Ochensberger v. Austria*, 1994 წ.

მე-10 მუხლი არ იცავს ხმის მიცემის უფლებას. ხმის მიცემის უფლება მიჩნეულია სახელმწიფოთა ვალდებულების შემადგენელ ნაწილად, „ჩაატარონ თავისუფალი არჩევნები გონივრულ ინტერვალებში ფარული კენჭისყრით იმ პირობების შესაბამისად, რომელიც უზრუნველყოფს ხალხის შეხედულების თავისუფალ გამოხატვას საკანონმდებლო ხელისუფლების არჩევისას.“⁵⁸

სტრასბურგის ინსტიტუტებმა არ მიიღეს იდეა, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე გავრცელებულიყო მე-10 მუხლით გათვალისწინებული დაცვა. მაგალითად, *Leander*-ის საქმეში⁵⁹ განმცხადებელმა მოიძია საიდუმლო ინფორმაცია ოფიციალური დოკუმენტაციიდან, რომელიც ეკუთვნოდა მთავრობას. ლინდერს მიაჩნდა, რომ მას უარი ეთქვა სამსახურში მიღებაზე საქმეში არსებული ინფორმაციის გამო და სურდა ამ ინფორმაციის გასაჩივრე-

ბა. სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებელი არ სარგებლობდა მე-10 მუხლის დაცვით.

მაშინ, როდესაც ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა არ ხვდება მე-10 მუხლის დაცვის ქვეშ, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ გარკვეულ გარემოებებში ამ უფლების დაცვა შესაძლებელია კონვენციის სხვა დებულებების შესაბამისად. სასამართლომ მე-8 მუხლის დარღვევა დაადგინა *Gaskin*-ის საქმეში,⁶⁰ რომელშიც განმცხადებელს უარი ეთქვა მის პირად ცხოვრებასთან დაკავშირებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე, კერძოდ, იმ პერიოდში, როდესაც იგი იმყოფებოდა სახელმწიფო მზრუნველობის ქვეშ. სასამართლომ თავისი დასკვნები დაასაბუთა იმ მნიშვნელობით, რასაც ამგვარი ინფორმაცია ანიჭებს განმცხადებლის პირად ცხოვრებას.

თუმცა, სასამართლომ განაცხადა:

“ეს დასკვნა მიღწეულ იქნა რაიმე მოსაზრების გამოხატვის გარეშე იმის თაობაზე, შესაძლებელია თუ არა პირად მონაცემებსა და ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის ზოგადი უფლება გამომდინარეობდეს კონვენციის მე-8 მუხლიდან”.

58 კონვენციის 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლი.

59 *Leander v. Sweden*, 1987 წ.

60 *Gaskin v. the United Kingdom*, 1989 წ.

სხვა შემთხვევაში კომისიამ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ პოზიტიური ქმედებით დაბრკოლება შეუქმნან არსებული ინფორმაციისა და ინფორმაციის ზოგადი წყაროების ხელმისაწვდომობას.⁶¹

გარდა ამისა, ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის № 428 (1970) რეზოლუცია მიუთითებს, რომ უფლება გამოხატვის თავისუფლებაზე „მოიცავს საზოგადოებრივი ინტერესის

მქონე ინფორმაციის მოძიების, მიღების, გამოქვეყნებისა თუ გავრცელების უფლებას“ და, რომ მედიას ეკისრება საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე ზოგადი და სრული ინფორმაციის გავრცელების ვალდებულება. გარდა ამისა, ხელისუფლების ორგანოებმა გონივრულ ფარგლებში ხელმისაწვდომი უნდა გახადონ საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე ინფორმაცია.

61 Z. v. Austria, 1988 წ.

გამოხატვის თავისუფლების უფლების განხორციელების შეზღუდვების სისტემა — მე-2 პუნქტი

მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი

“ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც იგი აკისრებს მას ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ფორმალობებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის”.

„ამ თავისუფლებათა განხორციელება ... შეიძლება დაექვემდებაროს...”

გამოხატვის თავისუფლების ნებისმიერი შეზღუდვა, პირობა ან ჩარევის რაიმე ფორმა შეიძლება მხოლოდ

გამოყენებულ იქნეს ამ თავისუფლების კონკრეტულ განხორციელებაზე. გამოხატვის თავისუფლების უფლების შინაარსი არასდროს უნდა იქნეს ხელყოფილი. ამ თვალსაზრისით მე-17 მუხლში ნათქვამია:

“წინამდებარე კონვენციაში არაფერი შეიძლება განიმარტოს იმგვარად, რომ გულისხმობდეს რომელიმე სახელმწიფოს, ჯგუფის ან პირის უფლებას, მონაწილეობდეს რაიმე საქმიანობაში ან განახორციელოს რაიმე ქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა და

თავისუფლებათა განადგურებას ან ამ უფლებათა და თავისუფლებათა იმ-
აზე მეტად შეზღუდვას, ვიდრე ეს დადგენილია კონვენციით”.

სრულიად აშკარაა, რომ ერთი უფლების შინაარსის შეზღუდვა უთანაბრდება აღნიშნული უფლების განადგურებას.

ამავდროულად, ხელისუფლების ეროვნულ ორგანოებს არ მოეთხოვებათ გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში ჩარევა ყოველთვის, როდესაც ადგილი აქვს მე-2 პუნქტში მითითებულ ერთ-ერთ საფუძველს, რამეთუ ეს მიგვიყვანს ამ უფლების შინაარსის შეზღუდვამდე. ასე მაგალითად, პირის რეპუტაციის ან ღირსების ხელყოფა არ უნდა იქნეს მიჩნეული სისხლის ან სამოქალაქო სამართალწარმოების აღძვრის საფუძველად ყველა შემთხვევაში. ამგვარადვე, საჯარო განცხადება, რაც საფრთხეს უქმნის სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტს, არ უნდა იქნეს დასჯილი ყოველ ჯერზე, როდესაც ასეთ კრიტიკას აქვს ადგილი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საჯარო ხელისუფლებას აქვს მხოლოდ შესაძლებლობა და არა ვალდებულება, მიიღოს და/ან განახორციელოს შეზღუდვითი ან დამსჯელი

ზომები გამოხატვის თავისუფლების უფლების განხორციელებასთან მიმართებაში. განსხვავებული მიდგომა მიგვიყვანდა უფლებების, ღირებულებებისა და ინტერესების იერარქიამდე, რომელშიც გამოხატვის თავისუფლება ბოლო ადგილზე იქნებოდა, მაგალითად, ღირსებისა და პატივის, ზნეობის ან საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის უფლების შემდეგ. გარდა ამისა, ამგვარი იერარქია წინააღმდეგობაში იქნებოდა ყველა საერთაშორისო შეთანხმებასთან, რომელიც ითვალისწინებს უფლებათა თანასწორობას და არ უშვებს ერთი უფლების განხორციელების მუდმივ შეზღუდვებს, რამეთუ ეს გაუთანაბრებოდა ამ უფლების უარყოფას.

„ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც იგი აკისრებს მას ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას...“

მოსაზრება, რომლის თანახმადაც გამოხატვის თავისუფლების განხორციელება, რამდენადაც იგი აკისრებს მას ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას, კონვენციაში არის ერთადერთი და იგი არ მოიძებნება არც ერთ სხვა დებულებაში, რომლებიც არეგულირებს უფლებებსა და თავისუფლებებს. ხსენებული ტექსტი არ ყოფილა ინტერპრეტირებული როგორც ცალკეული პირობა, რომელიც ავტომატურად ზღუდავს გარკვეულ პროფესიულ კატეგორიას მიკუთვნებულ პირთა გამოხატვის თავისუფლებას, რამაც შეიძლება ნამოჭრას „ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის“ საკითხი. სასამართლოს განაჩენები ასახავს განსხვავებულ შეხედულებებს გამოხატვის უფლების განხორციელებისას ზოგიერთი საჯარო

“საქმე ეხებოდა არა მათთვის გამოხატვის თავისუფლების ჩამორთმევას, არამედ მხოლოდ მათი მხრიდან ამ თავისუფლების ბოროტად გამოყენებისათვის დასჯას”.

Hadjianastassiou-ს საქმეში⁶³ ოფიცირი მსჯავრდებულ იქნა საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნებისათვის, რომელიც

რომოსამსახურის „ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობაზე“. გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო პრაქტიკა განვითარდა შედარებით კონსერვატიული მიდგომიდან, რომელიც სახელმწიფოებს აძლევს ფართო უფლებამოსილებას, უფრო ლიბერალურ მიდგომამდე, როდესაც სახელმწიფოები სარგებლობენ ნაკლები დისკრეციით.

მაგალითად, საქმეში *Engel and Others*⁶² ჯარისკაცების მიერ იმ გაზეთების გამოქვეყნებისა და გავრცელების აკრძალვა, რომლებიც აკრიტიკებდა გარკვეულ მაღალი რანგის ოფიცრებს, სასამართლომ ცნო გამართლებულ ჩარევად გამოხატვის თავისუფლებაში; თუმცა სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ

ეხებოდა განსაზღვრულ იარაღსა და შესაბამის ტექნიკურ ცოდნას, და რომელსაც შეეძლო მნიშვნელოვანი ზიანის მი-

62 *Engel and Others v. the Netherlands*, 1976 წ.

63 *Hadjianastassiou v. Greece*, 1992 წ.

ყენება ეროვნული უშიშროებისათვის. სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ, მართალია, მსჯავრდება წარმოადგენდა

ოფიცრის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევას, მაგრამ იგი გამართლებული იყო მე-2 პუნქტის შესაბამისად:

“აუცილებელია, მხედველობაში იქნეს მიღებული სპეციალური პირობები, რომლებიც თან ახლავს სამხედრო ცხოვრებას, და განსაზღვრული „ვალდებულებები“ და „პასუხისმგებლობა“, დამახასიათებელი შეიარაღებული ძალების წევრებისთვის ... განმცხადებელს, როგორც KETA-ს ექსპერიმენტალური სარაკეტო პროგრამის შემუშავებაზე უფლებამოსილ ოფიცერს, ეკისრებოდა ვალდებულება, არ გაემჟღავნებინა პროფესიულ საქმიანობასთან დაკავშირებული მონაცემები”.

Engel and Others-ის საქმეზე განაჩენის მიღებიდან თითქმის ოცი წლის შემდეგ მსგავს საქმეზე სასამართლომ შეიცვალა მოსაზრება და გამოიტანა სრულიად განსხვავებული გადაწყვეტილება. *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs und Gubi*-ის საქმეზე⁶⁴ ხელისუფლებამ აკრძალა სამხედრო მოსამსახურეებს შორის კერძო პერიოდული გამოცემის გა-

ვრცელება, რომელიც აკრიტიკებდა სამხედრო ხელმძღვანელობას. ავსტრიის მთავრობის მტკიცებით, ხსენებული პერიოდული გამოცემა საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის თავდაცვის სისტემასა და ჯარის ეფექტიანობას. სასამართლო არ დაეთანხმა მთავრობის არგუმენტაციას და დაადგინა, რომ პერიოდულ გამოცემაში საკითხების უმრავლესობა

“...წარმოადგენდა საჩივრებს, აყალიბებდა წინადადებებს რეფორმისათვის ან მოუწოდებდა მკითხველებს მიემართათ სააპელაციო სამართალწარმოებისათვის. თუმცა, ხშირად პოლემიკური ტონის მიუხედავად, არ ჩანდა, რომ მათ გადააბიჯეს საზღვრებს, რომლებიც დასაშვებია მოსაზრებათა

64 *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs und Gubi v. Austria*, 1994 წ.

უბრალო განხილვის დასაშვებ კონტექსტში, რაც შეწყნარებულ უნდა იქნეს დემოკრატიული სახელმწიფოს ჯარიში, როგორც ეს უნდა იყოს საზოგადოებაში, რომელსაც ეს ჯარი ემსახურება”.

Rommelfanger-ის საქმეზე⁶⁵ კომისიამ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს ეკისრებათ პოზიტიური ვალდებულება, უზრუნველყონ, რომ საჯარო მოხელის მიერ გამოხატვის თავისუფლების განხორციელება არ დაექვემდებაროს ისეთ შეზღუდვებს, რომლებიც ხელყოფს ამ უფლების არსს. მაშინაც კი, როდესაც არსებობს სპეციალური „ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის“ მქონე საჯარო მოხელეთა კატეგორია, შეზღუდვები, რომლებიც გამოიყენება მათი გამოხატვის უფლებაზე, უნდა იყოს განხილული იმავე კრიტერიუმების შესაბამისად, როგორც შეზღუდვა, რომელიც გამოიყენება სხვათა გამოხატვის თავისუფლებასთან მიმართებაში.

Vogt-ის საქმეში⁶⁶ სასამართლომ დაადგინა, რომ მოთხოვნა, რომელიც საჯარო მოსამსახურეს აკისრებს პოლიტიკური ერთგულების მოვალეობის შესრულებას, წარმოადგენს მე-10 მუხლის დარღვევას. 1987 წელს ქალბატონი ვოგტი გათავისუფლებულ იქნა

სკოლიდან, სადაც იგი დაახლოებით თორმეტი წლის განმავლობაში ასწავლიდა, იმ საფუძვლით, რომ იგი იყო გერმანიის კომუნისტური პარტიის აქტივისტი და, რომ მან უარი განაცხადა ამ პარტიის დატოვებაზე. პოლიტიკური ერთგულების მოვალეობა შემოღებული იყო ვაიმარის რესპუბლიკის გამოცდილების შემდეგ, რაც გამართლებულ იქნა საჯარო მოსამსახურეებისათვის პოლიტიკურ საქმიანობაში მონაწილეობის მიღების აკრძალვის აუცილებლობით კონსტიტუციური დებულებების სანაწილმდეგოდ. ხელმძღვანელობამ დაადგინა, რომ ქალბატონმა ვოგტმა დაარღვია თითოეული საჯარო მოსამსახურისათვის დაკისრებული ვალდებულება, მხარი დაუჭიროს და დაიცვას კონსტიტუციით გათვალისწინებულ თავისუფალ დემოკრატიულ სისტემას, რის გამოც გაათავისუფლეს იგი. სასამართლომ დაადგინა:

65 *Rommelfanger v. the Federal Republic of Germany*, 1989 წ.

66 *Vogt v. Germany*, 1995 წ.

“მართალია, სახელმწიფო უფლებამოსილია, დააკისროს საჯარო მოსამსახურეებს, სტატუსის შესაბამისად, პოლიტიკური ერთგულების მოვალეობა, მათზე, ისევე როგორც სხვა პირებზე, ვრცელდება მე-10 მუხლის დაცვა...”

შემდგომში სასამართლომ განაცხადა, რომ ითვალისწინებდა გერმანიის ისტორიასთან დაკავშირებულ არგუმენტაციას; თუმცა, მხედველობაში მიიღო რა პოლიტიკური ერთგულების მოვალეობის აბსოლუტური ხასიათი, მისი ზოგადი გამოყენება ყველა საჯარო მოსამსახურის მიმართ, პირადი ცხოვრებისა და პროფესიული ფუნქციების სფეროებს შორის განსხვავების არარსებობა, დაადგინა, რომ გერმანიის ხელისუფლებამ დაარღვია როგორც გამოხატვის თავისუფლება, ისე გაერთიანების თავისუფლება.

მოსამართლეთა „ვალდებულებები და პასუხისმგებლობა“ განხილულ იქნა სასამართლოს მიერ *Wille*-ს საქმეში⁶⁷. განმცხადებელმა, მაღალი დონის მოსამართლემ, ლიხტენშტეინის პრინციგან მიიღო წერილი, რომლითაც იგი აკრიტიკებდა განმცხადებელს აკადემიური ლექციის დროს კონსტიტუციურ საკითხზე გაკეთებული განცხადების გამო და აღნიშნავდა, რომ განმცხადებელს არ დანიშნავდა საჯარო თანამდებობაზე ხსენებული განცხადების გამო. თავდაპირველად სასამართლომ განმარტა:

“როდესაც საქმე ეხება ამ კატეგორიის პირთა გამოხატვის თავისუფლების უფლებას, მან უნდა გაითვალისწინოს, რომ მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტში მითითებული „ვალდებულებები და პასუხისმგებლობა“ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რამდენადაც იგულისხმება, რომ სასამართლო ხელისუფლებაში მომუშავე სახელმწიფო მოსამსახურეები შეზღუდული არიან გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში ყველა შემთხვევაში, როდესაც კითხვის ქვეშ სავარაუდოდ დგება სასამართლოს ხელისუფლების ავტორიტეტი და მიუკერძოებლობა”.

67 *Wille v. Liechtenstein*, 1999 წ.

სასამართლომ შემდგომში აღნიშნა, რომ, თუმცა განმცხადებლის მიერ განხილულ კონსტიტუციურ საკითხს ჰქონდა პოლიტიკური ელფერი, მხოლოდ ამ ელემენტს არ უნდა დაებრკოლებინა განმცხადებელი ამ საკითხის შემდგომ განხილვაში. დაადგინა რა მე-10 მუხლის დარღვევა, სასამართლომ აღნიშნა, რომ თავდაპირველად ლიხტენშტეინის მთავრობამ მსგავსი მოსაზრება განავითარა განმცხადებლის შეხედულებასთან დაკავშირებით და, რომ ქვეყანაში ხალხის მნიშვნელოვანი ნაწილი იზიარებდა განმცხადებლის მოსაზრებას, რაც, შესაბამისად, არ წარმოადგენდა არაკეთილგონივრულ წინადადებას.

აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი ეროვნული კანონები ან სხვა ნორმატიული აქტები, რომლებიც აწესებს პოლიტიკური ერთგულების აბსოლუტურ და შეუზღუდავ მოვალეობას ან კონფიდენციალურობის შეზღუდვებს საჯარო მოხელეების ცალკეულ კატეგორიებთან, მაგალითად, სადაზვერვო სამსახურის, ჯარისა და ა.შ. თანამშრომლებთან, ან სასამართლო ხელისუფლების წევრებთან მიმართებაში,

წარმოადგენს მე-10 მუხლის დარღვევას. ამგვარი შეზღუდვები შეიძლება მიღებულ იქნეს წევრ სახელმწიფოებში მხოლოდ მაშინ, როდესაც მათ არ აქვთ საყოველთაო ხასიათი, არამედ შეზღუდულია ინფორმაციის კონკრეტული კატეგორიებით, რომელთა საიდუმლოობის კრიტერიუმები პერიოდულად უნდა იქნეს გადასინჯული. ისინი აგრეთვე გამოიყენება საჯარო მოხელეების სპეციალურ კატეგორიებთან ან მხოლოდ ზოგიერთ ინდივიდუალურ პირთან მიმართებაში, რომლებიც მიეკუთვნებიან ამგვარ კატეგორიას, და არის დროებითი. როდესაც პოლიტიკური ერთგულების ან კონფიდენციალურობის მოვალეობის პრინციპს ასაბუთებენ „ეროვნული უშიშროების“ დაცვის ინტერესით, წევრმა სახელმწიფოებმა ეს უკანასკნელი ცნება უნდა განსაზღვრონ მკაცრი და ვიწრო გაგებით, რათა თავიდან აიცილონ ისეთი ცნებების ჩართვა, რომლებიც ხვდება ეროვნული უშიშროების რეალური სფეროს მიღმა. ამავდროულად, სახელმწიფოებმა უნდა დაამტკიცონ რეალური საფრთხის არსებობა დაცული ინტერესის, მა-

გალითად, ეროვნული უშიშროების ნინაალმდეგ და აგრეთვე მხედველობაში უნდა მიიღონ საზოგადოების ინტერესი, მიენოდოს გარკვეული ინფორმაცია. ყოველივე ხსენებულის უგულებელყოფის შემთხვევაში გამოხატვის თავისუფლების ამგვარ შეზღუდვებს აბსოლუტური ხასიათი ექნება, რაც შეუთავსებელია მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტთან.

„ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის“ მიდგომის ქვეშ სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ გარკვეულ კატეგორიასთან პირის კუთვნილების ფაქტი შეიძლება წარმოადგენდეს საჯარო ხელისუფლების უფლებამოსილების შეზღუდვის და არა გაფართოების საფუძველს, რომ შეიზღუდოს ამ პირის უფლებების განხორციელება. რედაქტორები და ჟურნალისტები ხვდებიან ამ კატეგორიაში. *Observer and Guardian*-ის საქმეში⁶⁸ ეროვნულმა სასამართლოებმა გამოსცეს ბრძანება, რომელიც კრძალავ-

და გარკვეული სტატიების გამოქვეყნებას იმ საფუძველით, რომ ისინი საფრთხეს უქმნიდა ეროვნულ უშიშროებას. სასამართლომ მიუთითა „პრესის ვალდებულებაზე, გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე“ და დაამატა, რომ საზოგადოების უფლება, მიიღოს ამგვარი ინფორმაცია შეესაბამება პრესის ვალდებულებას, გაავრცელოს ამგვარი ინფორმაცია. ამდენად, ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების უფლებისა და ვალდებულების მინიჭებით პრესამ მიიღო უფრო მეტი თავისუფლება, რამაც შეამცირა სახელმწიფოთა მხრიდან ჩარევის შეზღუდვის შესაძლებლობა. სასამართლომ სხვა დროსაც განაცხადა, რომ გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებისას დამახასიათებელი „ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობიდან“ გამომდინარე ჟურნალისტების დაცვა მე-10 მუხლის ქვეშ ექვემდებარება პირობას, რომ

68 *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, 1991 წ.

69 *Fressoz and Roire v. France*, 1999 წ.; *Bergens Tidende and Others v. Norway*, 2000 წ.

“ისინი მოქმედებენ კეთილსინდისიერად, რათა უზრუნველყონ ზუსტი და სანდო ინფორმაციის მიწოდება ჟურნალისტის ეთიკასთან შესაბამისად”.⁶⁹

Sener-ის საქმეში სასამართლომ ფესიონალების „ვალდებულებები და ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მედია პრო-პასუხისმგებლობა“

“იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას კონფლიქტისა და დაძაბულობის ვითარებისას”⁷⁰.

შემდგომში სასამართლომ დაადგინა, რომ

“განსაკუთრებული სიფრთხილეა საჭირო, როდესაც საქმე ეხება ისეთი შეხედულებების გამოქვეყნებას, რომლებიც შეიცავს სახელმწიფოს წინააღმდეგ ძალადობისაკენ ნაქეზებას, რომ მედია არ გადაიქცეს სიძულვილის გამოხატვის გავრცელებისა და ძალადობის ნახალისების იარაღად”.⁷¹

თუმცა, სასამართლომ აგრეთვე ხაზგასმით აღნიშნა:

“ამასთანავე, როდესაც შეუძლებელია მოსაზრებების ამგვარად კლასიფიცირება, ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ ტერიტორიულ მთლიანობაზე, ეროვნული უშიშროების დაცვაზე, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებაზე მითითების გარეშე შეზღუდონ საზოგადოების უფლება, ინფორმირებული იყოს, სისხლის სამართლის კანონის ტვირთის მედიაზე გადატანით”.⁷²

წინამდებარე საქმეში სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებლის — ყოველკვირეული ჟურნალის მესაკუთრისა და რედაქტორის — მიერ გამოქვეყნებული სტატია მკაცრად აკრიტიკებდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურ-

ქეთში ქურთებთან მიმართებაში მთავრობის პოლიტიკასა და უშიშროების ძალების მოქმედებას და, რომ გარკვეული ფრაზებიდან აგრესიული ტონი გამოსჭვიოდა. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ სტატია არ

70 Sener v. Turkey, 2000 წ.

71 იხ. იქვე.

72 იხ. იქვე.

განადიდებდა ძალადობას და არ მოუ-
ნოდებდა შურისძიებისა თუ შეიარა-
ღებული წინააღმდეგობისაკენ. ამდე-
ნად, განმცხადებლის სისხლის სამარ-
თლებრივი მსჯავრდება წარმოადგენ-
და მე-10 მუხლის დარღვევას. გამც-
ხადებელმა არ გადააბიჯა ვალდე-
ბულებებისა და პასუხისმგებლობის
ფარგლებს კონფლიქტებისა და დაძა-
ბულობის ვითარებისას, არამედ მან
საზოგადოებას შესთავაზა გან-
სხვავებული პერსპექტივა სამხრეთ-
აღმოსავლეთ თურქეთში არსებული
სიტუაციის შესახებ, იმისდა მიუხედა-
ვად, თუ რამდენად არასასიამოვნო
შეიძლებოდა ყოფილიყო საზოგადოე-
ბისათვის ხსენებული პერსპექტივა.

„ფორმლობები, პირობები,
შეზღუდვები ან სანქციები“

გამოხატვის თავისუფლების გან-
ხორციელებისას შესაძლო ჩარევების
(ფორმლობები, პირობები, შეზღუდ-
ვები ან სანქციები) დიაპაზონი ძალიან
ფართოა. არ არსებობს წინასწარ
დადგენილი ფარგლები. სასამართლო

თითოეულ კონკრეტულ საქმეზე განი-
ხილავს და იღებს გადაწყვეტილებას,
ადგილი აქვს თუ არა ჩარევას, ითვა-
ლისწინებს რა ეროვნული ხელისუფ-
ლების მიერ გამოყენებული კონკრე-
ტული ზომის შემზღუდველ გავლენას
გამოხატვის თავისუფლების განხორ-
ცილებაზე. ასეთი ჩარევა შეიძლება
იყოს: სისხლის სამართლებრივი მსჯა-
ვრდება⁷³ (ჯარიმა ან თავისუფლების
აღკვეთა), სამოქალაქო ზიანის
ანაზღაურების ვალდებულება,⁷⁴ პუბ-
ლიკაციის აკრძალვა,⁷⁵ გაზეთში პირის
სურათის გამოქვეყნების აკრძალვა,⁷⁶
პუბლიკაციების ან სხვა ნებისმიერ
საშუალებათა კონფისკაცია, რომელთა
მეშვეობითაც ხორციელდება
მოსაზრების გამოხატვა ან ინფორმა-
ციის გადაცემა,⁷⁷ სამაუწყებლო ლიცენ-
ზიის გაცემაზე უარი,⁷⁸ ჟურნალისტიკის
პროფესიის განხორციელების აკრძალ-
ვა, სასამართლოს ან ხელისუფლების
სხვა ორგანოს ბრძანება ჟურნალისტუ-
რი წყაროების გამჟღავნების თაობაზე
და/ან სასჯელის დაკისრება ამის შეუს-
რულებლობის გამო,⁷⁹ სახელმწიფოს
მეთაურის განცხადება, რომ საჯარო
მოხელე არ იქნება დანიშნული საჯარო

73 *Barfod v. Denmark*, 1989 წ.; *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Dalban v. Romania*, 1999 წ.

74 *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 წ.

75 *Sunday Times (No. 2) v. the United Kingdom*, 1991 წ.; *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, 1991 წ.

76 *News Verlags GmbH & CoKG v. Austria*, 2000 წ.

77 *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 წ.; *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 წ.

78 *Autronic AG v. Switzerland*, 1990 წ.

79 *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 წ.

თანამდებობაზე მის მიერ გაკეთებული განცხადების გამო⁸⁰ და ა.შ.

ჩარევის განსხვავებულ ფორმებს შორის სასამართლო ყველაზე საშიშად მიიჩნევს წინასწარ ცენზურას, რამდენადაც იგი აბრკოლებს ინფორმაციისა და მოსაზრებების გადაცემას იმათთვის, ვისაც სურს მათი მიღება. სწორედ ამიტომ, გამოქვეყნებამდე მიღებული ზომები, როგორცაა: ყურნალისტების ლიცენზირება, სტატიის გადახედვა მის გამოქვეყნებამდე

ოფიციალური პირების მიერ ან პუბლიკაციის აკრძალვა სასამართლოს მხრიდან ძალიან მკაცრ კონტროლს ექვემდებარება. თუნდაც ამგვარი შეზღუდვები დროებითი იყოს, მათ თანმიმდევრულად შეუძლიათ ინფორმაციის ღირებულების შემცირება. განიხილა რამდენიმე რიგი საქმეები, რომლებიც ეხებოდა სტატიების გაზეთში გამოქვეყნების აკრძალვას, სასამართლომ დაადგინა:

“კონვენციის მე-10 მუხლი სიტყვიერად არ კრძალავს პუბლიკაციაზე წინასწარი შეზღუდვების დანერგვას, როგორც ასეთს. ... თუმცა, წინასწარი შეზღუდვებისათვის დამახასიათებელი საფრთხე იმდენად სერიოზულია, რომ ისინი ითხოვს ყველაზე უფრო ზედმინევით შესწავლას სასამართლოს მხრიდან. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როდესაც საქმე პრესას ეხება, რადგანაც ინფორმაცია მალეფუჭებადი საქონელია და მისი გამოქვეყნების თუნდაც მცირე ხნით შეყოვნებას შეუძლია ხელყოს მისი ღირებულება და მისდამი ინტერესი”.

გამოქვეყნებაზე წინასწარი ნებართვა, რაც დიქტატურისათვის არის დამახასიათებელი, არასდროს ყოფილა დასაშვები დემოკრატიულ საზოგადოებებში. იგი ზოგადად შეუთავსებელია მე-10 მუხლთან.

პერიოდული გამოცემის სათაურის რეგისტრაციაზე უარი გამოქვეყნებამდე ცენზურის განსხვავებული ფორმაა. როგორც სასამართლომ განაცხადა, ამგვარი ზომა „უთანაბრდება გამოქვეყნებაზე უარს“. Gaweda-ს

80 Wille v. Liechtenstein, 1999 5.

საქმეში განმცხადებელს შიდა სასამართლოებმა უარი უთხრეს ორი პერიოდული გამოცემის რეგისტრაციაზე იმ საფუძველით, რომ მათი სათაურები „წინააღმდეგობაში იქნებოდა სინამდვილესთან“. სასამართლომ დაადგინა

მე-10 მუხლის დარღვევა იმ მოტივით, რომ პერიოდული გამოცემების რეგისტრაციის მარეგულირებელი კანონმდებლობა არ იყო საკმარისად ნათელი და განჭვრეტადი. ამ კონტექსტში სასამართლომ დაადგინა:

“შესაბამისი კანონმდებლობა ზუსტად უნდა მიუთითებდეს იმ გარემოებებზე, როდესაც დაშვებულია ამგვარი შეზღუდვები და, *a fortiori*, როდესაც შეზღუდვის შედეგები, როგორც ამას ადგილი აქვს წინამდებარე საქმეში, აბრკოლებს მთლიანად პერიოდიკის გამოცემას. ეს განპირობებულია იმ პოტენციური საფრთხის გამო, რასაც ასეთი წინასწარი შეზღუდვები, მათი ხასიათიდან გამომდინარე, უქმნის მე-10 მუხლით გარანტირებულ გამოხატვის თავისუფლებას”.⁸¹

გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის მრავალ ფორმას შორის, რომლებიც უშუალოდ მოჰყვება ამ უფლების განხორციელებას, სისხლის სამართლებრივი მსჯავრდება და სასჯელი სავარაუდოდ ყველაზე უფრო საშიშია ამ თავისუფლებისათვის. *Castells*-ის საქმეში განმცხადებელს (საპარლამენტო ოპოზიციის წევრს) შეეფარდა

თავისუფლების აღკვეთა ესპანეთის მთავრობის შეურაცხყოფისათვის, რომელსაც მან გაზეთის საშუალებით დასდო ბრალი „კრიმინალურ ქმედებებსა“ და თავშესაფრის მიცემაში იმ პირებისათვის, რომლებმაც ჩაიდინეს დანაშაულები ბასკი ხალხის წინააღმდეგ. ამ ფაქტების საფუძველზე სასამართლომ დაადგინა:

“მთავრობის დომინანტური პოზიცია ავალდებულებს მას, თავი შეიკავოს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისაგან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც არსებობს მედიის მხრიდან გაუმართლებელ თავდასხმებსა და კრიტიკაზე რეაგირების სხვა საშუალებები”.⁸²

81 *Gaweda v. Poland*, 2002 წ.

82 *Castells v. Spain*, 1992 წ.

Okçuođlu-ს საქმეში, რომელშიც „სეპარატისტული პროპაგანდისტის“ განმცხადებელს შეეფარდა 1 წლითა და

8 თვით თავისუფლების აღკვეთა ჯარიმასთან ერთად, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს

“განპირობებული იყო განმცხადებლისათვის დაკისრებული სასჯელის სიმკაცრითა ... და მისი მსჯავრდების უზრუნველსაყოფად პროკურატურის მიზანმიმართული ძალისხმევით”.

შემდგომში სასამართლომ განმარტა, რომ

“ჩარევის პროპორციულობის შეფასებისას აგრეთვე მხედველობაში მისაღები ფაქტორებია დაკისრებული სასჯელის ხასიათი და სიმკაცრე”,

და დაადგინა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება და გასამართლება ეწინააღმდეგებოდა მე-10 მუხლს.⁸³

მაშინაც კი, როდესაც სისხლის სამართლებრივი სასჯელი შედარებით პატარა ჯარიმას წარმოადგენს, სასამართლო სანინააღმდეგო პოზიციას

გამოხატავს ამგვარ სასჯელთან მიმართებაში, რამდენადაც მას შეუძლია ფარული ცენზურის როლის შესრულება. მთელ რიგ საქმეებში, რომლებშიც ყურნალისტებს დაეკისრათ ჯარიმა, სასამართლომ განმარტა:

“...თუმცა ავტორისათვის დაკისრებულ სასჯელს, მკაცრად რომ ვთქვათ, არ შეუძლია მისთვის გამოხატვის განხორციელებაში ხელის შეშლა, მიუხედავად ამისა, იგი რამდენადმე უთანაბრდება ცენზურას, რასაც შეუძლია ამგვარი კრიტიკის გამოხატვის სურვილი ჩაუხშოს მას მომავალში [...]. პოლიტიკური განხილვების კონტექსტში ამგვარმა სასჯელმა შესაძლებელია ხელი შეუშალოს ყურნალისტებს, წვლილი შეიტანონ იმ საკითხების საჯარო განხილვებში, რომლებიც ეხება საზოგადოების ცხოვრებას. ამასთანავე, ამგვარ სანქციას შეუძლია დააბრკოლოს პრესა, შეასრულოს ინფორმაციის გავრცელებისა და საზოგადოებრივი დარაჯის ფუნქციები”.⁸⁴

83 Okçuođlu v. Turkey, 1999 წ.

84 Lingens v. Austria, 1986 წ.; Barthold v. the Federal Republic of Germany, 1985 წ.

გარდა ამისა, ჯარიმა და სასამართლო პროცესის ხარჯები შეიძლება წარმოადგენდეს გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევას, როდესაც მათი ოდენობა წამოჭრის იმ პირის ფინანსური გადარჩენის საკითხს, რომელსაც ეკისრება თანხის გადახდა.⁸⁵

სხვა პირების ღირსებისა და პატივისათვის მიყენებული სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურება შეიძლება წარმოადგენდეს გამოხატვის თავისუფლებაში განსაკუთრებულ ჩარევას, მიუხედავად სისხლის სამართლებრივი მსჯავრდებისა. *Tolstoy Miloslavsky*-ს საქმე-

ში ეროვნულმა სასამართლოებმა (რომლებიც ეფუძნებოდნენ ნაფიც მსაჯულთა სისტემას) დაადგინეს, რომ განმცხადებელმა დაწერა ცილისმწამებლური სტატია, რის გამოც მას (სტატიის გამვრცელებელთან ერთად) მოეთხოვა დაზარალებულისთვის სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურება 1,500,000 ფუნტი სტერლინგის ოდენობით.⁸⁶ დაადგინა რა, რომ სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურება თავისთავად წარმოადგენდა მე-10 მუხლის დარღვევას, ევროპულმა სასამართლომ განმარტა:

“...ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ნაფიც მსაჯულებს შეუზღუდავად შეეძლოთ ნებისმიერი ოდენობის თანხის დაკისრება, რომელიც მათ შესატყვისად მიიჩნიეს, რამდენადაც, კონვენციის მიხედვით, ცილისწამებისათვის ზიანის ანაზღაურება უნდა მიუთითებდეს რეპუტაციისთვის მიყენებულ ზიანთან გონივრული დამოკიდებულების პროპორციულობაზე. ნაფიცი მსაჯულები მიზნად ისახავდნენ არა განმცხადებლის დასჯას, არამედ მხოლოდ მისთვის იმ თანხის დაკისრებას, რომელიც ანაზღაურებდა ლორდ ალდინგტონისთვის [დაზარალებულისათვის] მიყენებულ არამატერიალურ ზიანს”.

გარდა ამისა, სასამართლომ დაადგინა:

“სასამართლო კონტროლის სფერო ... განმცხადებლის საქმის წარმოების დროს არ ითვალისწინებდა ადეკვატური და ეფექტიანი დაცვის მექანიზმებს არაპროპორციულად დიდი საკომპენსაციო თანხის წინააღმდეგ”.

85 *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, 1992 წ.

86 *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*, 1995 წ.

შესაბამისად,

“განმცხადებლის საქმეში საკომპენსაციო თანხის ოდენობის, აგრეთვე საქმის განხილვის დროს არაპროპორციულად დიდი საკომპენსაციო თანხის წინააღმდეგ ადეკვატური და ეფექტიანი დაცვის მექანიზმების არარსებობის მხედველობაში მიღებით, სასამართლომ დაადგინა რომ ადგილი ჰქონდა განმცხადებლის უფლების დარღვევას კონვენციის მე-10 მუხლის თვალსაზრისით”.

ჩარევის სხვა შესაძლო ფორმას წარმოადგენს იმ საშუალებათა კონფისკაცია ან ამოღება, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელება. დროს, თუ ამგვარი ზომები როდის არის ნაბრძანები ან განხორციელებული — გავრცელებამდე თუ გავრცელების შემდგომ — არა აქვს მნიშვნელობა. ამგვარად, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ იმ ნახატების დროებითი კონფისკაცია, რომლებიც ეროვნული სასამართლოების მიერ უხამსად იქნა მიჩნეული, წარმოადგენდა მხატვრის გამომხატვის თავისუფლებაში ჩარევას.⁸⁷ ამავდროულად, ფილმის ამოღება, რომელიც, შიდა ხელისუფლების აზრით, შეიცავდა გარკვეულ უხამს სცენებს, სასამართლომ ჩათვალა გამომხატვის თავისუფლებაში ჩარევად.⁸⁸ სასამართლო ანალოგიურად მიუდგა იმ წიგნების ამოღების საკითხს, რომლებიც

ჩაითვალა, რომ შეიცავდა გარკვეულ უხამს ფრაგმენტებს.⁸⁹

სასამართლო გამომხატვის თავისუფლებაში ჩარევად მიიჩნევს რეკლამის აკრძალვას კონკრეტული გარემოებების დროს. *Barthold*-ის საქმეში განმცხადებელი, ქირურგი ვეტერინარი, იყო უკანასკნელი იმედი ავადმყოფი კატის მეპატრონეებისათვის, რადგან ის აღმოჩნდა ერთადერთი სპეციალისტი ჰამბურგში, რომელიც უზრუნველყოფდა გადაუდებელ დახმარებას. მან მისცა ინტერვიუ ჟურნალისტს, რომელმაც შემდგომში დაწერა სტატია გადაუდებელი დახმარების ვეტერინარული ცენტრების ნაკლებობის შესახებ, რაც უარყოფით გავლენას ახდენდა ცხოველებზე მოცემულ რეგიონში. ბართოლდის კოლეგა ვეტერინარებმა, „არაკეთილსინდისიერი შეჯიბრებითობის შესახებ“ კანონის შესაბამისად, მის

87 *Müller v. Switzerland*, 1986 წ.

88 *Otto-Preminger Institut v. Austria*, 1994 წ.

89 *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 წ.

წინააღმდეგ შეიტანეს სარჩელი, რომელშიც მას ბრალს დებდნენ თვითრეკლამასა და შემწყნარებლურ დამოკიდებულებაში თავისი საქმიანობის რეკლამირებასთან მიმართებაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს საქმე

უფრო მეტად წარმოადგენდა საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხს, ვიდრე კომერციულ რეკლამას და განმცხადებლის მსჯავრდება მიიჩნია არამართლზომიერად:

“[ბართოლდის მსჯავრდებაში] შეიძლება საფრთხე შეუქმნას თავისუფალი პროფესიის წევრებს, წვლილი შეიტანონ საზოგადოებრივ განხილვებში ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც გავლენას ახდენს საზოგადოებაზე, თუნდაც არსებობდეს მხოლოდ მცირე შესაძლებლობა, რომ მათი გამოხატვა აღქმულ იქნება გარკვეულწილად სარეკლამო ეფექტის მქონედ. ამასთანავე, ასეთი კრიტიკიუმის გამოყენებას შეუძლია დააბრკოლოს პრესა ინფორმაციის გავრცელებისა და საზოგადოებრივი დარაჯის ფუნქციების შესრულებაში”.⁹⁰

ცალსახაა, რომ საგაზეთო სტატია შეიძლება გაუთანაბრდეს რეკლამას. სტატია, რომელიც ეხება საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სფეროს, უფრო მეტად განიხილება კომერციულ გამოხატვად. მაგალითად, *Casado Coca*-ს საქმეში ადვოკატის მიერ სარეკლამო მასალების გავრცელება, რასაც შედეგად მოჰყვა მის წინააღმდეგ დისციპლინარული სამართალწარმოების აღძვრა, სასამართლომ კომერციულ გამოხატვად მიიჩნია.⁹¹ კომერ-

ციული გამოხატვა, თუმცა დაცულია მე-10 მუხლით, გამოხატვის სხვა ფორმებისაგან განსხვავებით, ექვემდებარება კონტროლის განსხვავებულ სტანდარტებს. მაგალითად, *Markt Intern*-ის საქმეში⁹² სასამართლომ მიიღო ბრძანება კომერციული ჟურნალის წინააღმდეგ, რომელსაც აუკრძალა ინფორმაციის გამოქვეყნება თავის ბაზარზე მოქმედი საწარმოს შესახებ. მიიჩნია რა, რომ ეს იყო კომერციული გამოხატვის განხორციელებაში ჩარე-

90 *Barthold v. Germany*, 1985 წ.

91 *Casado Coca v. Spain*, 1994 წ.

92 *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. the Federal Republic of Germany*, 1989 წ.

ვა, სასამართლომ ხელისუფლების ორგანოებს უფრო ფართო შეფასების ზღვარი მისცა და დაადგინა, რომ აკრ-

ძალვა შეესაბამებოდა მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნებს:

"...მთელ რიგ განსაკუთრებულ გარემოებებში შეიძლება აკრძალულ იქნეს იმ სტატიების გამოქვეყნებაც კი, რომლებიც აღწერს უტყუარ ფაქტებს და ასახავს რეალურ მოვლენებს: ამის მაგალითია სხვათა პირადი ცხოვრების პატივისცემის ან გარკვეული კომერციული ინფორმაციის საიდუმლოების დაცვის ვალდებულება".

თუმცაღა, ზოგიერთმა მოსამართლემ ჩამოაყალიბა განსხვავებული აზრი, რომელშიც აღნიშნა, რომ არ არ-

სებობდა საფუძველი სახელმწიფოს შეფასების ზღვრის გაფართოებისათვის:

"კუბლიკაციების ცენზურა ან აკრძალვა მისაღები შეიძლება იყოს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში [...] ეს განსაკუთრებით ეხება კომერციულ რეკლამას ან ეკონომიკური თუ კომერციული პოლიტიკის საკითხებს [...] დომინანტური პოზიციებისაგან მომხმარებელთა ინტერესების დაცვა დამოკიდებულია კრიტიკის, თუნდაც ყველაზე მკაცრის, გამოქვეყნების თავისუფლებაზე [...]".⁹³

მე-2 პუნქტის საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებისაგან დამოუკიდებლად, კომერციული გამოხატვა დაცულია მე-10 მუხლის შესაბამისად და, ამდენად, მისი აკრძალვა

ან სანქცირება წარმოადგენს გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევას.

ბრძანება ჟურნალისტური წყაროსა და დოკუმენტაციის გამჟღავნების შესახებ, ისევე როგორც ამის შეუსრულებ-

93 მოსამართლე პეტიტის განსხვავებული აზრი.

ბლობისათვის დაკისრებული სასჯელი, სასამართლოს მიერ განიხილება გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევად. *Goodwin*-ის საქმეში სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამგვარი ზომები ცალსახად წარმოადგენდა პრესის თავისუფლებაში ჩარევას და საქმე გადაწყვიტა ჟურნალისტიკის სასარგებლოდ.⁹⁴

პრესის თავისუფლებაში ჩარევის სხვა ფორმას წარმოადგენს გაზეთის ან

სამაუწყებლო შენობის ჩხრეკა. ამგვარი ჩხრეკა, მიუხედავად იმისა, გამართლებულია თუ არა სასამართლოს ორდერით, საფრთხეს უქმნის არამარტო ჟურნალისტიკური წყაროების კონფიდენციალურობას, არამედ რისკის ქვეშ აყენებს მთელ მედიას და იგი მოქმედებს როგორც ცენზურა ყველა ჟურნალისტიკისათვის ქვეყანაში.

სამი მოთხოვნა, რომლებსაც უნდა აკმაყოფილებდეს კანონიერი ჩარევა გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში

მე-2 პუნქტის შესაბამისად, ნებისმიერი ხელშემკვრელი მხარის შიდა ხელისუფლებას შეუძლია ჩაერიოს გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში, როდესაც შესრულებულია სამი ერთობლივი პირობა:

- ▶ ჩარევა (რაც ნიშნავს „ფორმალურებს“, „პირობებს“, „შეზღუდვებს“ ან „სანქციებს“) გათვალისწინებული უნდა იყოს კანონით;
- ▶ ჩარევა მიზნად უნდა ისახავდეს ერთი ან მეტი შემდეგი ინტერე-

სის ან ღირებულების: ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვას; უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებას; ჯანმრთელობის ან ზნეობის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვას; საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილებასა და სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებას;

94 *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 წ.

► ჩარევა აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში. მე-10 მუხლის ძირითადი როლი ყველა ადამიანის გამოხატვის თავისუფლების დაცვაა. ამდენად, სასამართ-

ლომ შეიმუშავა მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებული შესაძლო შეზღუდვების მკაცრი იმპლემენტაციის წესები. *Sunday Times*-ის საქმეში⁹⁵ სასამართლომ დაადგინა:

*“მკაცრი ინტერპრეტაცია ნიშნავს, რომ სხვა არც ერთი კრიტერიუმი, *clausula*-ში გათვალისწინებულის გარდა, არ შეიძლება წარმოადგენდეს რაიმე შეზღუდვის საფუძველს. თავის მხრივ, ეს კრიტერიუმები გაგებულნი უნდა იყოს იმგვარად, რომ ფორმულირება არ გავრცელდეს მისი ჩვეულებრივი მნიშვნელობის მიღმა. გამონაკლისი პირობების შემთხვევაში ... მკაცრი ინტერპრეტაციის პრინციპი ანყდება გარკვეულ სიძნელეებს ამ *clausula*-ს ფართო მნიშვნელობის გამო. მიუხედავად ამისა, იგი ხელისუფლებას მაინც უნესებს მთელ რიგ მკაფიოდ განსაზღვრულ ვალდებულებებს...”*

არსებითად, სასამართლომ დაანუსამართლებრივი სტანდარტი, რომ ნებისმიერ ზღვარზე მყოფ საქმეში უპირატესობა უნდა მიეცეს პირის თავისუფლებას და არა სახელმწიფოს მიერ უფრო მნიშვნელოვანი ინტერესების მტკიცებას.⁹⁶

სახელმწიფოს ჩარევა კანონიერად ჩაითვლება, თუ სასამართლო დაადგენს, რომ სამივე მოთხოვნა შესრულებულია. მტკიცების ტვირთი სამივე მოთხოვნის შესრულების შესახებ ეკისრება სახელმწიფოს. სასა-

მართლო განიხილავს სამივე პირობას ზემოხსენებული რიგითობის მიხედვით. სასამართლო, დაადგენს რა, რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო სამიდან ერთ-ერთი მოთხოვნის შესრულება მაინც, აღარ განაგრძობს საქმის განხილვას და იღებს გადაწყვეტილებას, რომ შესაბამისი ჩარევა იყო გაუმართლებელი, და, შესაბამისად, ადგილი აქვს გამოხატვის თავისუფლების დარღვევას.

95 *Sunday Times v. the United Kingdom*, 1979 წ.

96 ა. რუეპლინსკი, „სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის შესახებ შეხედულებების გამოხატვასა თუ ინფორმაციის გავრცელებაზე არსებული შეზღუდვები“, ბუდაპეშტი, 1997 წ., ევროპის საბჭოს მონიტორინგი (97 წ.) 3.

„სახელმწიფოს ჩარევაში“ იგულისხმება ჩარევის ნებისმიერი ფორმა, რომელსაც ახორცილებს ხელისუფლების ნებისმიერი ორგანო, რომელიც აღჭურვილია სახელმწიფო უფლებამოსილებითა და მოვალეობებით, ან რომელიც იმყოფება ისეთ სახელმწიფო სამსახურში, როგორიცაა: სასამართლოები, პროკურატურა, პოლიცია, ნებისმიერი სამართალდამცავი ორგანოები, სადაზვერვო სამსახური, ცენტრალური ან ადგილობრივი საბჭოები, სამთავრობო დაწესებულებები, საჯარისო დანაყოფები, სახელმწიფო პროფესიული სტრუქტურები. ზემოხსენებული ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი. იგი მიზნად ისახავს მხოლოდ ნარმოადგინოს ეროვნული ხელისუფლების ის ორგანოები, რომელთა ქმედებებს შეუძლიათ შეზღუდონ გამობატვის თავისუფლება. სასამართლოსათვის არა აქვს მნიშვნელობა, კონკრეტულად ხელისუფლების რომელი ორგანო ჩაერევა ამ უფლების განხორციელებაში; ყველა საქმეში, რომლებსაც სტრასბურგის სასამართლო განიხილავს, მოპასუხე მხარედ გამოდის ცენტრალური ხელისუფლება.

ეროვნულმა სასამართლოებმა

უნდა დაიცვან სამივე მოთხოვნა, როდესაც განიხილავენ და გადაწყვეტენ გამობატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებულ საქმეებს. კონვენციის სისტემის ძირითადი მიზანია, შიდა სასამართლოებმა ცხოვრებაში გაატარონ კონვენციის ტექსტი იმ სახით, როგორც ეს განვითარებულია სტრასბურგის სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკით. ევროპის სასამართლო არის მხოლოდ მიმართვის უკანასკნელი საშუალება. სწორედ ამიტომ, ეროვნული სასამართლოები წარმოადგენენ პირველ და უმნიშვნელოვანეს ინსტანციას, რომლებიც უზრუნველყოფენ გამობატვის თავისუფლების თავისუფალ განხორციელებას და ამონებენ, რომ საბოლოო შეზღუდვები აკმაყოფილებდეს მე-2 პუნქტში ჩამოყალიბებულ მოთხოვნებს, როგორც ეს განმარტებული და განვითარებული აქვს სასამართლოს.

„ამ თავისუფლებათა განხორციელება ... შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ... შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით“

ამ მოთხოვნის მიხედვით, გამოხატვის თავისუფლებაში ნებისმიერი ჩარევა უნდა ეფუძნებოდეს ეროვნულ კანონმდებლობას. როგორც წესი, ეს ნიშნავს პარლამენტის მიერ მიღებულ და გამოქვეყნებულ დანერგულ კანონს. სწორედ ეროვნულმა პარლამენტმა უნდა გადაწყვიტოს, შესაძლებელია თუ არა ამგვარი შეზღუდვა. მაგალითად, საქმეში, რომელიც ეხება ცილისწამებისათვის ჟურნალისტიკის მსჯავრდებას, ეს დანაშაული გათვალისწინებული უნდა იყოს ეროვნული კანონმდებლობით. როდესაც მიღებულია ბრძანება ან ხორციელდება პუბლიკაციის აკრძალვა და გამოხატვის გავრცელების საშუალებათა, მაგალითად, ნიგნების, გაზეთების ან კამერების ამოღება, ამგვარი ზომები უნდა ეფუძნებოდეს ეროვნულ სამართლებრივ დებულებებს. ამავე დროს, როდესაც ადგილი აქვს გაზეთის რედაქციის ჩხრეკას ან სამაუწყებლო სადგურის გაუქმებასა თუ დახურვას, ამგვარი ზომები გათვალისწინებული უნდა იყოს ეროვნული კანონმდებლობის სამართლებრივი დებულებებით.

სასამართლომ მხოლოდ რამდენიმე

საქმეში დაუშვა, რომ საერთო სამართლის ნორმები ან საერთაშორისო სამართლის პრინციპები წარმოადგენდა გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის სამართლებრივ საფუძველს. მაგალითად, *Sunday Times*-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა, რომ ბრიტანეთის საერთო სამართლის ნორმები სასამართლოს შეურაცხყოფის შესახებ საკმარისად ზუსტი იყო იმისათვის, რომ მასზე გავრცელებულიყო მოთხოვნა — „გათვალისწინებულია კანონით“.⁹⁷ აგრეთვე *Groppera Radio AG and Others*-ისა⁹⁸ და *Autronic*-ის⁹⁹ საქმეებში სასამართლომ, ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილების მიზნით, სახელმწიფოს ნება მისცა, დაყრდნობოდა საჯარო საერთაშორისო სამართლის იმ ნორმებს, რომლებიც ქვეყნის შიგნით გამოიყენებოდა. მართალია, არ შეიძლება გამოირიცხოს, რომ საერთო ან ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს შეუძლია შეზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება, ეს მხოლოდ იშვიათი გამონაკლისია. გამოხატვის თავისუფლება ისეთი მნიშვნელოვანი ღირებულებაა, რომ მისი შეზღუდვა ყოველთვის უნდა შეესაბამებოდეს

97 თუმცაღა, ევროპული სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანის შემდგომ ამ სფეროში მიღებულ იქნა ფორმალური კანონმდებლობა.

98 *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*, 1990 წ.

99 *Autronic AG v. Switzerland*, 1990 წ.

დემოკრატიულ კანონიერებას, რაც მხოლოდ საპარლამენტო განხილვებისა და ხმის მიცემის პროცედურის გზით მიიღწევა.

ეს მოთხოვნა აგრეთვე მიუთითებს კანონმდებლობის ხარისხზეც, თუნ-

დაც იგი პარლამენტის მიერ იყოს მიღებული. სასამართლომ არაერთგზის განაცხადა, რომ კანონი უნდა იყოს საჯარო, ხელმისაწვდომი და განჭვრეტადი. როგორც მან განაცხადა *Sunday Times*-ის საქმეში,¹⁰⁰

“კანონი, პირველ რიგში, უნდა იყოს ადეკვატურად ხელმისაწვდომი: მოქალაქეს უნდა შეეძლოს იმის აღქმა, რომ იგი [კანონი] არის ადეკვატური იმ სამართლებრივი ნორმების პირობებში, რომლებიც მოცემულ საქმეზე გამოიყენება. მეორე რიგში, ნორმა არ შეიძლება ჩაითვალოს „კანონად“, თუ იგი არ არის ჩამოყალიბებული საკმარისი სიზუსტით, რაც მოქალაქეს თავისი ქცევის რეგულირების შესაძლებლობას მისცემს: მას უნდა შეეძლოს, საჭიროების შემთხვევაში შესაბამისი კონსულტაციით, განჭვრიტოს, მოცემულ გარემოებებში გონივრული ხარისხით, ის შედეგები, რომლებიც შეიძლება განაპირობოს მისმა ქმედებამ. არ არის აუცილებელი, რომ ეს შედეგები იყოს განჭვრეტადი აბსოლუტური სიცხადით: გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ეს მიუღწევადია. უფრო მეტიც, როდესაც სიცხადე უკიდურესად სასურველია, მას შეუძლია განაპირობოს მეტისმეტი არაელასტიურობა, ხოლო კანონს უნდა შეეძლოს ფეხი აუნყოს გარემოებათა ცვლილებებს. შესაბამისად, ბევრი კანონი უდავოდ ისეთი ტერმინებით არის ჩამოყალიბებული, რომლებიც მეტ-ნაკლებად ბუნდოვანია და, რომელთა განმარტება და გამოყენება პრაქტიკის საკითხია”.

თუმცა *Sunday Times*-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა, რომ საერთო სამართლის პრეცედენტული ნორმები

აკმაყოფილებს „კანონის“ მოთხოვნებს, მხედველობაში მიიღო რა აგრეთვე იურიდიული კონსულტაცია,

100 *Sunday Times v. the United Kingdom*, 1979 6.

რომელიც მიიღო განმცხადებელმა გაზეთმა, *Rotaru*-ს საქმეში¹⁰¹ სასა-

მართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული კანონი არ იყო „კანონი“, რადგან ის

“არ იყო ჩამოყალიბებული საკმარისი სიზუსტით, რაც მოქალაქეს, საჭიროების შემთხვევაში შესაბამისი კონსულტაციით, თავისი ქცევის რეგულირების შესაძლებლობას მისცემდა,”

Petra-ს საქმეში¹⁰² სასამართლომ გადანყვიტა, რომ

“შიდა სამართლებრივი დებულებები, რომლებიც გამოიყენება პატიმართა მიმონერის ზედამხედველობისათვის ... ხელისუფლების ეროვნულ ორგანოებს აძლევს მეტი სმეტად დიდ თავისუფლებას”

და, რომ ნორმების კონფიდენციალური შესრულება

“არ აკმაყოფილებს ხელმისაწვდომობის მოთხოვნას... და, რომ რუმინეთის კანონმდებლობა არ მიუთითებდა გონივრული სიცხადით საჯარო ხელისუფლებისათვის მინიჭებული დისკრეციის განხორციელების მოცულობასა და ხასიათს”.

თუმცა *Rotaru*-სა და *Petra*-ს საქმეებზე გამოტანილი განაჩენებით განხილულ და დადგენილ იქნა მე-8 მუხლის (პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლება) დარღვევები, სასამართლომ იგივე კრიტერიუმები მიიღო მხედველობაში გამოხატვის თავისუფლების შესახებ ეროვნული კანონმდებლობის შეფასებისას.

მე-10 მუხლთან დაკავშირებული ყველაზე ახალი და მნიშვნელოვანი

საქმე კანონის ხარისხის შესახებ არის *Gaweda v. Poland*, რომელშიც სასამართლოებმა უარი უთხრეს განმცხადებელს ორი პერიოდული გამოცემის რეგისტრაციაზე იმ მოტივით, რომ მათი სათაურები: სოციალური და პოლიტიკური ყოველთვიური ჟურნალი — ევროპული მორალის ტრიბუნა და გერმანია — პოლონეთის ათასწლოვანი მტერი — ეწინააღმდეგებოდა სინამ-

101 *Rotaru v. Romania*, 2000 წ.

102 *Petra v. Romania*, 1998 წ.

დვილეს. პირველ პერიოდულ გამოცემასთან დაკავშირებით ეროვნულმა სასამართლოებმა უარი უთხრეს რე-გისტრაციაზე, რადგან მიიჩნიეს, რომ შეთავაზებული სათაური „შეიცავდა მოსაზრებას, რომ ევროპული დანესებულება შეიქმნა ქეთიში, რაც არ შეესაბამებოდა სინამდვილეს“. მეორე გაზეთის რეგისტრაციაზე უარი ეთქვათ

იმ არგუმენტით, რომ სათაური „წინააღმდეგობაში იქნებოდა სინამდვილესთან იმის გამო, რომ არამართლზომიერად იყო კონცენტრირებული პოლონეთი-გერმანიის ურთიერთობის უარყოფით ასპექტებზე და, ამგვარად, წარმოადგენდა ფაქტების გაუნონასწორებელ ასახვას“. სასამართლომ აღნიშნა, რომ შიდა სასამართლოებმა

“ცნებიდან — „წინააღმდეგებოდა სინამდვილეს“ — გამოიტანეს დასკვნა... რეგისტრაციაზე უარის თქმის უფლებამოსილების შესახებ, რამეთუ მათ მიიჩნიეს, რომ სათაური არ აკმაყოფილებდა სიმართლის ტესტს, ე.ი. პერიოდული გამოცემების შეთავაზებული სათაურები არსებითად არასწორსურათს ასახავდა”.

მოთხოვნა, რომ გაზეთის სათაური უნდა შეიცავდეს სწორ ინფორმაციას,

“პირველ რიგში, არამართლზომიერი არის პრესის თავისუფლების თვალსაზრისიდან გამომდინარე. პერიოდული გამოცემის სათაური არ არის განცხადება, როგორც ასეთი, რამდენადაც მის ფუნქციას არსებითად წარმოადგენს მოცემული პერიოდული გამოცემის იდენტიფიცირება პრესის ბაზარზე მისი ახლანდელი და პოტენციური მკითხველებისათვის. მეორე რიგში, ამგვარი ინტერპრეტაცია მოითხოვს საკანონმდებლო დებულებას, რომელიც აშკარად ანიჭებს სასამართლოებს ამის უფლებამოსილებას. მოკლედ რომ ითქვას, სასამართლოების ინტერპრეტაციას მივყავართ ახალ კრიტერიუმებამდე, რომელთა განჭვრეტა შეუძლებელია იმ ტექსტის საფუძველზე, რომელიც აკონკრეტებს სიტუაციას, როდესაც შეიძლება უარი ეთქვათ სათაურის რეგისტრაციაზე”.

შემდგომში სასამართლომ დაადასტურა, რომ რეგისტრაციის სასამართლო ხასიათი არის პრესის თავისუფლების დაცვის ღირებული მექანიზმი, მაგრამ განმარტა, რომ სასამართლოების გადანყვეტილებები აგრეთვე უნდა შეესაბამებოდეს მე-10 მუხლის პრინციპებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონი, რომელიც სასამართლოებს რეგისტრაციაზე უარის თქმის უფლებამოსილებას აძლევდა, *inter alia*, თუ რეგისტრაცია „წინააღმდეგობაში იქნებო-

და სინამდვილესთან“, „არ იყო ჩამოყალიბებული საკმარისი სიზუსტით, რაც განმცხადებელს თავისი ქცევის რეგულირების შესაძლებლობას მისცემდა“.¹⁰³

სასამართლომ განმარტა შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლის დამახასიათებელი ნიშნები, როდესაც საიდუმლო თვალთვალი იქნა გამოყენებული პირების წინააღმდეგ. შესაბამისად, *Malone*-ს საქმეში¹⁰⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ ფრაზა „გათვალისწინებულია კანონით“

“უბრალოდ არ მიუთითებს შიდა კანონმდებლობაზე, რომელიც მკაფიოდ არის ნახსენები კონვენციის პრეამბულაში ... ამგვარად, ფრაზა გულისხმობს, ... რომ შიდა კანონმდებლობაში უნდა არსებობდეს სამართლებრივი დაცვის ზომები საჯარო ხელისუფლების მხრიდან გარანტირებულ უფლებებში თვითნებური ჩარევის წინააღმდეგ ... განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც აღმასრულებელი ხელისუფლება ხორციელდება საიდუმლოდ, თვითნებურობის საფრთხე აშკარაა”.

იმავე განაჩენში, აგრეთვე *Leander*-ის საქმეზე გამოტანილ განაჩენში¹⁰⁵ სასამართლომ აღნიშნა, რომ თუნდაც იმ სფეროებში, რომლებიც ეხება ეროვნულ უშიშროებას ან ორგანიზებულ დანაშაულთან ბრძოლას, როდესაც კანონის განჭვრეტადობის ხარისხი დაბალია (მაგალითად, გამოძიების

ეფექტიანობისათვის), კანონის ფორმულირება, ამისდა მიუხედავად, უნდა იყოს საკმარისად მკაფიო, რომ პირს შეეძლოს ადეკვატურად აღიქვას სამართლებრივი ქცევა და არამართლზომიერი ქცევის შედეგები. გარდა ამისა, ამ უკანასკნელ განაჩენში სასამართლომ აღნიშნა:

103 *Gaweda v. Poland*, 2002 წ.

104 *Malone v. the United Kingdom*, 1984 წ.

105 *Leander v. Sweden*, 1987 წ.

“იმის შეფასებისას, დაკმაყოფილებულია თუ არა განჭვრეტადობის კრიტერიუმი, მხედველობაში მიღებული უნდა იქნეს აგრეთვე ინსტრუქციები და ადმინისტრაციული პრაქტიკა, რომლებსაც არა აქვთ მატერიალური კანონმდებლობის სტატუსი, აგრეთვე ის, თუ დაინტერესებული პირები რამდენად კარგად გაეცნენ მის შინაარსს”.

სასამართლომ შემდგომში დაადგინა:

“როდესაც კანონის განხორციელება მოიცავს საიდუმლო ზომებს, რომელთა შესახებაც არ იცის დაინტერესებულმა პირმა ან ფართო საზოგადოებამ, თავისთავად კანონი, თანმდევი ადმინისტრაციული პრაქტიკისაგან განსხვავებით, უნდა მიუთითებდეს შესაბამისი ზომის კანონიერი მიზნის მოცულობაზე, რათა პირს მიეცეს ადეკვატური დაცვა თვითნებური ჩარევის წინააღმდეგ”.

ამგვარად, ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიკვლიონ იმ კანონების, სხვა ნორმატიული აქტებისა თუ სასამართლო პრაქტიკის ხარისხი, რომლებიც აწესებენ შეზღუდვას გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაზე. სასამართლოებმა, პირველ რიგში, უნდა შეამოწმონ საჯაროობისა და ხელმისაწვდომობის მოთხოვნები, რომლებიც, ჩვეულებისამებრ, იქნება დაკმაყოფილებული, თუ განსახილველი კანონი გამოქვეყნებულია. შიდა რეგლამენტი ან სხვა ნორმატიული აქტები, რომ-

ლებიც არ არის გამოქვეყნებული, ცალსახად არ აკმაყოფილებს ამ მოთხოვნებს, თუ დაინტერესებულმა პირმა არ იცოდა მისი არსებობა და/ან მისი შინაარსი. სამართლებრივი დებულებების ან პრეცედენტული პრაქტიკის განჭვრეტადობის შეფასება უფრო რთულია. სასამართლოებმა უნდა შეისწავლონ, თუ რამდენად მკაფიო და ზუსტი ტერმინებით არის ფორმულირებული შესაბამისი დებულება კარგად განსაზღვრული ცნებების მეშვეობით, რაც ხელს უწყობს ქმედებების შესაბამისობის დადგენას კანონის

მოთხოვნებთან, აგრეთვე ცალსახად განსაზღვრონ აკრძალული ქცევის სფერო და ის შედეგები, რომლებიც შესაძლოა მოჰყვეს შესაბამისი დებულების დარღვევას. სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც საჯარო ხელისუფლებას აძლევს კერძო პირების წინააღმდეგ ისეთი საიდუმლო ზომების განსაზღვრისა და განხორციელების უფლებამოსილებას, როგორცაა საიდუმლო თვალთვალი, მკაცრად უნდა იქნეს მიჩნეული სასამართლოების მიერ პირის უფლებებში ყველაზე საშიშ ჩარევად.

იმ შემთხვევებში, როდესაც ეროვნული სასამართლოები დგანან კანონმდებლობის პრობლემის წინაშე, როგორცაა წინააღმდეგობა კანონებს ან ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ მიღებულ ნორმატიულ აქტებსა და ფედერალურ კანონებს და/ან კონსტიტუციას შორის, მოსამართლეებმა უნდა გამოიყენონ ის სამართლებრივი დებულებები, რომლებიც ყველაზე მეტად უზრუნველყოფენ გამოხატვის თავისუფლების შეუზღუდავ განხორციელებას. გარდა ამისა, ეროვნული კანონმდებლობის ყველა ნაწილი უნდა

განმარტებულ და გამოყენებულ იქნეს ევროპული სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკისა და პრინციპების შესაბამისად, ხოლო, როდესაც სახეზეა აშკარა წინააღმდეგობა, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ევროპულ კანონმდებლობას.

„ამ თავისუფლებათა განხორციელება ... შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ... შეზღუდვებს ... რომლებიც ... აუცილებელია ... ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის.“

გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის სავარაუდო საფუძვლების ნუსხა ამომწურავია. შიდა ხელისუფლებას არ შეუძლია კანონიერად

დაეყრდნოს სხვა ნებისმიერ საფუძველს, რომელიც მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული ნუსხის მიღმა ხვდება. ამგვარად, როდესაც ეროვნულ სასამართლოებს მოეთხოვებათ იმ სამართლებრივი დებულების გამოყენება, რომელიც ნებისმიერ შემთხვევაში წარმოადგენს ჩარევას გამოხატვის თავისუფლებაში, მათ უნდა დაადგინონ შესაბამისი დებულებით დაცული ღირებულება ან ინტერესი და შეამოწმონ, ეს ღირებულება ან ინტერესი გათვალისწინებულია თუ არა მე-2 პუნქტით. სასამართლოებს მხოლოდ დადებითი პასუხის შემთხვევაში შეუძლიათ ამ დებულების გამოყენება პირთან მიმართებაში.

მაგალითად, სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა ან სამოქალაქო სარჩელის შეტანა ჟურნალისტიკის წინააღმდეგ, რომელსაც ბრალი ედება სხვა პირის რეპუტაციის ან პატივის ხელყოფაში, იქნება „სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დაცვის“ კანონიერი მიზანი. „ზნეობის“ დაცვის კანონიერი მიზანი ექნება აგრეთვე უხამსი წიგნის ამოღებას. შეიძლება „ეროვნული უშიშროების“ ინტერესებით იყოს

გამართლებული სასამართლო აკრძალვა გაზეთის წინააღმდეგ, რომელმაც საიდუმლო ინფორმაცია გამოაქვეყნა. ამავდროულად, სასამართლოები უნდა დარწმუნდნენ, რომ დაცული ინტერესი არის რეალური და არა მხოლოდ გაურკვეველი შესაძლებლობა.

შეიძლება პრობლემები წარმოიშვას მაღალი თანამდებობის პირების (მათ შორის ქვეყნის პრეზიდენტის, მინისტრების, პარლამენტის წევრებისა და ა.შ.) ან საჯარო მოსამსახურეების (მათ შორის პოლიციის მოხელეების, პროკურორების, სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლებისა და ყველა საჯარო მოხელის) შეურაცხყოფის ან ცილისწამების შემთხვევებში.

მართალია, იმ პირის მსჯავრდება, რომელმაც შეურაცხყოფა მიაყენა ან ცილი დასწამა ამ რომელიმე კატეგორიას მიკუთვნებულ პირს, შეიძლება გამართებულ იქნეს „სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების“ დაცვის აუცილებლობით, მაგრამ კანონით გათვალისწინებული იმაზე უფრო მაღალი სასჯელი, რომელიც გათვალისწინებულია ჩვეულებრივი მოქალაქეების შეურაცხყოფის ან ცილისწამებისათვის, არ იქნება

გამართლებული. უფრო მაღალი სასჯელი მაღალი თანამდებობის პირებისა და სახელმწიფო მოხელეების ცილისწამებისათვის ეწინააღმდეგება კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპს. უფრო მეტიც, ასეთი მაღალი სასჯელის დაცვის სფერო არაპირდაპირად გავრცელდებოდა ამ ფუნქციების განმახორციელებელი პირების უფლებების მიღმა. მის დაცვას დაექვემდებარებოდა ისეთი აბსტრაქტული ცნებები, როგორიცაა „სახელმწიფო ხელისუფლება“ ან „სახელმწიფოს პრესტიჟი“, რომლებზეც არ მიუთითებს მე-2 პუნქტი.

უფრო მეტიც, ღირებულებები, როგორიცაა „ქვეყნის ან მთავრობის იმიჯი/პატივი“, „ერის იმიჯი/პატივი“, „სახელმწიფო ან სხვა ოფიციალური სიმბოლოები“, „საჯარო ხელისუფლების (გარდა სასამართლო ხელისუფლებისა) იმიჯი/ავტორიტეტი“ არ არის დაცული მე-2 პუნქტით და, შესაბამისად, ისინი არ წარმოადგენს გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის კანონიერ მიზანს. სწორედ ამიტომ, ეროვნულმა სასამართლოებმა არ უნდა მოახდინონ ამგვარი აბსტრაქტული ცნებების კრიტიკის — გამოხატული სიტყვებით, უესტებით, გამოსახულებითა თუ ნე-

ბისმიერი სხვა საშუალებით — სანქცირება, რადგან ისინი ხვდება მე-2 პუნქტით დაცული სფეროს მიღმა. ამის ახსნა დევს დემოკრატიული საზოგადოების ფუნქციონირების წესებში, სადაც იმ პირებისა და დაწესებულებების კრიტიკა, რომლებიც წარმოადგენენ ხელისუფლებას, არის მედიის, ჩვეულებრივი მოქალაქეებისა და მთლიანად საზოგადოების ფუნდამენტური უფლება და მოვალეობა. მაგალითად, სახელმწიფო სიმბოლოს განადგურება ან მის წინააღმდეგ მიმართული „შეურაცხყოფის“ ქმედება იქნება პირის მიერ ხელისუფლების განხორციელებასთან დაკავშირებული ნებისმიერი პოლიტიკური გადაწყვეტილების, საჯარო ხელისუფლების საქმიანობის, კონკრეტულ სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის და ა.შ. ოპონირება და კრიტიკა. ასეთი ოპონირება და კრიტიკა უნდა იყოს თავისუფალი, რამდენადაც სწორედ ეს არის ერთადერთი გზა, საზოგადოების დონეზე იქნეს განხილული შეცდომები და მოხდეს მათი გამოსწორება. გარდა ამისა, ისეთი ზოგადი და აბსტრაქტული ცნებები, როგორიცაა „სახელმწიფო ხელისუფლება“,

ჩვეულებრივ მოიცავს და მალავს თანამდებობის პირების ზოგიერთ პირად და უფრო მეტად უკანონო ინტერესებს, ან სულ მცირე მათ ინტერესს, დარჩენენ ხელისუფლებაში ნებისმიერი საფასურის სანაცვლოდ.

როდესაც შიდა სასამართლოები ჩათვლიან, რომ გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევას საფუძვლად უდევს კანონიერი ინტერესი, ამის შემდეგ ისინი, ისევე როგორც ევროპული სასამართლო, განიხილავენ მე-2 პუნქტის მესამე მოთხოვნას და მიიღებენ გადაწყვეტილებას, ჩარევა არის თუ არა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, სასამართლოს მიერ განვითარებული პრინციპების შესაბამისად.

„ამ თავისუფლებათა განხორციელება ... შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ... შეზღუდვებს ... რომლებიც ... აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში...“

იმისათვის, რათა გადაწყვეტილება იქნეს მიღებული მესამე მოთხოვნის შესაბამისად, ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ პროპორ-

ციულობის პრინციპი კითხვაზე პასუხის გასაცემად: „მიზანი იყო თუ არა პროპორციული მიზნის მიღწევის საშუალებასთან?“ მოცემულ შემთხვევაში „მიზანი“ არის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული ერთი ან მეტი ღირებულება და ინტერესი, რომელთა დასაცავადაც სახელმწიფოებს შეუძლიათ გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა. „საშუალება“ არის თვითონ ჩარევა. ამდენად, „მიზანი“ არის სახელმწიფოს მიერ მითითებული ის კონკრეტული ინტერესი, როგორცაა „ეროვნული უშიშროება“, „საზოგადოებრივი წესრიგი“, „ზნეობა“, „სხვათა უფლებები“ და ა.შ. „საშუალება“ არის კონკრეტული ზომა, მიღებული ან გატარებული პირის წინააღმდეგ გამოხატვის უფლების განხორციელებისას. მაგალითად, „საშუალება“ შეიძლება იყოს: შეურაცხყოფის ან ცილისწამებისათვის სისხლის სამართლებრივი მსჯავრდება; სასამართლოს ბრძანება სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურების შესახებ; სასამართლოს მიერ პუბლიკაციების აკრძალვა; ყურნალისტის პროფესიის აკრძალვა; გაზეთის რედაქციის ჩხრეკა; იმ საშუალების კონფისკა-

ცია, რომლითაც მოსაზრება იქნა გამოხატული და ა.შ.

პროპორციულობის შესახებ გადაწყვეტილება ეფუძნება დემოკრატიულ საზოგადოებაში მოქმედ პრინციპებს. იმის დასამტკიცებლად, რომ ჩარევა იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, ეროვნული სასამართლოები, ისევე როგორც ევროპული სასამართლო უნდა დარწმუნდნენ, რომ არსებობს „მწვავე სოციალური საჭიროება“, რაც მოითხოვს გამოხატვის თავისუფლების განხორციელების ამ კონკრეტული შეზღუდვას. საქმეში *Observer and Guardian v. the United Kingdom*¹⁰⁶ სასამართლომ განაცხადა, რომ „ზედსართავი სახელი „აუცილებელი“, მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის მნიშვნელობისათვის, გულისხმობს „მწვავე სოციალური საჭიროების“ არსებობას“.

პირველ რიგში, მწვავე სოციალური საჭიროების არსებობას აფასებს ეროვნული ხელისუფლება, რომელიც ვალდებულია, დაიცვას ევროპული სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკა. თუმცა, შეფასების შიდა ზღვარი უნდა შეესაბამებოდეს ევროპულ ზე-

დამხედველობას, რაც მოიცავს როგორც კანონმდებლობას, ასევე გადაწყვეტილებებს კანონის გამოყენების შესახებ, მათ შორის დამოუკიდებელი სასამართლოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს. ამ თვალსაზრისით, სასამართლომ დაადგინა, რომ „ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს აქვთ შეფასების ზღვარი ასეთი მოთხოვნის არსებობის დადგენისას, მაგრამ იგი უნდა შეესაბამებოდეს ევროპულ ზედამხედველობას, რაც მოიცავს როგორც კანონმდებლობას, ასევე გადაწყვეტილებებს კანონის გამოყენების შესახებ, მათ შორის დამოუკიდებელი სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს“.¹⁰⁷ ამდენად, ევროპული სასამართლო უფლებამოსილია, გამოიტანოს საბოლოო დადგენილება, „შეზღუდვა“ შესაბამისობაშია თუ არა მე-10 მუხლით დაცული გამოხატვის თავისუფლებასთან. ეროვნულ სასამართლოებს მიენიშნებათ, რომ მათ უნდა დაიცვან ევროპული სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკა გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებული საქმის პირველივე მოსმენიდან. რამდენადაც ევროპული სტანდარტები, როგორცაა სტრასბურ-

106 *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, 1995 წ.

107 *Lingens v. Austria*, 1986 წ.; *Janowski v. Poland*, 1999 წ.; *Tammer v. Estonia*, 2001 წ. და ა.შ.

გის სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკა, ითვალისწინებს გამოხატვის თავისუფლების უფრო მაღალ დაცვას, ვიდრე ეროვნული კანონმდებლობა და პრეცედენტული სამართალი, ყველა კეთილსინდისიერმა მოსამართლემ უნდა გამოიყენოს უფრო მაღალი ევროპული სტანდარტები.

სასამართლოს მსჯელობა მოცემულ კითხვებზე: „შეზღუდვა იყო თუ არა აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში?“ ან „მიზანი იყო თუ არა საშუალების პროპორციული?“ პასუხის გაცემისას შემდგომში განხილული იქნება მე-2 პუნქტში ჩამოთვლილი თითოეული კანონიერი „მიზნის“ მხედველობაში მიღებით. ცალსახაა, რომ „საშუალების“ ქვეშ ყველა შემთხვევაში ერთი და იგივე იგულისხმება — ჩარევა გამოხატვის თავისუფლებაში.

გამოხატვის თავისუფლება და ეროვნული უშიშროება/
ტერიტორიული მთლიანობა/
საზოგადოებრივი უსაფრთხოება

ერთ-ერთი საქმე, რომელშიც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი იყო „ეროვნული უშიშროება“, არის *Observer and Guardian*-ის საქმე.¹⁰⁸ 1996 წელს ორმა გაზეთმა გამოთქვა სურვილი, გამოექვეყნებინა ნაწყვეტები პიტერ რაითის, დაზვერვის ყოფილი აგენტის, ნიგნიდან „ჯაშუში“. ამ დროს ნიგნი ჯერ კიდევ არ ყოფილა გამოქვეყნებული. ბ-ნ რაითის ნიგნი განხილული იყო ბრიტანეთის სადაზვერვო სამსახურისა და მისი აგენტების მიერ განხორციელებული უკანონო ქმედებები. ავტორის მტკიცებით, M15-ის მიერ ისმინებოდა ყველა დიპლომატიური კონფერენცია ლონდონში 1950-1960 წლებში, ისევე როგორც 1979 წელს ზიმბაბვეში მოლაპარაკებები დამოუკიდებლობის შესახებ; M15-ის მიერ ისმინებოდნენ დიპლომატები საფრანგეთიდან, გერმანიიდან, საბერძნეთიდან და ინდონეზიიდან, ისევე როგორც ბ-ნ ხრუმჩოვის სასტუმროს ნომერი ბრიტანეთში ვიზიტის დროს 1950 წელს; M15-ის მიერ იყო ორგანიზებული საზღვარგარეთ საბჭოთა საკონსულოების გაქურდვისა და მოსმენის ფაქტები; M15-მა წარუმატებლად

¹⁰⁸იხ. აღრემოსხენიებული საქმე *Sunday Times v. the United Kingdom* (No. 2), 1991 წ.

დაგეგმა ეგვიპტის პრეზიდენტის, ნასერის, მკვლელობა სუეცის კრიზისის დროს; M15-მა მოაწყო შეთქმულება ჰაროლდ ვილსონის წინააღმდეგ მისი პრემიერობის დროს 1974-1976 წლებში; და M15-მა გამოიყენა დამატებითი რესურსები მემარცხენეთა პოლიტიკური ჯგუფების ბრიტანეთში საქმიანობის გამოძიების მიზნით.

გენერალურმა პროკურორმა თხოვნით მიმართა სასამართლოებს, მუდმივად აეკრძალათ გაზეთებისათვის წიგნიდან ნაწყვეტების გამოქვეყნება. 1986 წლის ივლისში სასამართლოებმა დროებით აკრძალეს გამოქვეყნება, სანამ დამთავრდებოდა სამართალწარმოება მუდმივ აკრძალვასთან დაკავშირებით.

1987 წლის ივლისში წიგნი გამოქვეყნებულ იქნა შეერთებულ შტატებში, ხოლო წიგნის ასლები აგრეთვე გავრცელდა გაერთიანებულ სამეფოში. მიუხედავად ამისა, გაზეთების წინააღმდეგ დროებითი აკრძალვები ძალაში იყო 1988 წლის ოქტომბრამდე, როდესაც ლორდთა პალატამ არ დააკმაყოფილა გენერალური პროკურორის თხოვნა მუდმივი აკრძალვის შესახებ.

“ობზერვერისა” და “გარდიანის”

გამომცემლებმა საჩივრით მიმართეს სტრასბურგის ორგანოებს დროებით აკრძალვებთან დაკავშირებით. ბრიტანეთის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ დროებითი აკრძალვების მიღების დროს ინფორმაცია, რომელზეც ხელი მიუწვდებოდა პიტერ რაითს, იყო საიდუმლო. ამ ინფორმაციის გამოქვეყნების შემთხვევაში აგენტების იდენტიფიცირების შედეგად უზარმაზარი ზიანი მიადგებოდათ ბრიტანეთის სადაზვერვო სამსახურს, მის აგენტებსა და მესამე მხარეებს; აგრეთვე მოკავშირე ქვეყნებთან, ორგანიზაციებსა და ხალხებთან ურთიერთობებს; მათ აღარ ექნებოდათ ნდობა ბრიტანეთის დაზვერვის სამსახურის მიმართ. გარდა ამისა, მთავრობის მტკიცებით, არსებობდა საფრთხე, რომ სხვა მოქმედი ან ყოფილი აგენტები მიბაძავდნენ ბ-ნ რაითს მაგალითს. გამოქვეყნების შემდგომ პერიოდთან დაკავშირებით მთავრობა მიუთითებდა იმის აუცილებლობაზე, რომ მოკავშირე სახელწიფოები დაერწმუნებინა ბრიტანეთის დაზვერვის სამსახურის მიერ ინფორმაციის საიმედოდ შენახვაში. მთავრობის აზრით, ასეთი გარანტიის დემონსტრირების ერთად-

ერთ საშუალებას წარმოადგენდა სასამართლო პროცედურა, რათა ეფექტიანად აღეკვეთათ ოფიცრების მიერ მთელი სიცოცხლის მანძილზე კონფიდენციალურობის ვალდებულების დარ-

ღვევის მუქარის განხორციელება.

გამოქვეყნებამდე წინასწარ შეზღუდვებთან დაკავშირებით სასამართლომ განაცხადა:

“... წინასწარი შეზღუდვებისათვის დამახასიათებელი საფრთხე იმგვარია, რომ ისინი მოითხოვს ყველაზე უფრო ზედმინევნიტ შესწავლას სასამართლოს მხრიდან. ეს განსაკუთრებით მაშინ არის ასე, როდესაც საქმე პრესას ეხება, რადგანაც ინფორმაცია მალფუჭებადი საქონელია და მისი გამოქვეყნების დაყოვნებას, თუნდაც მცირე ხნით, შეუძლია ხელყოს მისი ღირებულება და მისდამი ინტერესი”.

სასამართლომ შემდგომში დაადგინა, რომ დროებითი აკრძალვები გამართლებული იყო წიგნის გამოქვეყნებამდე და არა ამის შემდეგ. როდესაც წიგნი გამოქვეყნებულ იქნა შეერთებულ შტატებში, ინფორმაციამ დაკარგა საიდუმლო ხასიათი და, შესაბამისად, აღარ არსებობდა წინში „ჯაშუში“ მოცემული ინფორმაციის საიდუმლოდ შენახვისა და მისი საზოგა-

დობისაგან დამალვის ინტერესი. მოცემულ გარემოებებში არ არსებობდა „საკმარისი“ მოთხოვნილება აკრძალვების შენარჩუნებისათვის.

ნაწილობრივ განსხვავებულ აზრში მოსამართლე პეტიტიმ განაცხადა, რომ დროებითი აკრძალვები არც გაერთიანებული სამეფოს ფარგლებს გარეთ წიგნის გამოქვეყნებამდე იყო გამართლებული:

“როდესაც საქმე პრესას ეხება, მიმდინარე საქმეების შესახებ ინფორმაციის შეყოვნება მნიშვნელოვნად ხელყოფს ინტერესს ჟურნალისტიკის სტატიისადმი”.

მოსამართლემ შემდგომში განაცხადა:

“იქმნება შთაბეჭდილება, რომ აკრძალვის... უკიდურესად მკაცრი ხასიათი და გენერალური პროკურორის მიერ განხორციელებული კურსი ნაკლებად წარმოადგენდა კონფიდენციალურობის ვალდებულების საკითხს, ვიდრე კონკრეტული უკანონობის გამჟღავნების შიშს, რაც უშიშროების სამსახურ-მა განახორციელა უფრო მეტად პოლიტიკური, ვიდრე დაზვერვის მიზნებით”.

ბ-ნ პეტიტის აზრით, ეს წარმოადგენდა ინფორმაციის მიღების თავისუფლების დარღვევას, რადგან

“საზოგადოებისათვის ინფორმაციის ჩამორთმევა სახელმწიფო ორგანოების ფუნქციონირების შესახებ წარმოადგენს ფუნდამენტური დემოკრატიული უფლების დარღვევას”.

მოსამართლე დე მეიერი, აგრეთვე ნანილობრივ განსხვავებულ აზრში, დაეთანხმა მოსამართლე პეტიტის და დაამატა:

“პრესას უნდა ჰქონდეს თავისუფლება, გამოაქვეყნოს ინფორმაცია, მისი წყაროს მიუხედავად, ცენზურის, აკრძალვების ან წინასწარი შეზღუდვის გარეშე: თავისუფალ და დემოკრატიულ საზოგადოებაში არ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ამ სახის შეზღუდვებს, კერძოდ, თუ ისინი არ წარმოადგენს, როგორც ეს იყო წინამდებარე საქმეში, მთავრობის მიერ „შემაშფოთებელი ინფორმაციისა თუ მოსაზრებების ჩახშობის“ საბოლოო საშუალებას”.

Vereniging Weekblad Bluf!-ის საქმე-ში¹⁰⁹ სასამართლომ განსხვავებულ ფაქტებზე დაყრდნობით განიხილა კონფლიქტი „ეროვნულ უშიშროებასა“ და გამონახატვის თავისუფლებას შორის. განმცხადებელი, ამსტერდამში დაფუძნებული ასოციაცია, უშვებდა ყოველკვირეულ ჟურნალ „Bluf!“-ს, რომელიც ძირითადად განკუთვნილი იყო მემარცხენე ფრთის მკითხველთათვის. 1987 წელს Bluf!-მა მოიპოვა ჰოლანდიის შიდა საიდუმლო სამსახურის პერიოდული მოხსენება. 1981 წლით დათარიღებული მოხსენება მიჩნეული იყო „საიდუმლოდ“, რადგან შეიცავდა ჰოლანდიის საიდუმლო სამსახურისათვის მნიშვნელოვან ინფორმაციას. მოხსენება მიუთითებდა ჰოლანდიის კომუნისტურ პარტიასა და ანტიბირთვულ მოძრაობაზე; იგი იხსენიებ-

და არაბულ ლიგას, რომელიც გეგმავედა ოფისის დაფუძნებას ჰააგაში; შეიცავდა ინფორმაციას პოლონეთის, რუმინეთისა და ჩეხოსლოვაკიის საიდუმლო სამსახურების საქმიანობის შესახებ ნიდერლანდებში.

რედაქტორმა ჟურნალის ფურცლებზე განათავსა განცხადება, რომ 29 აპრილის ნომერში დამატების სახით გამოქვეყნებული იქნებოდა მოხსენება კომენტარებთან ერთად. იმავე დღეს ჰოლანდიის შიდა საიდუმლო სამსახურის უფროსმა პროკურატურას გაუგზავნა წერილი, რომელშიც აღნიშნავდა, რომ მოხსენების გავრცელება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დარღვევა იქნებოდა. მოხსენებაში მოცემული ინფორმაციის საიდუმლო ხასიათთან დაკავშირებით მან აღნიშნა:

“თუმცა ... სხვადასხვა მასალები ცალკე აღებული არ (ან აღარ) შეიცავს რაიმე სახელმწიფო საიდუმლოებას, ისინი — ერთად აღებული და ერთობლიობაში განხილული — უთანაბრდება ინფორმაციას, რომლის კონფიდენციალურობა აუცილებელია სახელმწიფოს ან მისი მოკავშირეების ინტერესებისათვის. ეს იმით არის განპირობებული, რომ ფაქტების ურთიერთშედარება გვაძლევს უშიშროების სამსახურისათვის ხელმისაწვდომი ინფორმაციისა და BVD-ის საქმიანობისა და მოქმედებების მეთოდების საერთო სურათს ინტერესების სხვადასხვა სექტორებში”.

109 *Vereniging Weekblad Bluf! v. the Netherlands*, 1995 წ.

შედეგად, ყურნალის დაბეჭვდასა და გავრცელებამდე *Bluf!*-ის რედაქცია გაჩხრეკილ იქნა გამომძიებელი მოსამართლის ბრძანების საფუძველზე. *Bluf!*-ის 29 აპრილის მთლიანი ტირაჟი კონფისკირებულ იქნა. იმ ღამით, ხელისუფლების უჩუმრად, *Bluf!*-ის თანამშრომლებმა ხელახლა დაბეჭდეს ნომერი და მომდევნო დღეს ქუჩებში დაახლოებით 2,500 ეგ ზემპლარი დაურიგეს ამსტერდამის მაცხოვრებლებს. ხელისუფლებას არ შეუჩერებია გავრცელება.

1987 წლის მაისში გამომძიებელმა მოსამართლემ შეწყვიტა გამომძიება *Bluf!*-ის თანამშრომლების წინააღმდეგ სისხლის სამართლებრივი ბრალდების წაყენების გარეშე. ამავდროულად, ასოციაციამ მიმართა კონფისკირებული ასლების დაბრუნების თხოვნით, რაზეც მას უარი ეთქვა. 1988 წლის მარტში პროკურორის თხოვნის საფუძველზე ჰოლანდიის სასამართლოებმა გადაწყვიტეს, რომ *Bluf!*-ის აღნიშნული ნომრის ყველა ეგ ზემპლარი ამოღებულიყო საზოგადოებაში ბრუნვიდან. ქვეყნის სასამართლოებმა მიუთითეს ეროვნული უშიშროების

დაცვის აუცილებლობაზე და აღნიშნეს, რომ ამ მასალების ფლობა ზედამხედველობის გარეშე ეწინააღმდეგებოდა კანონსა და საზოგადოებრივ ინტერესებს.

ასოციაციამ საჩივრით მიმართა სტრასბურგის ორგანოებს, აცხადებდა რა, რომ ჰოლანდიის ხელისუფლებამ დაარღვია მისი უფლება კონვენციის მე-10 მუხლის შესაბამისად. მთავრობის მტკიცებით, განმცხადებლის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა კანონიერად იყო დასაბუთებული „ეროვნული უშიშროების“ დაცვის აუცილებლობით შემდგომ მოსაზრებათა გამო: პირებს ან ჯგუფებს, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან ეროვნულ უშიშროებას, მოხსენების წაკითხვის შედეგად შეეძლოთ აღმოეჩინათ, თუ როგორ და რამდენად იყო ინფორმირებული მათი ძირგამომთხრელი საქმიანობის შესახებ ჰოლანდიის საიდუმლო სამსახური; საშუალებას, რომლითაც ინფორმაცია იქნა წარდგენილი, შეეძლო ასევე მათთვის მიეცა შესაძლებლობა, ჩანვდომოდნენ საიდუმლო სამსახურის მეთოდებსა და საქმიანობას; ამ პოტენციურ მტრებს შეეძლოთ

ინფორმაციის გამოყენება ეროვნული უშიშროების საზიანოდ.

იმის განხილვისას, ჩარევა — ბრუნვიდან ამოღება და კონფისკაცია — იყო

თუ არა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ „ეროვნული უშიშროების“ დაცვის მიზნით, სასამართლომ განმარტა:

“ლიად დგას საკითხი იმის შესახებ, მოხსენებაში მოცემული ინფორმაციის საიდუმლოობის ხარისხი საკმარისი იყო თუ არა მისი გავრცელების აღკვეთის გასამართლებლად. აღნიშნული დოკუმენტი შედგა ექვსი წლის წინ. ... უშუალოდ უშიშროების სამსახურის მეთაურმა აღიარა, რომ 1987 წელს ინფორმაციის სხვადასხვა საკითხები, ცალკე აღებული, აღარ წარმოადგენდა სახელმწიფო საიდუმლოებას. და ბოლოს, მოხსენებაზე იყო უბრალო აღნიშვნა „საიდუმლო“, რაც წარმოადგენს საიდუმლოობის დაბალ ხარისხს. [...] ბრუნვიდან ამოღება ... უნდა განხილულ იქნეს მთლიანი მოვლენების კუთხით. გაზეთის კონფისკაციის შემდეგ გამომცემლებმა ხელახლა დაბეჭდეს მისი ეგ ზემპლარები დიდი ოდენობით და გაყიდეს ამსტერდამის ხალხმრავალ ქუჩებში. შესაბამისად, აღნიშნული ინფორმაცია უკვე ფართოდ იყო გავრცელებული, როდესაც იგი ბრუნვიდან ამოიღეს. [...] ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით სასამართლომ მიუთითა, რომ მან უკვე განმარტა, რომ ამ კონკრეტული ინფორმაციის გამჟღავნების აღკვეთა არ იყო აუცილებელი, რადგან უკვე საჯაროდ გამოქვეყნდა ან აღარ წარმოადგენს საიდუმლოს. [...] აღნიშნულ ინფორმაციაზე ხელი მიუწვდებოდათ ხალხის ფართო მასებს, რომლებსაც შეეძლოთ მისი გადაცემა სხვებისთვის. უფრო მეტიც, მოვლენები გაშუქებულ იქნა მედიის მიერ. ამგვარად, ინფორმაციის, როგორც სახელმწიფო საიდუმლოების დაცვა უკვე აღარ იყო გამართლებული და Bluf!-ის № 267-ის ამოღება არ წარმოადგენდა აუცილებლობას კანონიერი მიზნის მისაღწევად. [...] მოკლედ რომ ითქვას, რადგანაც გატარებული ღონისძიება არ იყო აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ადგილი ჰქონდა მე-10 მუხლის დარღვევას”.

Observer and Guardian-ისა და *Bluf!*-ის საქმეებზე გამოტანილი განაჩენები სულ მცირე ორ მნიშვნელოვან პრინციპს ითვალისწინებს.

პირველი პრინციპის თანახმად, ინფორმაცია ეროვნული უშიშროების შესახებ, როგორც კი გამოქვეყნდება საჯაროდ, არ უნდა იქნეს აკრძალული ან ამოღებული და არც მისი გავრცელებისათვის შეიძლება პირის დასჯა.

მეორე პრინციპი უკრძალავს სახელმწიფოებს, ცალსახად მიიჩნიონ საიდუმლოდ ყველა ინფორმაცია ეროვნული უშიშროების სფეროში და, შესაბამისად, დაადგინონ წინასწარი შეზღუდვა ამგვარი ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე. გარკვეული ინფორმაცია შეიძლება, მართლაც რომ, კლასიფიცირებულ იქნეს საიდუმლოდ, როდესაც არსებობს სერიოზული საფუძველი იმისათვის, რომ მისი საჯაროდ გავრცელება საფრთხეს შეუქმნის ეროვნულ უშიშროებას. გარდა ამისა, საიდუმლო ინფორმაციის სტატუსი უნდა შეზღუდული იყოს დროში, ხოლო ამ სტატუსის შენარჩუნების საჭიროება პერიოდულად უნდა იქნეს გადასინ-

ჯული. ეროვნულ უშიშროებასთან დაკავშირებული ინფორმაციის საიდუმლოდ კლასიფიკაციის ან დეკლასიფიკაციის პროცესში აგრეთვე გათვალისწინებული უნდა იქნეს საზოგადოების ინტერესი, იცოდეს გარკვეული ინფორმაცია.

ამგვარად, კანონმდებლობა, რომელიც აბსოლუტურად და ცალსახად კრძალავს ეროვნული უშიშროების სფეროში ყველა სახის ინფორმაციის გავრცელებას, რაც გამორიცხავს საზოგადოებრივ კონტროლს დაზვერვის სამსახურის საქმიანობაზე, იქნება მე-10 მუხლის დარღვევა იმ კუთხით, რომ არ არის „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.“ კანონმდებლობასთან უშუალო შეხებისას, რომელიც ითვალისწინებს ეროვნული უშიშროების სფეროში ყველა სახის ინფორმაციის ზოგად და ცალსახა აკრძალვას, ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა უარყონ ამგვარი სარჩელი, იქნება ეს სისხლის სამართლებრივი თუ სამოქალაქო სამართალწარმოება. ეროვნულმა სასამართლოებმა საშუალება უნდა მისცენ პრესას, რომელიც საზოგადოებისათვის

სასარგებლოდ მოქმედებს, განახორციელოს მისთვის მინიჭებული თავისუფლება, გამოაშკარაოს დარღვევები, უკანონობა ან სხვა სამართალდარღვევები დაზვერვის სისტემის შიგნით. ევროპული სასამართლოს მიერ განვითარებული წესები იმ შემთხვევებში, როდესაც გამოხატვის თავისუფლება ეწინააღმდეგება ეროვნული უშიშროების დაცვის ინტერესებს, არის ის სახელმძღვანელო მითითებები, რომელთა დაცვა ეროვნულ დონეზე სავალდებულოა. მაშინაც კი, როდესაც შიდა სამართლებრივი სისტემა აშკა-

რად არ ითვალისწინებს „აუცილებლობის“ კრიტერიუმს, პროპორციულობის პრინციპსა და საზოგადოებრივი ინტერესის შესახებ არგუმენტს, ეროვნულმა სასამართლოებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ ისინი სამართლებრივი მსჯელობისას და განავითარონ ბალანსის კრიტერიუმი, რომელიც უპასუხებს „აუცილებლობის“ კითხვას.

შემდეგ სახელმძღვანელო მითითებას წარმოადგენს მე-12 პრინციპი, რომელიც მოცემულია იოჰანესბურგის პრინციპებში (1995 წ.). ამ პრინციპის მიხედვით,

“სახელმწიფომ არ უნდა უარყოს კატეგორიულად ეროვნული უშიშროების სფეროში ყველა ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა, არამედ კანონით უნდა განსაზღვროს მხოლოდ ინფორმაციის ის სპეციფიკური და კონკრეტული კატეგორიები, რომელთა შენახვა აუცილებელია ეროვნული უშიშროების კანონიერი ინტერესის დაცვის მიზნით”.

გარდა ამისა, მე-15 პრინციპი კრძალავს პირის დასჯას

“ინფორმაციის განმუდავებისათვის ეროვნული უშიშროების დაცვის საფუძველზე, თუ (1) გამუდავება ფაქტიურად არ აყენებს და სავარაუდოდ არც მიაყენებს ზიანს ეროვნული უშიშროების კანონიერ ინტერესს, ან, თუ (2) საზოგადოებრივი ინტერესი, ჰქონდეს ინფორმაცია, გადაწონის გამუდავებით მიყენებულ ზიანს”.

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1981 წლის რეკომენდაცია საჯარო ხელისუფლების ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლების შესახებ ექვემდებარება ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე დაწესებულ შეზღუდვებს, რომლებიც სამი კრიტერიუმით უნდა იქნეს შეფასებული: შეზღუდვები უნდა იყოს გათვალისწინებული კანონით ან პრაქტიკით, იყოს აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში და მიზნად ისახავდეს კანონიერ საზოგადოებრივ ინტერესს. განმარტებული უნდა იქნეს ინფორმაციაზე ნებისმიერი უარი, რაც ექვემდებარება გადასინჯვას. ინფორმაცია ეროვნული უშიშროების სფეროში არ წარმოადგენს აღნიშნული წესიდან გამონაკლისს.

Sürek and Özdemir-ის საქმეში¹¹⁰ ეროვნულმა სასამართლოებმა განმცხადებლებს შეუფარდეს ექვსი თვით თავისუფლების აღკვეთა და თითოეულ მათგანს დააკისრეს ჯარიმა სეპარატისტული პროპაგანდის გავრცელები-

სთვის. ამასთანავე, დაბეჭდილი ასლები კონფისკირებულ იქნა. განმცხადებლებმა გამოაქვეყნეს ორი ინტერვიუ PKK-ის ლიდერებთან, რომლებმაც ბრალი დასდეს თურქეთის ხელისუფლების პოლიციას სამხრეთ-აღმოსავლეთში მათი ტერიტორიიდან ქურთების გაძევებასა და მათი წინააღმდეგობის ჩახშობაში. მათივე განცხადებით, ომი ქურთი ხალხის სახელით აგრძელდებოდა „იქამდე, სანამ ჩვენს მხარეზე ერთი ადამიანი მაინც დარჩება“. განმცხადებლებმა აგრეთვე გამოაქვეყნეს ერთობლივი განცხადება, მიღებული PKK-ის მსგავსი ოთხი ორგანიზაციის მიერ, რომლებიც უკანონო იყო თურქეთის კანონმდებლობის შესაბამისად, და, რომლებიც ითხოვდნენ ქურთი ხალხის თვითგამორკვევის უფლების აღიარებასა და ქურთისტანიდან თურქეთის ჯარის გაყვანას.

სასამართლომ, პირველ რიგში, მიუთითა მთავრობის კრიტიკაზე, რაზეც მიუთითებდა პუბლიკაცია, და განმარტა, რომ

“დასაშვები კრიტიკის ზღვარი უფრო ფართოა მთავრობასთან, ვიდრე კერძო პირთან ან თუნდაც პოლიტიკოსთან მიმართებაში”.

110 *Sürek and Özdemir v. Turkey*, 1999 წ.

შემდგომში სასამართლომ აღნიშნა, რომ ის ფაქტი, რომ ინტერვიუები მისცა აკრძალული ორგანიზაციის ხელმძღვანელმა პირმა და, რომ ისინი შეიცავდა სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკის მკაცრ კრიტიკას და წარმოადგენდა სიტუაციის შესახებ

ცალხმრივ მოსაზრებას, აგრეთვე სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში არეულობაზე პასუხისმგებლობა თავისთავად ვერ ამართლებდა ჩარევას განმცხადებლების გამოხატვის თავისუფლებაში. სასამართლოს აზრით,

“ინტერვიუები იყო საინფორმაციო შინაარსის, რაც საზოგადოებას აძლევდა საშუალებას, ჩასწვდომოდა იმ პირთა ფსიქოლოგიას, რომლებიც იყენებდნენ ძალას სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში ოფიციალური პოლიტიკის წინააღმდეგ, და შეეფასებინა კონფლიქტი”.

სასამართლომ შემდგომში დაადგინა:

“ქვეყნის ხელისუფლებამ საკმარისად ვერ გაითვალისწინა საზოგადოების უფლება, ყოფილიყო ინფორმირებული სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში არსებული სიტუაციის შესახებ, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად არასასიამოვნო შეიძლებოდა ყოფილიყო ეს ხედვა მისთვის”.

დასასრულს, სასამართლომ დაადგინა, რომ შიდა სასამართლოების მიერ განმცხადებლების მსჯავრდების საფუძვლები,

“თუმცა შესაბამისია, მაგრამ არ შეიძლება იყოს საკმარისი გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებაში ჩარევის გასამართლებლად”.

ანალოგიურად, Özgür Gündem-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა, რომ

მსჯავრდება სეპარატისტული პროპაგანდისათვის, რაც თურქეთის მთავრობამ

გამართლა ეროვნული უშიშროების დაცვისა და დანაშაულისა და უნესრიგო-

ბის თავიდან აცილების მოტივებით, ენინაალმდეგებოდა მე-10 მუხლს:

“ტერმინის — ქურთისტანის — გამოყენება იმ კონტექსტში, რომელიც გულისხმობს, რომ იგი უნდა გამოეყოს ან უკვე გამოეყო თურქეთის ტერიტორიას, და პირების პრეტენზიები ხელისუფლების განხორციელებაზე ამ ერთეულის სახელით ხელისუფლებისათვის შეიძლება იყოს უალრესად პროვოკაციული”.

მას შემდეგ, რაც მიუთითა საზოგადოების უფლებაზე, იყოს ინფორმირებული სახელმწიფოსა და მოსახლეობის

უმრავლესობის შეხედულებების გარდა სხვა შეხედულებებზე, სასამართლომ განაცხადა:

“მართალია, რამდენიმე სტატია ძალიან მკაცრად აკრიტიკებდა ხელისუფლების ორგანოებს და უკანონო ქმედებებს უშიშროების ძალებს მიანერდა, ზოგჯერ მკვეთრი და დამამცირებელი ტერმინებით, ამის მიუხედავად, სასამართლო მიიჩნევს, რომ ისინი, გონივრული მსჯელობის საფუძველზე, არ შეიძლება ჩაითვალოს ძალადობის გამოყენების ნახალისებად ან ნაქეზებად”.¹¹¹

ამისგან განსხვავებით, Sürek (No. 3)-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული უშიშროებისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის საფუძვლები პროპორციული იყო

გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვასთან იმის გამო, რომ სტატიას შეეძლო სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში ძალადობისაკენ ნაქეზება:

“რეალურად მკითხველისათვის მიწოდებული შეტყობინება ის არის, რომ ძალადობა თავდაცვის აუცილებელი და გამართლებული საშუალებაა აგრესორის წინააღმდეგ”.¹¹²

111 Özgür Gündem v. Turkey, 2000 წ.
112 Sürek v. Turkey (No. 3), 1999 წ.

სხვა საქმეებისაგან განსხვავებით, სადავო სტატიას შეეძლო ძალადობის გაღვივება და მისი რეალური განხორციელება. ამ ორივე ელემენტს სასამართლო განსაზღვრავს თითოეული საქმის კონკრეტული გარემოებების საფუძველზე.

„ეროვნული უშიშროება“ „საზოგადოებრივ უსაფრთხოებასა“ და „სხვათა უფლებებთან“ ერთად მიჩნეულ იქნა როგორც უპირატესობის მქონე გამოხატვის თავისუფლების დაცვის ინტერესთან მიმართებაში იმ შემთხვევებში, როდესაც შიდა ხელისუფლების მიერ სანქცირებული გამოხატვა მიზნად ისახავდა კონვენციაში ჩამოყალიბებული უფლებების განადგურებას.

Kühnen-ის საქმეში¹¹³ განმცხადებელი ხელმძღვანელობდა ორგანიზაციას, რომლის მიზანი იყო გერმანიაში აკრძალული ეროვნულ-სოციალისტური პარტიის პოლიტიკურ არენაზე დაბრუნება. ბ-ნმა კუჰნენმა გაავრცელა პუბლიკაციები, რომლებიც მოუწოდებდა ბრძოლისაკენ სოციალისტური და დამოუკიდებელი დიდი გერმანიისათვის. იგი წერდა, რომ მისი ორგა-

ნიზაცია „ემხრობოდა გერმანიის ერთიანობას, სოციალურ მართლმსაჯულებას, რასობრივ სიამაყეს, ხალხის ერთიანობასა და მეგობრობას“ და ეწინააღმდეგებოდა „კაპიტალიზმს, კომუნიზმს, სიონიზმს, უცხოელ მუშათა მასების მოდინების გამო გაუცხოებას, გარემოს განადგურებას“. იგი აგრეთვე წერდა: „ვინც ემსახურება ამ მიზანს, მას შეუძლია მოქმედება, ვინც ხელს უშლის, მის წინააღმდეგ ბრძოლა გამოცხადდება და საბოლოოდ განადგურდება.“

ბ-ნ კუჰნენს გერმანიის სასამართლოებმა შეუფარდეს პატიმრობა.¹¹⁴ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ აღნიშნა, რომ განმცხადებელი ქადაგებდა ნაციონალურ სოციალიზმს, რაც მიმართული იყო თავისუფლებისა და დემოკრატიის ძირითადი წესრიგის ხელყოფისაკენ, და, რომ მისი გამოსვლა ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის პრეამბულაში გამოხატულ ერთ-ერთ ძირითად ღირებულებას: კონვენციაში ხორცშესხმული პრინციპების „განმტკიცება საუკეთესო საშუალებით ხდება ... ეფექტიანი დემოკრატიული პოლიტიკით“. გარდა ამისა, კომისიამ

113 *Kühnen v. the Federal Republic of Germany*; 1998 წლის მოხსენება.

114 გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს არაკონსტიტუციურად ცნობილი ორგანიზაციების მიერ ისეთი პროპაგანდის გავრცელებას, რომელიც მიმართულია დემოკრატიის ძირითადი წესრიგის, ყველა ხალხის თავისუფლებისა და გაგების წინააღმდეგ.

დაადგინა, რომ განმცხადებლის გამოსვლა შეიცავდა რასობრივი და რელიგიური დისკრიმინაციის ელემენტებს. შესაბამისად, კომისიამ განმარტა, რომ განმცხადებელი ცდილობდა გამოხატვის თავისუფლების გამოყენებას ისეთი საქციელის ნახალისებისათვის, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის მე-17 მუხლს, რომელიც კრძალავს უფლებათა ბოროტად გამოყენებას. დასასრულს, კომისიამ დაადგინა, რომ განმცხადებლის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“.

ანალოგიური გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეზე *D.I. v. Germany*,¹¹⁵ რომელშიც განმცხადებელმა (ის-

ტორიკოსმა) უარყო აუშვითცში გაზის კამერების არსებობა, განაცხადა რა, რომ ისინი წარმოადგენდა პირველი ომის შემდეგ აშენებულ სატყუარებს, რისთვისაც გერმანელმა გადასახადის გადამხდელებმა დაახლოებით 16 მილიარდი გერმანული მარკა გადაიხადეს. ეროვნულმა სასამართლოებმა განმცხადებელს დააკისრეს ჯარიმა. კომისიის წინაშე მთავრობამ ეს სასჯელი გაამართლა „ეროვნული უშიშროებისა და ტერიტორიული მთლიანობის“, „სხვათა უფლებებისა და რეპუტაციის“ ინტერესების დაცვისა და „უნესრიგობისა და დანაშაულის თავიდან აცილების“ მიზნებით. პროპორციულობის პრინციპის გამოყენებისას კომისიამ დაადგინა:

“გერმანიის მოსახლეობის საზოგადოებრივი ინტერესი დანაშაულისა და უნესრიგობის თავიდან აცილების თვალსაზრისით ებრაელების წინააღმდეგ მიმართული შეურაცხმყოფელი საქციელისა და ანალოგიური დანაშაულების გამო, აგრეთვე სხვათა უფლებებისა და რეპუტაციის დაცვის მოთხოვნა დემოკრატიულ საზოგადოებაში გადანონის განმცხადებლის თავისუფლებას, გაავრცელოს პუბლიკაციები, რომლებშიც უარყოფილია ნაცისტური რეჟიმის დროს ებრაელების წამება გაზის კამერებში”.

Honsik-ისა¹¹⁶ და *Ochensberger*-ის¹¹⁷ საქმეებში, რომლებშიც განმცხადე-

ბლები უარყოფდნენ ჰოლოკასტის არსებობას და მოუწოდებდნენ რასო-

115 *D.I. v. Germany*, 1996 წ.

116 *Honsik v. Austria*, 1995 წ.

117 *Ochensberger v. Austria*, 1994 წ.

ბრივი სიძულვილისაკენ, კომისიამ მი-
იღო ანალოგიური დასკვნები.

„ეროვნული უშიშროება“ გამო-
ხატვის თავისუფლების წინააღმდეგ
სასამართლოს მიერ განხილულ იქნა
სამხედრო საიდუმლოებასთან დაკავ-
შირებულ საქმეებში. *Hadjianastassiou*-
ის საქმეში¹¹⁸ ოფიცერს შეეფარდა ხუთ-
თვიანი პატიმრობა საიდუმლო სამხე-
დრო ინფორმაციის გამჟღავნებისა-
თვის კერძო კომპანიისათვის ანაზღაუ-
რების სანაცვლოდ. ინფორმაცია ეხე-

ბოდა კონკრეტული სახის იარაღსა და
შესაბამის ტექნიკურ ცოდნას. მთავ-
რობის აზრით, გამჟღავნებას შეეძლო
ეროვნული უშიშროებისათვის მნიშ-
ვნელოვანი ზიანის მიყენება. დაადგი-
ნა რა, რომ სამხედრო ინფორმაციის
დაცვას არ გამოირიცხავს მე-10 მუხლი,
სასამართლომ მიიჩნია, რომ მსჯა-
ვრდება იყო „აუცილებელი დემოკრა-
ტიულ საზოგადოებაში“ „ეროვნული
უშიშროების“ დაცვის მიზნით და გან-
მარტა:

“აღნიშნული იარაღის მიმართ სახელმწიფოს ინტერესისა და შესაბამისი ტე-
ქნიკური ცოდნის გამჟღავნებას, რაც შეიძლება მიუთითებდეს სახელმწი-
ფოს პროგრესზე მისი შექმნის პროცესში, შეუძლია ეროვნული უშიშროები-
სათვის მნიშვნელოვანი ზიანის მიყენება. [...] მტკიცებულებებში არაფერი მიუ-
თითებს გამოყენებულ საშუალებასა და დასახულ კანონიერ მიზანს შორის
გონივრული პროპორციულობის არარსებობას”.

Hadjianastassiou-ის საქმეზე გამო-
ტანილი განაჩენი ორ მნიშვნელოვან მი-
თითებას აძლევს ეროვნულ სასამართ-
ლოებს. პირველ რიგში, იკრძალება არა
ყველა სახის სამხედრო ინფორმაციის
საჯარო გამოქვეყნება. მეორეც, სასა-
მართლომ კიდევ ერთხელ განმარტა,
რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა

უნდა დაადგინონ თითოეულ კონკრე-
ტულ შემთხვევაში, შესაბამისი ინ-
ფორმაცია უქმნის თუ არა რეალურ და
სერიოზულ საფრთხეს ეროვნულ უშიშ-
როებას. ამგვარი შეფასება, რომელიც
ეფუძნება პროპორციულობის პრინ-
ციპს, წარმოადგენს პასუხს კითხვაზე,
აკრძალული ან სანქცირებული უნდა

118 *Hadjianastassiou v. Greece*, 1992 5.

იყოს თუ არა გამოხატვა, რომელიც საჯაროდ ხდის სამხედრო ინფორმაციას.

გამოხატვის თავისუფლება და უწესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება

Incal-ის საქმეში ეროვნულმა ხელისუფლებამ განიხილა გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა უწესრიგობის თავიდან აცილების მიზნით.¹¹⁹

ბ-ნმა ინკალმა, თურქეთის მოქალაქემ, ხალხის შრომის პარტიის (1993 წელს გაუქმებულ იქნა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ) წევრმა, გაავრცელა ბროშურები, რომლებიც შეიცავდა მკაცრ შენიშვნებს თურქეთის მთავრობის პოლიტიკის შესახებ და ქურთული წარმოშობის მოსახლეობას მოუწოდებდა გაერთიანებისაკენ გარკვეული პოლიტიკური მოთხოვნების წამოსაყენებლად. ბროშურები მოუწოდებდა ხალხს თურქეთის უშიშროების პოლიციისა და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების მიერ წამოწყებული „ქურთების გაძევების“ კამპანიის წინააღმდეგ ბრძოლას. იგი აღნიშნულ

კამპანიას უწოდებდა „იმ სპეციალური ომის წინააღმდეგ, რომელიც ამჟამად აწარმოებენ ქვეყანაში ქურთი ხალხის წინააღმდეგ“. ბროშურებში აგრეთვე სახელმწიფოს ქმედება მოიხსენიებოდა „სახელმწიფო ტერორად თურქი და ქურთი პროლეტარების წინააღმდეგ“. თუმცა, ბროშურები არ მოუწოდებდა ძალადობის ან სიძულვილისაკენ. თურქეთის უშიშროების პოლიციამ მიიჩნია, რომ ბროშურები შეიძლებოდა განხილულიყო სეპარატისტულ პროპაგანდად. ბ-ნ ინკალს ეროვნულმა სასამართლოებმა შეუფარდეს ექვსი თვით თავისუფლების აღკვეთა დანაშაულის ჩადენისაკენ ნაქეზებისათვის ბრალდებით. მას აგრეთვე აეკრძალა სახელმწიფო სამსახურში შესვლა და პოლიტიკურ ორგანიზაციებში, ასოციაციებში და პროფესიულ გაერთიანებებში მთელი რიგი საქმიანობა.

ევროპული სასამართლოს წინაშე თურქეთის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება აუცილებელი იყო უწესრიგობის თავიდან ასაცილებლად, რადგან ბროშურები დანერგული იყო აგრესიული, პროვოკაციული ენით და, სავარაუდოდ,

119 *Incal v. Turkey*, 1998 წ.

მიზნად ისახავდა ქურთული წარმოშობის ხალხის დარწმუნებას იმაში, რომ ისინი იყვნენ „სპეციალური ომის“ მსხვერპლი. ამდენად, გამართლებული იყო თავდაცვის კომიტეტების ჩამოყალიბება. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ „ბროშურების ენიდან აშკარა იყო, ... რომ ისინი მიზნად ისახავდა აჯანყებისაკენ ნაქეზებას ეთნიკური ჯგუფის მიერ სახელმწიფო ხელისუფლების წინააღმდეგ“, და, რომ „ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლისა და მისი ჩახშობის ინტერესი უპირატესია დემოკრატიულ საზოგადოებაში.“

სტრასბურგის სასამართლომ არ გაიზიარა მთავრობის შეხედულებები და მიუთითა მოთხოვნაზე, რომ „მთავრობის მოქმედება ან უმოქმედობა ექვემდებარება ზედმინეწვით განხილვას არა მარტო საკანონმდებლო ან სასამართლო ხელისუფლების, არამედ აგრეთვე საზოგადოებრივი აზრის მიერ“. იმისათვის, რათა შეფასებულ იქნეს, განმცხადებლის მსჯავრდება და სასჯელი იყო თუ არა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა:

“ღირებულია რა ყველასათვის, გამოხატვის თავისუფლება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოლიტიკური პარტიებისა და მათი აქტიური წევრებისათვის”.

სასამართლომ განაცხადა, რომ ვერ აღმოაჩინა რაიმე,

“რაც გაამართლებდა იმ დასკვნას, რომ ბ-ნი ინკალი იყო პასუხისმგებელი ტერორიზმზე თურქეთში [...]. დასასრულს, ბ-ნ ინკალის მსჯავრდება იყო არაპროპორციული დასახულ მიზანთან და, შესაბამისად, არ იყო აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში”.

მე-10 მუხლის დარღვევის გარდა, სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა სამართლიანი სასამართლო განხილვის

(მე-6 მუხლი) უფლების დარღვევა, რადგან ერთ-ერთი მოსამართლე იყო სამხედრო მოსამართლე.

უნესრიგობის ან დანაშაულის თავი-
დანაცილებაზე, ისევე როგორც ეროვნუ-
ლი უშიშროების ინტერესზე მიუთითებ-
და ავსტრიის მთავრობა *Saszmann*-ის
საქმეში¹²⁰. განმცხადებელს შეეფარდა
სამთვინიანი პატიმრობა იმ საფუძვლით,
რომ ჯარის წევრებს პრესის მეშვეობით

მოუწოდებდა სამხედრო წესების შეუს-
რულებლობისა და დარღვევისაკენ. კომი-
სიამ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებლის
მსჯავრდება გამართლებული იყო
ავსტრიის ფედერალურ ჯარში უნესრიგის
შენარჩუნებისა და ეროვნული უშიშროე-
ბის დაცვის მიზნით:

“სამხედრო კანონების უპატივისმცემლობისაკენ ნაქეზება წარმოადგენს
არაკონსტიტუციურ ზენოლას, რაც მიზნად ისახავს კონსტიტუციური გზით
მიღებული კანონების გაუქმებას. ამგვარი არაკონსტიტუციური ზენოლა არ
შეიძლება შეწყნარებულ იქნეს დემოკრატიულ საზოგადოებაში”.

სასამართლომ სხვაგვარი გადაწყ-
ვეტილება მიიღო *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs und Gubi*-ის
საქმეში,¹²¹ რომელშიც ავსტრიის სასა-
მართლოებმა აკრძალეს იმ პერიოდული
გამოცემის გავრცელება ჯარისკაცებს
შორის სამხედრო ყაზარმებში, რომე-
ლიც ითვალისწინებდა წინადადებებს
რეფორმების შესახებ და მოუწოდებდა
ჯარისკაცებს, აღეძრათ საჩივრები მთა-

ვრობის წინააღმდეგ. ავსტრიის მთავ-
რობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადე-
ბლების პერიოდული გამოცემა საფრთ-
ხეს უქმნიდა ქვეყნის თავდაცვის სისტე-
მას, ჯარის ეფექტიანობას და შეეძლო
გამოეწვია უნესრიგობა და დანაშაული.
სასამართლო არ დაეთანხმა მთავრობის
არგუმენტაციას და დაადგინა, რომ პერი-
ოდულ გამოცემაში საკითხების უმრავ-
ლესობა

“...წარმოადგენდა საჩივრებს, აყალიბებდა წინადადებებს რეფორმისათვის
ან მოუწოდებდა მკითხველებს მიემართათ სააპელაციო სამართალწარმოე-
ბისათვის. თუმცაღა, ხშირად პოლემიკური ტონის მიუხედავად, არ ჩანდა,
რომ მათ გადააბიჯეს საზღვრებს, რომლებიც დასაშვებია მოსაზრებათა

120 *Saszmann v. Austria*, 1997 წ.

121 *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs und Gubi v. Austria*, 1994 წ.

უბრალო განხილვის დასაშვებ კონტექსტში, რაც შენყნარებულ უნდა იქნეს დემოკრატიული სახელმწიფოს ჯარში, როგორც ეს უნდა იყოს საზოგადოებაში, რომელსაც ეს ჯარი ემსახურება”.

აქედან გამომდინარე, სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა.

„უწესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება“ იყო გამოყენებული პოლიტიკური მოწინააღმდეგების მიერ მთავრობის კრიტიკის წინააღმდეგ ბალანსირებისას. *Castells*-ის საქმეზე¹²² სასამართლომ მხარი დაუჭირა გამოხატვის თავისუფლების ძლიერ დაცვას პოლიტიკური ოპოზიციის მხრიდან. ბ-ნი კასტელსი, ესპანეთის პარლამენტის სენატორი, წარმოადგენდა პოლიტიკურ ორგანიზაციას, რომელიც ემხრობოდა ბასკეთის დამოუკიდე-

ბლობას. 1979 წელს მან დაწერა სტატია „აღმამფოთებელი დაუსჯელობა“, რომელიც გამოაქვეყნა ეროვნულ ყოველდღიურ გაზეთში. ბ-ნმა კასტელსმა ბრალი დასდო მთავრობას, რომ არ გამოიძია მკვლევლობები ბასკეთში, და განაცხადა: „ამ დანაშაულებრივი ქმედებების ჩამდენი კვლავ განაგრძობენ მუშაობას და რჩებიან საპასუხისმგებლო თანამდებობებზე სრულიად დაუსჯელად.“ მან აგრეთვე ბრალი დასდო მთავრობას ამ დანაშაულებში თანამონაწილეობისათვის:

“ხელისუფლებაში მყოფ მემარჯვენეებს თავიანთ განკარგულებაში აქვთ ყველა საშუალება (პოლიცია, სასამართლოები და ციხეები), გამოიძიონ და დასაჯონ ამ მრავალი დანაშაულის ჩამდენი პირები. მაგრამ ნუ სწუხართ, მემარჯვენეებს ეს სრულიად არ ალელვებთ. [...] საზოგადოებრივ წესრიგსა და სისხლის სამართლის დევნაზე პასუხისმგებელი პირები დღეს იგივე პირები არიან, ვინც უწინ იყვნენ”.

მიუთითებდა რა ექსტრემისტთა დაჯგუფებებზე, რომლებსაც ბრალად

ედებოდათ ეს დანაშაულები, ბ-ნი კასტელსი წერდა:

¹²² *Castells v. Spain*, 1992 წ.

“მათ ხელთ აქვთ მნიშვნელოვანი მასალები, რომლებიც დღემდე შენახულია. მათ გააჩნიათ დიდი ოდენობით იარაღი და ფული. ისინი ფლობენ შეუზღუდავ მასალებსა და რესურსებს და მოქმედებენ სრულიად დაუსჯელად ... შეიძლება ითქვას, რომ მათ წინასწარ აქვთ გარანტირებული დაუსჯელობა”.

ბ-ნი კასტელსი შემდგომში აცხადებდა:

“ამ ქმედებების უკან შეიძლება იდგეს მხოლოდ მთავრობა, მმართველი პარტია და მათი წარმომადგენლები. ჩვენ ვიცით, რომ ისინი აპირებენ, მნიშვნელოვანწილად გამოიყენონ, როგორც პოლიტიკური იარაღი, ბასკი დისიდენტების სასტიკი მკვლელობა და მათი ფიზიკური განადგურება ... მაგრამ, ჩვენი ხალხის მომავალი მსხვერპლის გადარჩენის მიზნით, პასუხისმგებელი პირები ახლავე უნდა იქნან გამოაშკარავებული მაქსიმალური საჯაროობის პირობებში”.

ბ-ნი კასტელსი მსჯავრებული იქნა მთავრობის შეურაცხყოფისათვის და შეეფარდა ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთა, რომელიც მას არასდროს მოუხდია.

სასამართლოს წინაშე ესპანეთის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ბ-ნი კას-

ტელსის მსჯავრდება ემსახურებოდა „უნესრიგობისა და დანაშაულის თავიდან“ აცილებას. იმის შესწავლისას, ჩარევა იყო თუ არა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, სასამართლომ განმარტა:

“რამდენადაც გამოხატვის თავისუფლება მნიშვნელოვანია ყველასთვის, ეს განსაკუთრებით ასეა ხალხის მიერ არჩეული წარმომადგენლისათვის. ის წარმომადგენს თავის ელექტორატს, ყურადღებას ამახვილებს მათ პრობლემებზე და იცავს მათ ინტერესებს. აქედან გამომდინარე, პარლამენტის ოპოზიციის წევრის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა მოითხოვს ზედმინევნით შესწავლას სასამართლოს მხრიდან”.

სასამართლომ შედგომ აღნიშნა, რომ

“ბ-ნ კასტელს არ გამოუთქვამს თავისი მოსაზრება სენატის სხდომათა დარბაზში, რასაც იგი შეძლებდა სასჯელის შიშის გარეშე, არამედ მან აზრის გამოხატვა არჩია პერიოდული გამოცემის მეშვეობით. თუმცაღა, ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ მან დაკარგა მთავრობის კრიტიკის უფლება”.

შემდგომ სასამართლომ მიუთითა მთავრობის კრიტიკაზე:

“დასაშვები კრიტიკის ზღვარი უფრო ფართოა მთავრობასთან, ვიდრე კერძო პირთან ან თუნდაც პოლიტიკოსთან მიმართებაში. დემოკრატიულ საზოგადოებაში მთავრობის მოქმედება ან უმოქმედობა ექვემდებარება ზედმინევენით განხილვას არა მარტო საკანონმდებლო ან სასამართლო ხელისუფლების, არამედ აგრეთვე პრესისა და საზოგადოებრივი აზრის მიერ. გარდა ამისა, მთავრობის დომინანტური პოზიცია ავალდებულებს მას, თავი შეიკავოს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისაგან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც არსებობს მედიის მხრიდან გაუმართლებელ თავდასხმებსა და კრიტიკაზე რეაგირების სხვა საშუალებები”.

სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა. ამავდროულად, მოსამართლე დე მეიერმა თანმხვედრ აზრში განმარტა:

“არ არსებობს საფუძველი იმისათვის, რომ დაწესებულებები ან მთავრობა დაექვემდებარნენ უკეთეს დაცვას ვიდრე ინდივიდუალური პირები ან ოპოზიცია”.

ანალოგიურად, წინა განაჩენებიდან მიღებული გაკვეთილების შესაბამისად, ეროვნულმა სასამართლოებ-

მა უნდა გააცნობიერონ, რომ, თუმცა პრინციპულად სამართლებრივი დაუმორჩილებლობისაკენ ნაქეზება დას-

ჯადია, მოსამართლეები კანონის ამ აკრძალვას არ უნდა იყენებდნენ ავტომატურად. მოსამართლეებმა უნდა შეაფასონ კონფლიქტური ინტერესები და გამოიყენონ პროპორციულობის პრინციპი გადაწყვეტილების მიღებაში, გამოხატვის თავისუფლების განხორციელების კონკრეტული შემთხვევის დასჯა არის თუ არა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“. უფრო მეტიც, როგორც გამომდინარეობს *Castells*-ის საქმეზე გამოტანილი განაჩენიდან, ეროვნულმა სასამართლოებმა თავი უნდა შეიკავონ სახელმწიფო ხელისუფლების კრიტიკის სანქციონებისაგან. ამგვარი კრიტიკა, თუნდაც ძალიან მკაცრი ფორმით, წარმოადგენს პოლიტიკური პლურალიზმისა და მოსაზრებათა პლურალიზმის ნაწილს.

გამოხატვის თავისუფლება და ზნეობა

კონფლიქტს „ზნეობასა“ და გამოხატვის თავისუფლებას შორის მივყავართ პროპორციულობის პრინციპის ახალ ინტერპრეტაციამდე. პრინციპში,

ამგვარ შემთხვევებში სასამართლო ეროვნულ ხელისუფლებას უტოვებს შეფასების ფართო ზღვარს, რაც გამართლებულია „ზნეობის“ სპეციფიკით თითოეულ ნევრ სახელმწიფოში ან თუნდაც ერთი და იმავე ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებში.

*Müller and Others*¹²³-ის საქმეში ეროვნული ხელისუფლების გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა სასამართლოს მიერ მიჩნეულ იქნა როგორც გონივრული და „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ „ზნეობის“ დაცვის მიზნით. 1981 წელს თანამედროვე ხელოვნების გამოფენაზე ბ-ნმა მიუღერმა დახატა და გამოფინა სამი დიდი ნახატი, რომლებიც აღწერდა სოდომის ცოდვას, გარყვნილობას, მასტურბაციასა და ჰომოსექსუალიზმს. გამოფენა იყო უფასო და ხელმისაწვდომი საზოგადოებისათვის ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე. შვეიცარიის სასამართლოებმა ბ-ნ მიუღერსა და გამოფენის ორგანიზატორებს დააკისრეს ჯარიმა და მოახდინეს ნახატების კონფისკაცია. ისინი შესანახად გადაეცა ხელოვნების მუზეუმს, თუმცა მხოლოდ 1988 წელს დაუბრუნდათ

123 *Müller and Others v. Switzerland*, 1988 6.

მათ. სტრასბურგში ბ-ნი მიულერი და გამოფენის ორგანიზატორები ამტკიცებდნენ, რომ როგორც მსჯავრდება, ისე კონფისკაცია არღვევდა მათ უფლებას გამოხატვის თავისუფლებაზე.

სასამართლომ მიუთითა ზნეობის ერთიანი ცნების არარსებობაზე ხელშემკვრელი სახელმწიფოების

ტერიტორიის ფარგლებში. ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ ეროვნული სასამართლოები უკეთეს პოზიციაში იმყოფებიან, ვიდრე საერთაშორისო მოსამართლე, მიიღონ გადაწყვეტილება „ზნეობის“ საკითხებზე, თავიანთ სახელმწიფოებში რეალობასთან შესაბამისობის მხედველობაში მიღებით. შემდგომში სასამართლომ განაცხადა:

“ნახატები ასახავს სექსუალური ურთიერთობების, კერძოდ, ადამიანებსა და ცხოველებს შორის, უხამს სცენებს... ფართო საზოგადოებას თავისუფლად მიუწვდებოდა ხელი მათზე, რამდენადაც ორგანიზატორებს არ დაენესებიათ შესვლის ფასი ან რაიმე ასაკობრივი ცენზი. ფაქტიურად, ნახატები წარმოდგენილ იქნა გამოფენაზე, რომელიც იმისათვის იყო განკუთვნილი, რომ ფართო საზოგადოების ყურადღება მიექცრო”.

სტრასბურგის სასამართლომ აგრეთვე გონივრულად მიიჩნია ეროვნული მოსამართლეების არგუმენტაცია, რომ გამოსახულება „უხეშად შეურაცხყოფდა ჩვეულებრივი მგრძნობელობის სექსუალური კუთვნილების გრძნობას“ „სექსუალურობაზე გამახვილებით ერთ-ერთი უხამსი ფორმით“. Müller-ის საქმეზე გამოტანილ განაჩენში ძირითად როლს ასრულებდა ბავშვებისათვის შეუზღუ-

დავი ხელმისაწვდომობა, ისევე როგორც ამას ადგილი ჰქონდა Handyside-ის საქმეში,¹²⁴ რომელშიც განმცხადებელმა გამოაქვეყნა და მოსწავლეებს დაურიგა ნიგნი, რომელიც ბრიტანეთის ხელისუფლების მიერ უხამსად იქნა მიჩნეული.

„ზნეობასა“ და გამოხატვის თავისუფლებას შორის კონფლიქტის სხვა ტიპი იქნა განხილული სასამართლოს მიერ Open Door and Dublin Well Wom-

124 Handyside v. the United Kingdom, 1976 5.

an-ის საქმეში.¹²⁵ შპს „Open Door Counselling“ და „Dublin Well Woman Centre“ წარმოადგენდნენ არასამთავრობო არაკომერციულ საზოგადოებებს ირლანდიაში, სადაც აკრძალული იყო აბორტი. ეს ორი ორგანიზაცია ქალებს აძლევდა კონსულტაციებს, ამასთანავე „Dublin Well Woman Centre“ უზრუნველყოფდა ოჯახის დაგეგმარების, ფეხმძიმობის, ჯანმრთელობის, სტერილიზაციისა და ა.შ. სფეროებში ფართო მომსახურებას. იგი ფეხმძიმე ქალებს აგრეთვე სთავაზობდა ინფორმაციას აბორტის შესაძლებლობების შესახებ ირლანდიის გარეთ, მაგალითად, ზოგიერთი კლინიკის მისამართებს გაერთიანებულ სამეფოში. ორივე ორგანიზაცია საკონსულტაციო საქმიანობით შემოიფარგლებოდა; აბორტის შესახებ გადაწყვეტილება დამოკიდებული იყო ქალებზე. 1983 წელს „Dublin Well Woman Centre“-მა გამოაქვეყნა ბროშურა, რომელიც აკრიტიკებდა ბოლო დროს მიღებულ ორ კონსტიტუციურ შესწორებას. პირველი შესწორება ყველას აძლევდა უფლებას, მიემართა სასამართლოსათვის ირლანდიის გარეთ აბორტის გაკეთების

შესახებ ინფორმაციის გავრცელების აკრძალვის მოთხოვნით. მეორე კონსტიტუციური შესწორება ყველას აძლევდა უფლებას, მოეთხოვა სასამართლოს მიერ აკრძალვა იმ ფეხმძიმე ქალების წინააღმდეგ, რომლებიც აპირებდნენ ქვეყნის დატოვებას.

1986 წელს დაუბადებელი ბავშვების დაცვის ირლანდიის საზოგადოების სარჩელის საფუძველზე ირლანდიის სასამართლოებმა მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ აბორტის შესახებ ინფორმაციის გავრცელება ეწინააღმდეგებოდა კონსტიტუციასა და სისხლის სამართლის კანონის ზოგიერთ დებულებას. ეროვნულმა სასამართლოებმა მიიღეს ბრძანება, რომელიც მუდმივად უკრძალავდა ამ ორგანიზაციებს ფეხმძიმე ქალებისათვის კონსულტაციის გაწევასა თუ დახმარებას აბორტთან დაკავშირებით. ამ ორმა ორგანიზაციამ მიმართა სტრასბურგის სასამართლოს იმ მოტივით, რომ მათ მიმართ დარღვეულ იქნა ინფორმაციისა გავრცელებისა და მიღების უფლება. მათ შეუერთდა ოთხი ქალი, ორი — როგორც აკრძალვის პირდაპირი, ხოლო ორი — როგორც არაპირდაპირი მსხვერპლი.

125 *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, 1992 5.

„ზნეობის“, როგორც კანონიერი მიზნის, განხილვისას სასამართლომ აღნიშნა, რომ დაუბადებელი ბავშვის დაცვა ეფუძნება ირლანდიელი ხალხის ღრმა მორალურ ღირებულებებს და განმარტა, რომ, თუმცა ეროვნული ხელისუფლების შეფასების ზღვარი ფართოა „ზნეობასთან“ მიმართებაში, იგი არ არის შეუზღუდავი: ეროვნულ ხელისუფლებას არ აქვს „უსაზღვრო დისკრეცია, რომელიც არ ექვემდებარება გადასინჯვას.“ შემდგომში სასამართლომ შეისწავლა, ჩარევა პასუხობდა თუ არა „მწვავე სოციალურ საჭიროებას“ და იყო თუ არა პროპორციული დასახულ კანონიერ მიზანთან.

სასამართლო განაცვიფრა ირლანდიის სასამართლოების მიერ მიღებული აკრძალვების აბსოლუტურმა ხასიათმა, რაც ითვალისწინებდა მუდმივ და ზოგად აკრძალვას, „მიუხედავად იმ პირის ასაკისა, ჯანმრთელობის მდგომარეობისა ან სხვა საფუძვლისა, რაც განაპირობებდა კონსულტაციას ფეხმძიმობის შეწყვეტასთან დაკავშირებით“. სასამართლომ დაადგინა, რომ ამგვარი შეზღუდვა ძალიან ფართო და არაპროპორციული იყო. ამტ-

კიცებდა რა ჩარევის არაპროპორციულობას, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ინფორმაციის სხვა წყაროების (ჟურნალები, სატელეფონო ცნობარები, საზღვარგარეთ მცხოვრები ადამიანები) არსებობა იმაზე მიუთითებდა, რომ განმცხადებლებისათვის დაწესებული შეზღუდვა არ წარმოადგენდა გადაუდებელ აუცილებლობას.

ხსენებული საქმიდან გამომდინარე, ეროვნულმა სასამართლოებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ ის ფაქტი, რომ დაუშვებელია გამოხატვის თავისუფლების ზოგადი და/ან მუდმივი აკრძალვა, თუნდაც ისეთ მგრძობიარე სფეროებში, როგორიცაა ზნეობა. ეროვნულ სასამართლოებს ეძლევათ სახელმძღვანელო მითითებები პროპორციულობის პრინციპის გამოყენებისას: მნიშვნელოვანია გამოხატვის სამიზნე ჯგუფი, მხედველობაშია აგრეთვე მისაღები ბავშვები და ახალგაზრდები; გათვალისწინებული უნდა იყოს ღონისძიებები, რომლებიც ზღუდავს გამოხატვის ფორმაზე ხელმისაწვდომობას, რაც წარმოადგენს ზრუნვას „ამორალური“ ზეგავლენის შემცირებაზე; თვითნებობის

თავიდან აცილების მიზნით დადგენილ უნდა იქნეს „ზნეობისათვის“ მიყენებული რეალური ზიანი.

გამოხატვის თავისუფლება და სხვათა რეპუტაცია და უფლებები

სხვათა რეპუტაციისა და უფლებების დაცვა არის „კანონიერი მიზანი“, რომელზეც ყველაზე ხშირად მიუთითებს ეროვნული ხელისუფლება გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვისას. ყველაზე მეტად იგი გამოიყენება პოლიტიკოსებისა და საჯარო მოხელეების კრიტიკისაგან დასაცავად. სწორედ ამიტომ ამ საკითხთან დაკავშირებით სასამართლომ განავითარა ფართო პრეცედენტული სამართალი, რომელიც ახდენს გამოხატვის თავისუფლებისათვის, და კერძოდ, პრესისათვის მინიჭებული ძლიერი დაცვის დემონსტრირებას. მედიის პრივილეგირებული როლი გამომდინარეობს სასამართლოს იმ შეხედულებიდან, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია პოლიტიკურ გამოხატვას როგორც საარჩევნო პროცესის, ისე

საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე ყოველდღიური საკითხების კუთხით. ენობრივ მხარესთან დაკავშირებით სასამართლომ დასაშვებად მიიჩნია მკაცრი და უხეში კრიტიკა ისევე როგორც შეფერადებული გამოთქმები, რამდენადაც ამ უკანასკნელს აქვს უპირატესობა, ყურადღება მიაპყროს პოლემიკურ საკითხებზე.

Lingens-ის საქმეში¹²⁶ სასამართლომ პრესის თავისუფლება დაუპირისპირა მაღალი საჯარო მოხელის რეპუტაციაზე უფლებას. 1975 წლის ოქტომბერში ავსტრიაში საყოველთაო არჩევნების შემდეგ ბ-ნმა ლინგენსმა გამოაქვეყნა ორი სტატია, რომლებშიც აკრიტიკებდა არჩევნებში გამარჯვებულ ფედერალურ კანცლერს, ბ-ნ ბრუნო კრეისკის. კრიტიკა მიმართული იყო კანცლერის პოლიტიკურ ნაბიჯზე — კანცლერმა გამოაცხადა კოალიცია იმ პარტიასთან, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ნაცისტური წარსულის მქონე პირი — და კანცლერის სისტემატურ ძალისხმევაზე, პოლიტიკური მხარდაჭერა აღმოეჩინა ყოფილი ნაცისტებისათვის. კანცლერის საქციელი. დახასიათებული იყო

126 *Lingens v. Austria*, 1986 წ.

როგორც „ამორალური“, „უღირსი“, რითაც განასახიერებდა „დაბალი ხარისხის ოპორტუნისმის“. კანცლერის მიერ აღძრული კერძო ბრალდების შემდეგ ავსტრიის სასამართლოებმა მიიჩნიეს, რომ ეს განცხადებები იყო ცილისმწამებლური და ჟურნალისტს დააკისრეს ჯარიმა. ეროვნულმა სასამართლოებმა აგრეთვე დაადგინეს, რომ ჟურნალისტმა ვერ შეძლო „დაბალი ხარისხის ოპორტუნისმის“ ბრალდების დამტკიცება.

“პრესის თავისუფლება საზოგადოებას აძლევს პოლიტიკური ლიდერების შესახებ მოსაზრებისა და დამოკიდებულების გამოვლენისა და ჩამოყალიბების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას. უფრო ზოგადად, პოლიტიკური დებატების თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების ბირთვის წარმოადგენს, რაც უპირატესია კონვენციის შესაბამისად. დასაშვები კრიტიკის ზღვარი უფრო ფართოა პოლიტიკოსთან, ვიდრე კერძო პირთან მიმართებაში. ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით, პირველი გარდუვალად და შეგნებულად უქვემდებარებს ზედმინევენით განხილვას თავის თითოეულ სიტყვასა თუ ქმედებას ჟურნალისტებისა და მთლიანად საზოგადოების მიერ და იგი უნდა ავლენდეს უფრო ფართო შემწყნარებლობას”.

სასამართლომ არ გამორიცხა პოლიტიკოსის რეპუტაციის დაცვა, მაგრამ განმარტა, რომ

“ასეთ შემთხვევებში ამგვარი დაცვის მოთხოვნები უნდა შეფასებულ იქნეს პოლიტიკური საკითხების ღია განხილვების ინტერესთან შესაბამისობაში”.

ევროპული სასამართლოს წინაშე ავსტრიის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება მიზნად ისახავდა კანცლერის რეპუტაციის დაცვას.

„დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ ჩარევის აუცილებლობის მოთხოვნის შეფასებისას სასამართლომ განავითარა მთელი რიგი ძალიან მნიშვნელოვანი პრინციპები. პოლიტიკოსებმა უნდა გამოავლინონ უფრო მაღალი შემწყნარებლობა მედიის კრიტიკასთან მიმართებაში:

მნიშვნელოვანი იყო სადავო სტატიების პოლიტიკური კონტექსტი:

“სადავო გამონათქვამები, ამგვარად, გაკეთებულ იქნა არჩევნების შემდგომი პოლიტიკური დაპირისპირების ფონზე; ამ ბრძოლაში თითოეულმა გამოიყენა ხელთ არსებული საშუალება, რაც არანაირად არ ყოფილა უჩვეულო მძიმე პოლიტიკური ბრძოლისათვის”.

განმცხადებლის მსჯავრდების ზემოქმედება ზოგადად პრესის თავისუფლებაზე იყო შემდეგი მნიშვნელოვანი მომენტი, რაზეც სასამართლომ აღნიშნა:

“როგორც მთავრობამ მიუთითა, სადავო სტატიები იმ დროს უკვე ფართოდ იყო გავრცელებული. ასე რომ, თუმცა ავტორზე დაკისრებულ სასჯელს, მკაცრად რომ ვთქვათ, არ შეეძლო მისი გამოხატვის უფლების ხელყოფა, მიუხედავად ამისა, იგი მაინც გაუთანაბრდა ისეთ ცენზურას, რომელსაც სავარაუდოდ შეეძლო მასში ჩაეხშო ამ სახის კრიტიკის სურვილი მომავალში; ... პოლიტიკური დებატების კონტექსტში ამგვარმა სასჯელმა შესაძლოა ხელი შეუშალოს ჟურნალისტებს, წვლილი შეიტანონ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხების საჯარო განხილვებში. ამასთანავე, ამგვარ სასჯელს შეუძლია დააბრკოლოს პრესა, შეასრულოს ინფორმაციის გავრცელებისა და საზოგადოებრივი დარაჯის ფუნქციები”.

ავსტრიის სასამართლოების მიდგომა სიმართლის დამტკიცებასთან მიმართებაში ევროპულმა სასამართლომ არასწორად მიიჩნია. სტრასბურგის სასამართლომ ხაზგასმით მიუთითა განსხვავებაზე „ფაქტებსა“ და „შეფასებით მსჯელობებს“ შორის და აღნიშნა, რომ „შეფასებითი მსჯელობების“ დამტკიცება შეუძლებელია. გან-

მცხადებლის მოსაზრებები კანცლერის პოლიტიკური ქცევის შესახებ წარმოადგენდა მოსაზრებების გამოხატვისა და გავრცელების უფლებას. ფაქტების არსებობა შეიძლება დამტკიცებულ იქნეს, მაშინ როდესაც შეფასებითი მსჯელობის ნამდვილობა არ ექვემდებარება მტკიცებას. დამტკიცების მოთხოვნა შეფასებით

მსჯელობასთან მიმართებაში ხელ-
ყოფს შეხედულებების თავისუფლებ-
ის არსს. სასამართლომ აგრეთვე აღნი-
შნა, რომ ის ფაქტები, რომლებსაც
ეყრდნობოდა ბ-ნი ლინგენსი, ცალსახა
იყო, და, რომ იგი კეთილსინდისიერად
მოქმედებდა.

სასამართლოს მიერ განვითარებუ-
ლი პრინციპები პოლიტიკური კრიტიკის
სფეროში და განსხავებები ფაქტებსა
და მოსაზრებებს შორის განმტკიცებუ-
ლი იქნა სხვა შემდგომ განაჩენებში.¹²⁷

ამგვარად, *Dalban*-ის საქმეში სასა-
მართლომ განმარტა, რომ

„მიუღებელია, ჟურნალისტს ჩამოერთვას უფლება, გამოხატოს კრიტიკული
შეფასებითი მსჯელობები, თუ ვერ შეძლებს მათი ჭეშმარიტების დამტკიცე-
ბას“.

გარდა ამისა, *Schwabe*-ს საქმეში სასამართლომ მიუთითა ენობრივ მხარეზე:

“პოლიტიკოსების ქმედებებისა და მათი პოლიტიკური მორალის შესახებ
დისკუსიებში მცირეოდენი ნვლილის შეტანის დროს შეუძლებელია ანონილი
იყოს თითოეული სიტყვა გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად”.

Oberschlick (No. 2)-ის საქმეში სიტ-
ყვა „იდიოტის“ გამოყენება პოლიტიკო-
სის საქციელის ასაღწერად დასაშვებად
იქნა მიჩნეული.¹²⁸ ხოლო *Lopes Gomes
da Silva*-ს საქმეში, რომელშიც ადგილო-
ბრივი არჩევნების კანდიდატი მოხ-
სენიებული იყო როგორც „უცნაური“,

„უზნეო“ და „უხეში“, სასამართლომ
დაადგინა, რომ, თუმცა უხეში იყო, კრი-
ტიკა არ იყო გაზვიადებული და წარ-
მოადგენდა პასუხს კანდიდატის პრო-
ვოკაციულ გამოსვლაზე. სასამართლომ
აგრეთვე განაცხადა:

“პოლიტიკური კამათი ხშირად იჭრება პირადი ცხოვრების სფეროში, როგო-
რიცაა პოლიტიკის მავნე შედეგები და მოსაზრებების თავისუფალი განხილ-
ვა, რომლებიც წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების გარანტიებს”.¹²⁹

127 *Oberschlick v. Austria*, 1991 წ.; *Schwabe v.
Austria*, 1992 წ.; *Dalban v. Romania*,
1999 წ. და სხვ.

128 *Oberschlick v. Austria (No. 2)*, 1997 წ.

129 *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, 2000 წ.

Oberschlick-ის, Dalban-ის, Dichand-ისა და ბევრ სხვა საქმეზე გამოტანილ განაჩენებში სასამართლომ განმარტა:

“*ეურნალისტური თავისუფლება ასევე მოიცავს მოვლენების რამდენადმე გაზვიადებულად ან, თუნდაც, პროვოკაციულად ასახვას*”.¹³⁰

თუმცაღა, თვითონ პრესის თავისუფლებაც არ არის აბსოლუტური. Tammer-ის საქმე სასამართლომ გადანყვიტა პირადი ცხოვრების სასარგებლოდ. სადავო განცხადებები ეხებოდა ქ-ნ ლაანარუს პირადი ცხოვრების ასპექტებს, რომლებიც მან აღწერა თავის მემუარებში. ქ-ნი ლაანარუ იყო შინაგან

საქმეთა მინისტრის (მისი მეუღლის, რომელიც მანამდე იყო პრემიერ-მინისტრი) თანაშემწე. სადავო განცხადებები შეეხებოდა მის დედობასა და იმას, თუ როგორ დაუნგრია ქმარს პირველი ოჯახი. დაადგინა რა მე-10 მუხლის დარღვევა, სასამართლომ აღნიშნა:

“*პოლიტიკურ პარტიაში ქ-ნ ლაანარუს ხანგრძლივი მონაწილეობის მიუხედავად, სასამართლო არ მიიჩნევს დადგენილად, რომ სადავო ტერმინების გამოყენება მის პირად ცხოვრებასთან დაკავშირებით გამართლებული იყო საზოგადოებრივი მნიშვნელობით ან იმ ფაქტით, რომ ისინი წარმოადგენდა ზოგადი მნიშვნელობის საკითხებს*”.¹³¹

სასამართლოს პრინციპების შესაბამისად, ნებისმიერი შიდა კანონმდებლობა, რომელიც იცავს პოლიტიკოსებს და, ზოგადად მაღალი თანამდებობის პირებს (როგორიცაა: პრეზიდენტი, პრემიერ-მინისტრი, მინისტრები, პარლამენტის წევრები და ა.შ.) სპეციალური ან უფრო მძიმე სასჯელით

შეურაცხყოფის ან ცილისწამების წინააღმდეგ, და კერძოდ, პრესის მიერ, შეუთავსებელია მე-10 მუხლთან. როდესაც ასეთი დებულებები არსებობს და მათზე მიუთითებენ პოლიტიკოსები, ეროვნულმა სასამართლოებმა თავი უნდა შეიკავონ მათი გამოყენებისაგან. ნაცვლად ამისა,

130 „ენობრივ მხარესთან“ დაკავშირებით დამატებით იხ. ზემოთ მე-71 გვერდზე.
131 Tammer v. Estonia, 2001 წ.

ისინი უნდა დაეყრდნონ ზოგად სამართლებრივ დებულებებს შეურაცხყოფისა და ცილისწამების შესახებ.

უფრო მეტიც, როდესაც პოლიტიკოსების პატივი და რეპუტაცია წინააღმდეგობაში მოდის პრესის თავისუფლებასთან, ეროვნულმა სასამართლოებმა ფრთხილად უნდა გამოიყენონ პროპორციულობის პრინციპი და გადაწყვიტონ, ყურნალისტის მსჯავრდება არის თუ არა აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში, გაითვალისწინებენ სასამართლოს მიერ *Lingens*-ისა და სხვა საქმეებში ჩამოყალიბებულ სახელმძღვანელო პრინციპებს. ანალოგიურად, როდესაც ეროვნული კანონ-

მდებლობა ითვალისწინებს შეურაცხმყოფელი გამონათქვამების სიმართლის დამტკიცებას, შიდა სასამართლოებმა თავი უნდა შეიკავონ ამგვარი მტკიცებულების მოთხოვნისაგან, გამომდინარე სასამართლოს მიერ გაკეთებული განსხვავებიდან ფაქტებსა და მოსაზრებებს შორის. გარდა ამისა, კეთილსინდისიერი დაცვა დასაშვები უნდა იყოს ცილისწამების შემთხვევებში, რაც არსებითად ეხება ფაქტებს. თუ გამოქვეყნების დროს ყურნალისტს საკმარისი საფუძველი ჰქონდა, ეფიქრა, რომ ინფორმაცია სწორი იყო, იგი არ უნდა იქნეს დასჯილი.

"ინფორმაცია მალფუჭებადი საქონელია და მისი გამოქვეყნების შეყოვნებას, თუნდაც მცირე ხნით, შეუძლია ხელყოს მისი ღირებულება და მისდამი ინტერესი".¹³²

სწორედ ამიტომ ყურნალისტს მხოლოდ უნდა მოეთხოვოს, გონივრულად შეამოწმოს და კეთილსინდისიერად დარწმუნდეს ინფორმაციის სანდოობაში. ამ თვალსაზრისით მეორე არგუმენტი ეხება ყურნალისტის მხრიდან განზრახვის არარსებობას, ცილი დასწამოს სავარაუდო მსხვერპლს. თუ

ყურნალისტი დარწმუნებულია ინფორმაციის სისწორეში, მაშინ განზრახვა არ არსებობს და, ამდენად, ყურნალისტის საქციელი არ შეიძლება სანქცირებული იყოს იმ დებულებების შესაბამისად, რომლებიც კრძალავს განზრახ ცილისწამებას; მხოლოდ განზრახ ცილისწამების დასჯას ითვალისწინებს ყვე-

132 *Sunday Times* (No. 2) v. the United Kingdom, 1991 წ.

ლა სისხლის სამართლის კანონი.

ეროვნულმა სასამართლოებმა აგრეთვე თავი უნდა შეიკავონ სისხლის სამართლებრივი სასჯელების, და კერძოდ, თავისუფლების აღკვეთის გამოყენებისაგან. ამგვარი სასჯელები საფრთხეს უქმნის გამოხატვის თავისუფლების არსს და წარმოადგენს ცენზურას მთლიანი მედიისათვის, რაც ხელყოფს პრესის, როგორც საზოგადოებრივი დარაჯის როლს.

ყველა ზემოხსენებული სახელმძღვანელო მითითება, რომლებიც ევროპულმა სასამართლომ ჩამოაყალიბა ეროვნული სასამართლოებისათვის, გამოიყენება თანაბრად საჯარო მო-

ხელეების კრიტიკასა თუ ნებისმიერი სხვა კრიტიკასთან მიმართებაში, რაც მიზნად ისახავს საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე საჯარო განხილვას.

Thorgeirson-ის საქმეში¹³³ სასამართლომ განიხილა პრესის თავისუფლება საჯარო მოხელეების წინააღმდეგ კრიტიკის კონტექსტში. განმცხადებელმა (ავტორმა) ყოველდღიურ გაზეთში გამოაქვეყნა ორი სტატია პოლიციის სისასტიკის შესახებ. პირველი სტატია წარმოადგენდა იუსტიციის მინისტრისათვის მიმართულ წერილს, რომლითაც სთხოვდა მას კომისიის შექმნას

“იმ ქორეების გამოძიების მიზნით, რომლებიც თანდათანობით საზოგადოებრივ აზრად ჩამოყალიბდა რეიკიავიკის პოლიციაში სულ უფრო მეტი სისასტიკის შესახებ, და მიიჩქმალა ხელოვნურად”.

გარდა ჟურნალისტიკისა, რომელიც იყო პოლიციის სისასტიკის მსხვერპლი, განმცხადებელს არ მიუთითებია სხვა დაზარალებულების სახელები.

პოლიციის მოხელეთა და მათი საქციელის აღწერისას ბ-ნმა თორგეირსონმა გამოიყენა, *inter alia*, შემდეგი გამოთქმები: „ფორმიანი გარეუ-

ლი მხეცები, რომლებიც ცოცხად ირგვლივ, მდუმარედ ან პირიქით, ჩვენი ქალაქის ლამის ცხოვრების ფუნგლებში“; „ადამიანები, რომლებიც დაქვეითებული არიან ახალშობილი ბავშვის გონებრივ დონემდე მუდმივად ყელში ნაჭერით, რასაც პოლიციელები და დამრტყმელები სწავლობენ და

133 *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, 1992 წ.

იყენებენ სასტიკი თვითნებობით იმის მაგივრად, რომ ხალხს კეთილგონივრულად და მზრუნველობით მოექცნენ“. პოლიციამ სატელევიზიო პროგრამაში უარყო ბრალდებები სისასტიკის შესახებ. ამის შემდეგ განმცხადებელმა გამოაქვეყნა მეორე სტატია, რომელშიც განაცხადა: „[პოლიციის] ტიპიური საქციელიდან გამომდინარე პოლიციურმა ძალებმა საზოგადოებაში დაიმკვიდრეს ისეთი იმიჯი, რომელიც დაკავშირებულია: დაშინებასთან, თაღლითობასთან, უკანონო

ქმედებებთან და არა პროფესიონალიზმთან“. განმცხადებელს დაეკისრა ჯარიმა პოლიციის დაუკონკრეტებელი წევრების ცილისწამებისათვის.

ევროპული სასამართლოს წინაშე მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მსჯავრდება მიზნად ისახავდა „სხვათა“, კერძოდ, პოლიციის მოხელეთა „რეპუტაციის“ დაცვას და, რომ დასაშვები კრიტიკის ზღვარი უფრო ფართოა პოლიტიკურ სიტყვასთან მიმართებაში. თუმცაღა, სასამართლომ შენიშნა,

“პრეცედენტულ სამართალში არ არსებობს მითითება, რომ განსხვავებულ იქნეს ... პოლიტიკური დისკუსია და დისკუსია საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხების ირგვლივ”.

ენობრივ მხარესთან დაკავშირებით, სასამართლომ განაცხადა:

“ორივე სტატია ფორმულირებული იყო განსაკუთრებით მკაცრი ტერმინებით. თუმცაღა, მათი მიზნისა და იმ ზემოქმედების გათვალისწინებით, რაც მას უნდა მოეხდინა, სასამართლოს აზრით, ენა არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს გადაჭარბებულად”.

სასამართლომ დაასკვნა, რომ

“მსჯავრდებასა და სასჯელს შეეძლო ხელი შეეშალა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხების საჯარო განხილვისათვის”

და, რომ მთავრობის მიერ მითითებული საფუძვლები არ ასაბუთებდა ჩარევის პროპორციულობას დასახულ კანონიერ მიზანთან. ამგვარად, განმცხადებლის მსჯავრდება არ იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.“

Thoma-ს საქმეში ჟურნალისტს დაეკისრა სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურება იმის განცხადების გამო,

რომ წყლისა და სატყეო მეურნეობის კომისიის ყველა მოხელე, გარდა ერთისა, კორუმპირებული იყო. სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა, მხედველობაში მიიღო რა ფართო დებატები ამ საკითხთან დაკავშირებით და მისი საყოველთაო ინტერესი. საჯარო მოხელეების კრიტიკასთან მიმართებაში სასამართლომ განმარტა:

“საჯარო მოხელეები, რომლებიც მოქმედებენ ოფიციალური უფლებამოსილებით, პოლიტიკოსების მსგავსად, ექვემდებარებიან დასაშვები კრიტიკის უფრო ფართო ზღვარს, ვიდრე კერძო პირები. თუმცა, შეუძლებელია იმის თქმა, რომ სახელმწიფო მოხელეები შეგნებულად უქვემდებარებენ თითოეულ სიტყვასა და ქმედებას ზედმიწევნით განხილვას პოლიტიკოსების დონეზე. შესაბამისად, მათ მიმართ უნდა არსებობდეს თანაბარი დამოკიდებულება, როდესაც საქმე ეხება მათი საქციელის კრიტიკას.”¹³⁴

„სხვათა უფლებები“, კერძოდ, რელიგიური თავისუფლება გამოხატვის თავისუფლების წინააღმდეგ სასამართლოს მიერ განხილულ იქნა *Otto-Preminger Institut*-ის საქმეში.¹³⁵ განმცხადებელმა, ინსბრუკში დაფუძნებულმა ასოციაციამ, რეჟისორ ვერნერ შროეტერის ფილმის — „ზეციური საბჭო“ — ანონსი გამოაცხადა. იგეგმებოდა ფილმის ექვსი ჩვენება ფართო

საზოგადოებისათვის. განცხადებაში აღნიშნული იყო, რომ, კანონმდებლობის შესაბამისად, ჩვიდმეტ წლამდე ასაკის პირებს ეკრძალებოდათ ფილმის ნახვა. ფილმი ებრაელთა რელიგიის, ქრისტიანული რელიგიისა და ისლამური რელიგიის ღმერთს წარმოადგენდა მოხუცი დაძონძილი მამაკაცის სახით, რომელიც მუხლმოდრეკილი იყო ეშმაკის წინაშე, მას ეამბორებოდა და

134 *Thoma v. Luxembourg*, 2001 წ.

135 *Otto-Preminger Institut v. Austria*, 1994 წ.

თავის მეგობარს უწოდებდა. სხვა სცენებში ნაჩვენები იყო, თუ ქალწული მარიამი როგორ უსმენდა მკრეხელურ ისტორიას, აგრეთვე ნაჩვენები იყო ეროტიკული სიმძაფრის სცენა ქალწულ მარიამსა და ეშმაკს შორის. ახალგაზრდა იესო ქრისტე წარმოდგენილი იყო როგორც გონებრივად ჩამორჩენილი. ფილმში ნაჩვენები იყო, თუ როგორ მიესალმებოდნენ ეშმაკს ქალწული მარიამი და იესო ქრისტე.

პირველ ჩვენებამდე ინსბრუკის რომის კათოლიკური ეკლესიის ეპარქიის თხოვნის საფუძველზე პროკურორმა აღძრა სისხლის სამართლის საქმე ოტო-პრემინგერის ინსტიტუტის დირექტორის წინააღმდეგ „რელიგიური დოქტრინების „შეურაცხყოფის“ ბრალდებით. ფილმის ნახვის შემდეგ ადგილობრივმა სასამართლომ მოახდინა მისი კონფისკაცია. შესაბამისად, საჯა-

რო ჩვენებას არ ჰქონია ადგილი. სისხლის სამართლის საქმე შეწყდა და საქმე გაგრძელდა მხოლოდ კონფისკაციასთან მიმართებაში. ოტო-პრემინგერის ინსტიტუტმა იჩივლა ევროპული კომისიის წინაშე, ამტკიცებდა რა, რომ ფილმის კონფისკაციით დარღვეულ იქნა მე-10 მუხლი. კომისია დაეთანხმა ამ მოსაზრებას.

სასამართლოს წინაშე მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ფილმის კონფისკაცია მიზნად ისახავდა „სხვათა უფლებების“, კერძოდ, რელიგიური გრძნობების პატივისცემის უფლების დაცვასა და „უნესრიგობის თავიდან აცილებას“. რელიგიური გრძნობების პატივისცემის უფლება კონვენციის მე-9 მუხლით გარანტირებული აზრის, სინდისისა და რელიგიის უფლების ნაწილია. ამ მიზნის კანონიერების შეფასებისას სასამართლომ განმარტა:

“ისინი, ვინც აშკარად გამოხატავენ თავიანთ რელიგიურ რწმენას როგორც რელიგიური უმრავლესობის ან უმცირესობის წევრი, არ შეუძლიათ გონივრულად მოელოდნენ, რომ დაცული იქნებიან ყველა ფორმის კრიტიკისაგან. მათ უნდა გამოიჩინონ შემწყნარებლობა და შეეგუონ სხვების მიერ მათი რელიგიური მრწამსის უარყოფას ან თუნდაც მათი რწმენის საპირისპირო დოქტრინების პროპაგაციას. თუმცა ის საშუალება, რომლითაც რელიგიურ მრწამსსა და დოქტრინებს ეწინააღმდეგებიან ან უარყოფენ, არის საკითხი,

რომელმაც შეიძლება განაპირობოს სახელმწიფოს პასუხიმგებლობა, რომ უზრუნველყოს მე-9 მუხლით გარანტირებული უფლებების მშვიდობიანი განხორციელება ამ რწმენისა და დოქტრინების მფლობელთათვის. რა თქმა უნდა, ექსტრემალურ საქმეებში რელიგიური მრწამსის კრიტიკის ან უარყოფის კონკრეტული მეთოდების შედეგები შეიძლება იმგვარი იყოს, რომ აუკრძალოს იმ პირებს, ვისაც ასეთი რწმენა აქვს, გამოხატვის თავისუფლების განხორციელება [...]. მართლზომიერი საფუძველი არსებობს იმისათვის, რომ დადგინდეს მე-9 მუხლით გარანტირებული მორწმუნეთა რელიგიური გრძნობების პატივისცემის უფლების დარღვევა რელიგიური თაყვანისცემის საგნების პროვოკაციული ასახვის გამო; ამგვარი ასახვა შეიძლება ჩაითვალოს შემწყნარებლობის არსის ბოროტ დარღვევად, რაც აგრეთვე წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებას. კონვენცია მთლიანობაში უნდა იქნეს წაკითხული, ხოლო მე-10 მუხლის ინტერპრეტაცია და გამოყენება წინამდებარე საქმეში უნდა შეესაბამებოდეს კონვენციის ლოგიკას”.

შემდგომ სასამართლომ მიუთითა იმ ვალდებულებაზე, რომ აცილებული უნდა იქნეს

“გამოხატვა, რომელიც გაუმართლებლად შეურაცხმყოფელია სხვებისათვის ... და, რომელსაც არ შეაქვს წვლილი ნებისმიერი ფორმის საზოგადოებრივი განხილვებში, რასაც შეუძლია განაპირობოს შემდგომი პროგრესი საზოგადოებრივ საკითხებში”.

თავისი პოზიციის დაცვისას მთავრობამ ხაზი გაუსვა რელიგიის როლს ტიროლის ხალხის ყოველდღიურ ცხოვრებაში, სადაც რომის კათოლიკური ეკ-

ლესიის მრევლი 87%-ს წარმოადგენდა. ორ კონფლიქტურ ღირებულებას შორის ბალანსის დადგენისას, სასამართლომ განმარტა, რომ მას არ შეუძლია:

“იმ ფაქტის უგულვებელყოფა, რომ რომის კათოლიკური რელიგია არის ტიროლელების დიდი უმრავლესობის რელიგია. ფილმის კონფისკაციისას ავსტრიის ხელისუფლება მოქმედებდა იმ მიზნით, რომ ამ რეგიონში უზრუნველყო რელიგიური მშვიდობა და, რომ ზოგიერთ ხალხს არ ეგრძნო, რომ ისინი იყვნენ თავიანთი რელიგიური მრწამსის თავდასხმის ობიექტები გაუმართლებელი და შეურაცხმყოფელი გზით. პირველ რიგში, ეროვნულ ხელისუფლებას, რომელიც უკეთეს მდგომარეობაშია საერთაშორისო მოსამართლესთან შედარებით, ეკისრება ამგვარი ზომის აუცილებლობის შეფასება მოცემულ დროს არსებული სიტუაციის კუთხით. წინამდებარე საქმის ყველა გარემოებაში სასამართლო არ მიიჩნევს, რომ ავსტრიის ხელისუფლებამ ამ თვალსაზრისით გადააბიჯა შეფასების ზღვარს”.

შესაბამისად, ფილმის კონფისკაცია არ წარმოადგენდა მე-10 მუხლის დარღვევას.

საინტერესოა, აღინიშნოს, რომ განსხვავებული აზრის მქონე სამმა მოსამართლემ მხარი დაუჭირა მე-10 მუხლის დარღვევას:

“სახელმწიფოს ხელისუფლება თვითნებურად არ უნდა იღებდეს გადაწყვეტილებას, კონკრეტულ განცხადებას შეუძლია თუ არა „წვლილი შეიტანოს ნებისმიერი ფორმის საზოგადოებრივი განხილვებში, რასაც შეუძლია განაპირობოს შემდგომი პროგრესი საზოგადოებრივ საკითხებში“; ამგვარი გადაწყვეტილება არ შეიძლება განიცდიდეს „პროგრესის“ თაობაზე ხელისუფლების მოსაზრების ზეგავლენას. [...] რეპრესიული ქმედების აუცილებლობა, რაც უთანაბრდება გამოხატვის თავისუფლების განხორციელების სრულ ხელყოფას, შეიძლება მხოლოდ დასაშვები იყოს, თუ შესაბამისი ქმედება აღწევს ბოროტად გამოყენების ისეთ მაღალ დონეს და უახლოვდება სხვათა რელიგიის თავისუფლების უარყოფას, რომ ხელყოფს საზოგადოების მიერ შეწყნარების უფლებას. [...] საფასურის გადახდის სანაცვლოდ ფილმი აუდი-

ტორიისათვის უნდა ეჩვენებინათ „ხელოვნების კინოთეატრში“, რომელიც ემსახურებოდა ექსპერიმენტალური გემოვნების მქონე შედარებით პატარა საზოგადოებას. ამდენად, ნაკლებად შესაძლებელია, რომ აუდიტორიაში აღმოჩენილიყვნენ ის პირები, რომლებსაც არ აინტერესებდათ ეს ფილმი. უფრო მეტიც, აუდიტორიას ჰქონდა საკმარისი შესაძლებლობა, წინასწარ სცოდნოდა ფილმის ხასიათი. [...] მოცემულ შემთხვევაში მცირედ იყო შესაძლებელი, რომ ვინმე გაუცნობიერებლად ნახავდა არასასურველ მასალას. ამდენად, ჩვენ მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ განმცხადებელი ასოციაცია მოქმედებდა პასუხისმგებლურად იმგვარად, რომ შეეზღუდა გონივრულად მოსალოდნელი ფილმის ჩვენების შესაძლო მავნე შედეგები”.

„სხვათა უფლებათა“ დაცვის აუცილებლობა ინფორმაციის გავრცელებისა და მიღების თავისუფლების წინააღმდეგ აგრეთვე სასამართლომ განიხილა ტელევიზიით გადაცემული ზოგიერთი რასისტული განცხადების კონტექსტში იმ ერთადერთი მიზნით, რომ საზოგადოებისათვის მიეწოდებინათ ინფორმაცია რასისტული შეხედულებების გამავრცელებლების შესახებ.

Jersild-ის საქმეში¹³⁶ განმცხადებელი იყო ტელეჟურნალისტი, რომელიც ეროვნული სასამართლოების მიერ მსჯავრდებულ იქნა რასისტული განცხადებების მხარდაჭერისა და ნა-ხალისეების გამო. მისი ინიციატივით მომზადდა პროგრამა, რომლის დროსაც რასისტული შეხედულებების მქონე ახალგაზრ-

დათა ჯგუფის სამ მონეულ წევრს ჩამოართვა ინტერვიუ. ჟურნალისტი წინასწარ იცოდა, რომ რასისტული განცხადებები გაკეთდებოდა საჯაროდ ინტერვიუების დროს და ნაახალისა ამგვარი განცხადებები. ინტერვიუების რედაქტირებისას ჟურნალისტი მასში გაითვალისწინა შეურაცხმყოფელი ბრალდებები. ინტერვიუები წარმოდგენილ იქნა კარგად ინფორმირებული საზოგადოებისთვის განკუთვნილ სერიოზულ სატელე-ვიზიო პროგრამაში, რომელიც განიხილავდა სოციალური და პოლიტიკური საკითხების ფართო სფეროს, მათ შორის ქსენოფობიასა და იმიგრაციას. აუდიტორიას შეეძლო მოესმინა ისეთი განცხადებები, როგორცაა: „კარგია, იყო რასისტი. ჩვენ გვჯერა,

136 Jersild v. Denmark, 1994 წ.

რომ დანია დანიელებისთვის არის“; „ხალხს უნდა ჰქონდეს მონების ყოლის უფლება“; „გორილას გადაულე სურათი ... და შემდეგ შეხედე ზანგს, სხეულის იგივე აგებულება და ... ბრტყელი შუბლი“; „ზანგი არ არის ადამიანი, იგი ცხოველია, ისევე როგორც სხვა უცხოელი მუშები, თურქები, იუგოსლაველები თუ სხვები, როგორც არ უნდა იწოდებოდნენ ისინი“ და ა.შ. ახალგაზრდებს აგრეთვე დაესვათ კითხვები მათი საცხოვრებელი და სამუშაო ადგილის, სისხლის სამართლებრივი წარსულის შესახებ.

ძირითადი მოტივი, რის გამოც ეროვნულმა სასამართლოებმა დაადგინეს ყურნალისტის ბრალეულობა, იყო საბოლოო განცხადებების არარსებობა,

“ობიექტურად არ ჩანდა, რომ მას ჰქონდა რასისტული შეხედულებებისა და მოსაზრების პროპაგანდის მიზანი. პირიქით, იგი აშკარად ცდილობდა, ინტერვიუს საშუალებით გამოეყვინა, ანალიზი გაეკეთებინა და აეხსნა სისხლის სამართლებრივი წარსულისა და ძალადობრივი მიდრეკილებების მქონე ახალგაზრდების ეს კონკრეტული ჯგუფი, რომელიც შეზღუდული და იმედგაცრუებული იყო მათი სოციალური მდგომარეობით”.

გააკრიტიკა რა ეროვნული სასამართლოების მიდგომა იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა დაეხელახლებინა

რომლებითაც, სასამართლოს აზრით, მას შეეძლო აშკარად გაეკრიტიკებინა ინტერვიუების დროს გამოთქმული რასისტული შეხედულებები.

ევროპული სასამართლოს წინაშე მთავრობამ მსჯავრდება გასამართლად პირთა უფლებების დაცვის მიზნით, რომლებიც შეურაცხყოფილი იყვნენ რასისტული განცხადებების შედეგად. სასამართლომ ხაზი გაუსვა რასობრივი დისკრიმინაციის ბრძოლის არსებით მნიშვნელობას, აღნიშნა რა, რომ განმცხადებლის მიერ გაშუქებული საკითხი იყო დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის. პროგრამის მომზადებისა და წარმოდგენის შეფასებისას, სასამართლომ დაადგინა:

ყურნალისტს რასისტული განცხადებები, სასამართლომ განმარტა:

“ობიექტური და დაბალანსებული რეპორტაჟის მეთოდები შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს, რაც დამოკიდებულია საინფორმაციო საშუალებების სხვა თავისებურებებზე. არც ევროპულ სასამართლოს და არც ეროვნულ სასამართლოებს არ შეუძლიათ ჩაანაცვლონ თავიანთი შეხედულებები პრესის შეხედულებებთან, თუ რეპორტაჟის რა ტექნიკა უნდა გამოიყენოს ყურნალისტმა”.

განიხილა რა ინტერვიუებზე ნალისტის დასჯა ინტერვიუს დროს დაფუძნებული ინფორმაციის გადაცემა, იქნება ეს რედაქტირებული თუ არა, სხვა პირის მიერ გაკეთებული განცხადებების მხარდაჭერისათვის სასამართლომ დაადგინა, რომ ყურ-

“სერიოზულად ხელყოფდა პრესის მიერ ნვლილის შეტანას საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხების განხილვაში, თუ ამისათვის არ არსებობს განსაკუთრებით ძლიერი მოტივები”.

შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა.

გამოხატვის თავისუფლება და სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტი და მიუკერძოებლობა

სტრასბურგის სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკა ამ საკითხთან დაკავშირებით აჩვენებს, რომ, თუმცა სასამართლო ხელისუფლება სარგებლობს სპეციალური დაცვით, იგი არ ფუნქციონირებს ვაკუუმში და, რომ საკითხები მართლმსაჯულების გან-

ხორციელების შესახებ შეიძლება წარმოადგენდეს საზოგადოებრივი განხილვის ნაწილს.

Sunday Times-ის საქმეში¹³⁷ მთავრობა საგაზეთო სტატიის გამოქვეყნების წინააღმდეგ მიღებულ აკრძალვებს ასაბუთებდა სასამართლო ხელისუფლების მიუკერძოებლობისა და სასამართლო ხელისუფლების მიმართ საზოგადოების ნდობის შენარჩუნების

137 *Sunday Times v. the United Kingdom*, 1979 წ.

ინტერესის დაცვის მიზნით. 1959-1962 წლებში დასამშვიდებელი წამლის, „ტალიდომიდის“, გამოყენების შემდეგ ბევრი ბავშვი დაიბადა მწვავე ფუნქციონალური დარღვევებით. წამლის მწარმოებელი და გამავრცელებელი იყო შპს „Distillers Company“, რომელმაც 1961 წელს ბაზრიდან ამოიღო იგი. მშობლებმა უჩივლეს კომპანიას და მოითხოვეს სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურება; მოლაპარაკებები მხარეებს შორის წლების განმავლობაში მიმდინარეობდა. მხარეთა მიერ დავაზე მორიგება სასამართლოების მიერ მოწონებულ იქნა. ყველა გაზეთმა, მათ შორის *Sunday Times*-მა, ფართოდ გააშუქა ხსენებული საკითხი. 1971 წელს მხარეებმა დაიწყეს მოლაპარაკებები საქველმოქმედო ფონდის დასაარსებლად იმ ბავშვებისათვის, რომლებსაც აღენიშნებოდათ ფუნქციონალური დარღვევები. 1972 წლის სექტემბერში *Sunday Times*-მა გამოაქვეყნა სტატია სათაურით: „ჩვენი ტალიდომიდი ბავშვები: ეროვნული სირცხვილის მიზეზი“, რომელშიც აკრიტიკებდა კომპანი-

“ზოგადად აღიარებულია ის ფაქტი, რომ სასამართლოებს არ შეუძლიათ ვაკუუმში ფუნქციონირება. მართალია, ისინი წარმოადგენენ დავების გადაწყ-

ას დაზარალებულებისათვის საკომპენსაციო თანხისა და იმ თანხის შემცირებაში, რომელიც უნდა ჩაერიცხა საქველმოქმედო ფონდში. *Sunday Times*-მა განაცხადა, რომ იგი მომდევნო სტატიაში აღწერდა ტრაგედიის გარემოებებს.

კომპანიის თხოვნის საფუძველზე გენერალურმა პროკურორმა სთხოვა ეროვნულ სასამართლოს, რომ აეკრძალა გაზეთის გამოქვეყნება იმ მოტივით, რომ იგი ხელს შეუშლიდა მართლმსაჯულების განხორციელებას. ქვეყნის სასამართლოს ბრძანებით *Sunday Times*-ს აეკრძალა გამოქვეყნება.

ევროპული სასამართლოს წინაშე *Sunday Times*-ი ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-10 მუხლის დარღვევას. მთავრობა აკრძალვას ამართლებდა „სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის“ შენარჩუნების აუცილებლობით, რამდენადაც ეროვნულ სასამართლოებში კვლავ მიმდინარეობდა ტალიდომიდთან დაკავშირებული საქმისწარმოება. სტრასბურგის სასამართლომ განაცხადა:

ვეტიის ფორუმს, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ არ უნდა არსებობდეს დაეების წინასწარი განხილვა, იქნება ეს სპეციალიზირებული ჟურნალის, ზოგადი პრესისა თუ მთლიანი საზოგადოების მიერ. უფრო მეტიც, მედიამ არ უნდა გადააბიჯოს მართლმსაჯულების სათანადო განხორციელების ინტერესების დასაცავად დაწესებულ საზღვრებს. მას ევალება გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები იმ საკითხებზე, რომლებსაც განიხილავს სასამართლო, ისევე როგორც საზოგადოებრივი მნიშვნელობის სხვა საკითხებზე. მედიას არა მარტო აქვს ამგვარი ინფორმაციისა და მოსაზრებების გავრცელების ამოცანა: საზოგადოებას აქვს აგრეთვე მათი მიღების უფლება”.

საქმის კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინებით, სასამართლომ აღნიშნა, რომ „ტალიდომიდის უბედურება“ უდავოდ წარმოადგენდა საზოგადოებრივი შეშფოთების საკითხს. გარდა ამისა, ოჯახებს, რომლებსაც შეეხო ეს ტრაგედია, ისევე როგორც მთლიან საზოგადოებას ჰქონდათ ამ საკითხთან დაკავშირებით ინფორმაციის მიღების უფლება. სასამართლომ დაასკვნა, რომ გაზეთის წინააღმდეგ აკრძალვა „არ შეესაბამებოდა საკმარისად მწვავე სოციალურ საჭიროებას, რაც გადანონიდა გამოხატვის თავისუფლების საზოგადოებრივ ინტერესს კონვენციის მნიშვნელობისათვის.“

De Haes and Gijssels-ის საქმეში¹³⁸ განმცხადებლებმა (ორმა ჟურნალისტმა) გაზეთით გააშუქა საქმე, რომელსაც განიხილავდნენ ეროვნული სასამართლოები. მათ ხუთ სტატიამი მძაფრად გააკრიტიკეს სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლეები, რომლებმაც გაყრის საქმეზე გადაწყვიტეს, რომ ორ ბავშვს მამასთან უნდა ეცხოვრა. მამას, ცნობილ ნოტარიუსს, ყოფილმა მეუღლემ და მისმა მშობლებმა ადრე ბრალი დასდეს შვილების მიმართ სექსუალურ ძალადობაში. გაყრის დროს გამოძიება ნოტარიუსის წინააღმდეგ შეწყდა საბრალდებო დასკვნის მიღების გარეშე.

138 *De Haes and Gijssels v. Belgium*, 1997 წ.

სამმა მოსამართლემ და პროკურორმა საჩივარი აძღრეს ორი ჟურნალისტი-სა და გაზეთის წინააღმდეგ ცილისმნამებლური განცხადებებისათვის სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით. სამოქალაქო სასამართლოებმა დაადგინეს, რომ ორმა ჟურნალისტმა ძლიერი ეჭვები გამოთქვა მოსამართლეთა მიუკერძოებლობის თაობაზე, დაწერა რა, რომ მათ განზრახ გამოიტანეს არასწორი დადგენილება ნოტარიუსთან ახლო პოლიტიკური ურთიერთობების გამო. ჟურნალისტებს დაეკისრათ სამოქალაქო ზიანის ანაზღაურება (სიმბოლური თანხა) და განაჩენის გამოქვეყნება ექვს გაზეთში საკუთარი სახსრებით.

ევროპულმა სასამართლომ ცნო, რომ სასამართლო ხელისუფლების წევრები უნდა სარგებლობდნენ საზოგადოებრივი ნდობით და, შესაბამისად, დაცული უნდა იყვნენ ფაქტობრივ საფუძველს მოკლებული დესტრუქციული თავდასხმებისაგან. უფრო მეტიც, რამდენადაც მათ აქვთ დისკრეციის ვალდებულება, მოსამართლეებს არ შეუძლიათ უპასუხონ საჯაროდ სხვადასხვა კრიტიკაზე,

რისი უფლებამოსილებაც, მაგალითად, აქვთ პოლიციელებს. შემდგომ სასამართლომ განიხილა სტატიები და აღნიშნა, რომ მოცემული იყო ბევრი დეტალი, მათ შორის ექსპერტთა დასკვნები, რომლებიც მიუთითებდა ჟურნალისტების მიერ სერიოზული გამოძიების ჩატარებაზე, სანამ ამის შესახებ აცნობებდნენ საზოგადოებას. სტატიები წარმოადგენდა ინცესტის შესახებ ფართო საზოგადოებრივი განხილვის ნაწილს, აგრეთვე იმის შესახებ, თუ როგორ მოაგვარა ეს საკითხი სასამართლო ხელისუფლებამ. სათანადოდ შეაფასა რა საზოგადოების უფლება, ინფორმირებული იყოს საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე, ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილება არ იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ და, ამდენად, ადგილი ჰქონდა მე-10 მუხლის დარღვევას.

პრინციპში, მოსამართლის კრიტიკა პრესის მიერ ხორციელდება სასამართლო სისტემის არაეფექტურობის, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობისა თუ მიუკერძოებლობის შესახებ დებატე-

ბის კონტექსტში. ასეთი საკითხები ყოველთვის მნიშვნელოვანია საზოგადოებისათვის და არ უნდა დარჩეს საზოგადოებრივი განხილვის მიღმა, კერძოდ, იმ ქვეყანაში, რომელშიც ვითარდება დამოუკიდებელი ეფექტიანი სასამართლო ხელისუფლება. სწორედ ამიტომ, ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა აწონონ არსებული ინტერესები და ღირებულებები საქმესთან დაკავშირებით, როდესაც ადგილი აქვს მოსამართლეთა ან სასამართლო ხელისუფლების სხვა მოხელეთა კრიტიკას. სასამართლომ უნდა დაადგინოს ბალანსი შესაბამისი მოსამართლის პატივისა და პრესის თავისუფლებას შორის, გააშუქოს საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხები და განსაზღვროს პრიორიტეტი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

უდავოდ, როდესაც კრიტიკა უპირატესად მიზნად ისახავს სასამართლო ხელისუფლების წევრების შეურაცხყოფას ან ცილისწამებას მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ საზოგადოებრივ განხილვებში წვლილის შეტანის გარეშე, გამოხატვის თავისუფლებისათვის მინიჭებული

დაცვა შეიძლება უფრო ვიწრო იყოს. ამ თავში სხვა მნიშვნელოვანი საკითხია სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილების საჯაროდ გაპროტესტების შესაძლებლობა.

ჟურნალისტური წყაროების დაცვა და კანონიერი მიზნები

გამოხატვის თავისუფლების განსაკუთრებული შემადგენელი ნაწილია ჟურნალისტური წყაროების დაცვა, რაც შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს მე-2 პუნქტში აღნიშნულ რომელიმე კანონიერ მიზანს. *Goodwin*-ის საქმეზე¹³⁹ გამოტანილი განაჩენი მნიშვნელოვანია ბალანსის დასადგენად, ერთი მხრივ, მართლმსაჯულების ინტერესებსა და სხვათა უფლებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, წყაროების დაცვის სურვილს შორის.

ბ-ნმა გუდვინმა, *Engineer*-ის ჟურნალისტმა, ტელეფონით „წყაროსგან“ მიიღო ინფორმაცია შპს „ტეტრას“ შესახებ. წყაროს განცხადების თანახმად, კომპანია აპირებდა დიდი კრედიტის აღებას, მაშინ როდესაც მას ჰქონდა მნიშვნელოვანი ფინანსური პრობლე-

139 *Goodwin v. the United Kingdom*, 1996 5.

მები. რადგან ინფორმაციის მიწოდება არ უთხოვიათ, ამიტომ მასში ფული არ გადაუხდიათ. აღნიშნული საკითხის შესახებ სტატიის მომზადებისას, ჟურნალისტიმა დაურეკა კომპანიას და სთხოვა კომენტარების გაკეთება. ამ საუბრის შემდეგ კომპანიამ სთხოვა ეროვნულ სასამართლოს, აეკრძალა-ნ გუდვინის სტატიის გამოქვეყნება, ამტკიცებდა რა, რომ ინფორმაციის საჯაროობა მნიშვნელოვნად ხელყოფდა მის ეკონომიკურ და ფინანსურ ინტერესებს. ქვეყნის სასამართლომ მიიღო ბრძანება, რისი ასლიც კომპანიამ გაუგზავნა ყველა წამყვან გაზეთს.

შემდგომ კომპანიამ სთხოვა ეროვნულ სასამართლოს, ჟურნალისტიკისათვის მოეთხოვა წყაროს სახელის გამჟღავნება, რაც, მისივე მტკიცებით, კომპანიას დაეხმარებოდა არაკეთილსინდისიერი თანამშრომლის გამოაშკარავებასა და მის წინააღმდეგ სა-

მართალწარმოების აღძვრაში. ჟურნალისტიმა რამდენჯერმე უარი უთხრა ეროვნული სასამართლოს თხოვნაზე და არ გაამჟღავნა წყარო. მას დაეკისრა ჯარიმა „მართლმსაჯულებისათვის ხელის შეშლის“ ბრალდებით.

ევროპული სასამართლოს წინაშე განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ სასამართლოს ბრძანება, რომლითაც მას მოეთხოვებოდა წყაროს გამჟღავნება, ისევე როგორც ჯარიმა ამის შეუსრულობლობისთვის, წარმოადგენდა გამოხატვის თავისუფლებაზე უფლების დარღვევას. გაიხსენა რა, რომ „გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ არსებით საფუძველს და, რომ განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა პრესისათვის მინიჭებული დაცვა“, სტრასბურგის სასამართლომ შემდგომში განმარტა:

“ჟურნალისტიკის ინფორმაციის წყაროების დაცვა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა პრესის თავისუფლებისათვის, როგორც ეს ასახულია მთელი რიგი ხელშემკვრელი სახელმწიფოების კანონმდებლობასა და პროფესიული ქცევის კოდექსებში და განმტკიცებულია ჟურნალისტური წყაროების შესახებ რამდენიმე საერთაშორისო დოკუმენტით [...]. ამგვარი დაცვის გარეშე წყაროებს შეიძლება ხელი შეეშალოს, დაეხმარონ პრესას

საზოგადოების ინფორმირებაში საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე. შედეგად, პრესის, როგორც საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი დარაჯის, როლი შეიძლება დაკნინდეს და ხელყოფილ იქნეს პრესის უნარი, უზრუნველყოს ზუსტი და სანდო ინფორმაცია”.

მხედველობაში მიიღო რა დემოკრატიულ საზოგადოებაში გამოხატვის თავისუფლებისათვის ყურნალისტური

წყაროების მნიშვნელობა და გამჟღავნების შესაძლო უარყოფითი შედეგი, სასამართლომ დაადგინა:

“როგორც ბრძანება, რომლითაც განმცხადებელს მოეთხოვებოდა წყაროს გამჟღავნება, აგრეთვე ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობისათვის დაკისრებული ჯარიმა წარმოადგენს გამოხატვის თავისუფლებაზე უფლების დარღვევას”.

Goodwin-ის საქმეზე გამოტანილი განაჩენის შემდეგ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა 2000 წლის 8 მარტს მიიღო № R (2000) 7 რეკომენდაცია ყურნალისტთა უფლების შესახებ, არ გაამჟღავნონ ინფორმაციის წყარო.

იმ ქვეყნებში, სადაც ყურნალისტური წყაროს სამართლებრივი დაცვა არ ხორციელდება, სასამართლოებმა უნდა უზრუნველყონ იგი როგორც ევროპული კანონდებლობის ნაწილი, როგორიცაა სტრასბურგის სასამართლოს დადგენილება Goodwin-ის საქმეში, და როგორც საერთაშორისო აღიარებული ნორმების ნაწილი. ეროვნულ-

მა სასამართლოებმა უნდა დაიცვან გამოხატვის თავისუფლება, რომელიც მოიცავს ყურნალისტური წყაროების დაცვის აუცილებლობას ყველა შემთხვევაში, მათ შორის, როდესაც ყურნალისტები გამოდიან ბრალდებულის ან მოწმის როლში. ამ დროს ეროვნული სასამართლოები უნდა ხელმძღვანელობდნენ პროპორციულობის პრინციპითა და პრესის როლით დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

საქმეთა ჩამონათვალი

ქვემოთ მოცემულია ტექსტში მოყვანილი საქმეები ბიბლიოგრაფიული მითითებებით. სასამართლოსა და კომისიის პრეცედენტული სამართალი გამოქვეყნებულია შემდეგ სერიებად:

- ▶ ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის გადანყვეტილებათა კრებული, ტომები 1-46, 1960-74 წწ.
- ▶ ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის გადანყვეტილებები და მოხსენებები, ტომები 1-94, 1975-98 წწ.
- ▶ სერია A: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განაჩენები და გადანყვეტილებები, ტომები 1-338, 1961-95 წწ.
- ▶ მოხსენებები განაჩენებსა და გადანყვეტილებებზე, 1996

კონვენციის მთლიანი პრეცედენტული სამართალი, მათ შორის განაჩენები და მოხსენებები, რომლებიც ჯერ არ გამოქვეყნებულა, შეიძლება მოძიებულ იქნეს HUDOC-ის მონაცემთა ბაზაში: <http://hudoc.echr.coe.int/>

A

Arslan v. Turkey, განაცხადი № 23462/94, 1999 წლის 8 ივლისის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)
Autronic AG v. Switzerland, განაცხადი № 12726/87, სერია A № 178

B

Barfod v. Denmark, განაცხადი № 11508/85, სერია A № 149
Barthold v. the Federal Republic of Germany, განაცხადი № 8734/79, სერია A № 90
Bergens Tidende and Others v. Norway, განაცხადი № 26132/95, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 2000-IV

C

Casado Coca v. Spain, განაცხადი № 15450/89, სერია A № 285-A
Castells v. Spain, განაცხადი № 11798/85, სერია A № 236
Chorherr v. Austria, განაცხადი № 13308/87, სერია A № 266-B

D

Dalban v. Romania, განაცხადი № 28114/95, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1999-VI
De Haes and Gijssels v. Belgium, განაცხადი № 19983/92, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1997-I
D.I. v. Germany, განაცხადი № 26551/95, კომისიის 1995 წლის 18 ოქტომბრის გადაწყვეტილება (არ არის გამოქვეყნებული)
Dichand and Others v. Austria, განაცხადი № 29271/95, 2002 წლის 26 თებერვლის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)

E

Engel and Others v. the Netherlands, განაცხადები № 5100/71, № 5101/71, № 5102/71, № 5354/72, № 5370/72, სერია A № 22

F

Fressoz and Roire v. France, განაცხადი № 29183/95, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1999-I

G

Gaskin v. the United Kingdom, განაცხადი № 10454/83, სერია A № 160

Gaweda v. Poland, განაცხადი № 26229/95, 2002 წლის 14 მარტის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)

Goodwin v. the United Kingdom, განაცხადი № 17488/90, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1996-II

Groppera Radio AG and Others v. Switzerland, განაცხადი № 10890/84, სერია A № 173

H

Hadjianastassiou v. Greece, განაცხადი № 12945/87, სერია A № 252

Handyside v. the United Kingdom, განაცხადი № 5493/72, სერია A № 24

Honsik v. Austria, განაცხადი № 25062/94, გადაწყვეტილებები და მოხსენებები, ტომი 83

I

Incal v. Turkey, განაცხადი № 22678/93, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყ-

ვეტილებებზე 1998-IV

Informationsverein Lentia and Others v. Austria, განაცხადები № 13914/88, № 15041/89, № 15717/89, № 15779/89, № 17207/90, სერია A № 276

J

Janowski v. Poland, განაცხადი № 25716/94, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1999-I

Jersild v. Denmark, განაცხადი № 15890/89, სერია A № 298

Jerusalem v. Austria, განაცხადი № 26958/95, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 2001-II

K

K. v. Austria, განაცხადი № 16002/90, სერია A № 255-B

Karatas v. Turkey, განაცხადი № 23168/94, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1999-IV

Kühnen v. the Federal Republic of Germany, განაცხადი № 12194/86, გადაწყვეტილებები და მოხსენებები, ტომი 56

L

Leanderv. Sweden, განაცხადი № 9248/81,
სერია A № 116
Lingens v. Austria, განაცხადი
№ 9815/82, სერია A № 103
Lopes Gomes da Silva v. Portugal,
განაცხადი № 37698/97, მოხსენებები
განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე
2000-X

M

Malone v. the United Kingdom, განაც-
ხადი № 8691/79, სერია A № 82 და
სერია A № 95
Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann
v. the Federal Republic of Germany, გა-
ნაცხადი № 10572/83, სერია A № 165
Maronek v. Slovakia, განაცხადი
№ 32686/96, მოხსენებები განაჩენებსა
და გადაწყვეტილებებზე 2001-III
Müller and Others v. Switzerland, გა-
ნაცხადი № 10737/84, სერია A № 133

N

News Verlags GmbH and CoKG v.

Austria, განაცხადი № 31457/96, მოხ-
სენებები განაჩენებსა და გადაწყ-
ვეტილებებზე 2000-I
Nikula v. Finland, განაცხადი № 31611/96,
2002 წლის 21 მარტის განაჩენი (არ
არის გამოქვეყნებული)

O

Oberschlick v. Austria, განაცხადი
№ 11662/85, სერია A № 204
Oberschlick v. Austria (No 2), განაცხა-
დი № 20834/92, მოხსენებები განაჩენებსა
და გადაწყვეტილებებზე 1997-IV
Observer and Guardian v. the United Kingdom,
განაცხადი № 13585/88, სერია A № 216
Ochensberger v. Austria, განაცხადი
№ 21318/93, კომისიის 1994 წლის 2
სექტემბრის გადაწყვეტილება (არ არის
გამოქვეყნებული)
Okçuoglu v. Turkey, განაცხადი № 24246/94,
1999 წლის 8 ივლისის განაჩენი (არ
არის გამოქვეყნებული)
Open Door and Dublin Well Woman v.
Ireland, განაცხადები № 14234/88,
№ 14235/88, სერია A №. 246-A
Otto-Preminger Institut v. Austria, განაც-
ხადი № 13470/87, სერია A № 295-A

Özgür Gündem v. Turkey, განაცხადი № 23144/93, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 2000-III

P

Petra v. Romania, განაცხადი № 27273/95, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 1998-VII

Prager and Oberschlick v. Austria, განაცხადი № 15974/90, სერია A № 313

Sunday Times v. the United Kingdom (No. 2), განაცხადი № 13166/87, სერია A № 217
Süreç and Özdemir v. Turkey, განაცხადები № 23927/94, № 24277/94, 1999 წლის 8 ივლისის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)

Süreç v. Turkey (No. 3), განაცხადი № 24735/94, 1999 წლის 8 ივლისის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)

Süreç v. Turkey (No. 4), განაცხადი № 24762/94, 1999 წლის 8 ივლისის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)

R

Rommelfanger v. the Federal Republic of Germany, განაცხადი № 12242/86,

გადაწყვეტილებები და მოხსენებები, ტომი 62

Rotaru v. Romania, განაცხადი № 28341/95, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე 2000-V

S

Sazsmann v. Austria, განაცხადი № 23697/94, კომისიის 1997 წლის 27 თებერვლის გადაწყვეტილება (არ არის გამოქვეყნებული)

Schwabe v. Austria, განაცხადი № 13704/88, სერია A № 242-B

Senerv. Turkey, განაცხადი № 26680/95, 2000 წლის 18 ივლისის განაჩენი (არ არის გამოქვეყნებული)

Stevens v. the United Kingdom, განაცხადი № 11674/85, გადაწყვეტილებები და მოხსენებები, ტომი 46

Sunday Times v. the United Kingdom, განაცხადი № 6538/74, სერია A № 30

T

Tammerv. Estonia, განაცხადი № 41205/98, მოხსენებები განაჩენებსა და გადაწყვეტილებებზე

ვეტილებებზე 2001-I
Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH v.
Austria, განაცხადი № 32240/96, 2000
წლის 21 სექტემბრის განაჩენი (არ
არის გამოქვეყნებული)
Thoma v. Luxembourg, განაცხადი
№ 38432/97, მოხსენებები განაჩენებსა
და გადაწყვეტილებებზე 2001-III
Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, განაც-
ხადი № 13778/88, სერია A № 239
Tolstoy Miloslavsky v. the United
Kingdom, განაცხადი № 18139/91,
სერია A № 316-B

V

Vereinigung Demokratischer Soldaten
Österreichs und Gubi v. Austria, განაც-
ხადი № 15153/89, სერია A № 302
Vereniging Weekblad Bluf! v.
the Netherlands, განაცხადი
№ 16616/90, სერია A № 306-A
Vogt v. Germany, განაცხადი № 17851/91,
სერია A № 323.

W

Wille v. Liechtenstein, განაცხადი

№ 28396/95, მოხსენებები განაჩენებსა
და გადაწყვეტილებებზე 1999-VII

Z

Z. v. Austria, განაცხადი № 10392/83,
გადაწყვეტილებები და მოხსენებები,
ტომი 56

ტირაჟი 2000

დაიბეჭდა შპს "პეტიტში"
თბილისი, 2005 წელი